IZ TAME U SVJETLO

Don Ljutovac

25848

4956

Don Ljubljanaj

Maria Ragazzi:
IZ TAME U SVJETLO

Ljubljanaj

Pomagaču sakristanske sekcije
Franji Ljubljanaj poklanja

ĐAČKO DRUŠTVO
„DOBRILA"
u Biskupskom sjemeništu
u PAZINU

šef sakristanske sekcije

predsjednik
Josip Franković

Naslov originala:
Maria Ragazzi: Sete di Cristo
IV edizione — Assisi — 1960.
Marija Ragazzi: ŽEĐA ZA KRISTOM
IV izdanje — Assisi — 1960.

Dozvolom Biskupskog Ordinarijata u Pazinu
od 31. VIII 1965. broj 177/65.
Izdalo: Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda
u Pazinu
Odgovoran: Ante Bogetić — Pazin, Gupčeva 2.
Tisak: »Tipografija« — Umag

MARIA RAGAZZI

IZ TAME U SVJETLO

PAZIN
1966.

PREDGOVOR

»KATEHEZE« tj. gradske misije, prikazane u ovoj knjizi, jesu savremeni način propovijedanja o životu i nauci našega Gospodina Isusa Krista. Održavalo ih je u Italiji udruženje »Pro civitate cristiana« (»Za kršćansko društvo«) i to po dva tjedna u gradovima na onim mjestima gdje se brže i jače razvija društveni život: na trgovima, na cestama, u pristaništima, tvornicama, rudnicima, radionicama, školama, bankama i uredima, u kinodvoranama i kazalištima, u društvenim uredima i prostorijama kulturnih i umjetničkih udruženja.

»PRO CIVITATE CRISTIANA« je udruženje laičkog apostolata. Bilo je osnovano dne 24. XII 1939. u gradu Assisi. Svrha mu je predobivati za Krista dušu naroda u današnjem vremenu. Da to postignu, obavezuju se članovi tog udruženja, svećenici i svjetovnjaci sa sveučilišnom naobrazbom, muškarci i žene, dotično djevojke, da će žarom nekadanjih vitezova unositi u srce modernoga društva osobnost i nauku Isusa Krista koji je očevidna povijesna stvarnost, jedinstveni uvjet života i napretka, izvor mira, dobrote i besmrtnosti. Djevojka Marija Ragazzi, članica tog Udruženja, pripovijeda nam ovdje istinite i zanimljive doživljaje iz svojeg apostolata prigodom takvih pouka ili kateheza, koje su slične našim misijama.

UVOD

Kroz dvadeset godina apostolskog djelovanja u dragoj nam domovini doživjeli smo mnogo vanrednih milosti.

Uspomena ima na pretek. Kada smo u tihim časovima sabranosti i molitve sami pred Bogom, javljaju nam se one vanredno živo i svježe.

Tada nam se pričinja da smo ne samo jednom nego u hiljadu života proživljavali borbe, poraze, unutarnje nemire, težnje za dobrom i uskrsnućem svih onih bezbrojnih duša koje su se, prolazeći mimo nas, za časak zaustavile s nama.

Mnogima se više ne sjećamo ni imena. Da se sada sretnemo s njima, ne bismo ih vjerojatno više ni prepoznali, jer je udaljenost i vrijeme promijenilo i idealiziralo njihova lica u našem sjećanju.

Ali zub vremena neće nikada moći izbrisati iz našeg sjećanja onih vrelih suza, što smo ih, u ime Isusovo, otrli; one krvi plemenitih rana iz koje su pred našim očima nikli novi životi; onih vapaja duša koji su nam u ljudskim ruševinama, što ih je društvo već bilo bacilo na smetište, otkrili tračak nebeskog plavetila ili čak čitav jedan horizont svjetla. Ne, to se zaboraviti ne može!

Nisu svi susreti u našem misijskom radu onako sretno završavali, kao ovi što ih ovdje iznosimo, ali sam među mnogima odabrala one koji su više koristili mojemu duhu. Pokušat ću ih ispričati posve jednostavno, onako kako sam ih sama vidjela ili čula i proživljavala, da bi koristili i drugim srcima, kao što su koristili mojemu.

Svi susreti i događaji istiniti su — osim imena osoba i mjesta koja sam namjerno promijenila. — Pa ako se koji put pričine romantičnima ili djetinjastima, nisam kriva ja, nego život. Dogodilo se nerijetko i meni samoj, kada sam bila u intimnom dodiru s Božjom tajnom u dušama, da sam ostala tako zapanjena te ni sama sebi nisam vjerovala.

Kao što je nekada Krista raspetoga na križu mučila žeđa za dušama, tako i današnji čovjek trpi od žeđe za Kristom.

Nije važno, što mnogi Krista ne poznaju ili neće da ga poznaju. Svaki naš pokušaj da se vinemo u visine dolazi od Krista, raspetoga iz ljubavi prema nama. Pa kada čeznemo za mirom, za pravdom, za nevinošću, za milosrđem Božjim, za junaštvom u kreposti, tada čeznemo, premda nesvjesno, za Njim, za svojim Bogom, iz čijeg otvorenog Srca izvire ona blagoslovljena voda koja nas preporađa te stišava žeđu naših duša.

Jedan dan kateheze

Nije baš najugodnije izaći iz kuće u 5 sati ujutro, ali onoga jutra, kad sam još neispavana stupala po polumračnim ulicama, imala sam obilnu nagradu u svježem zraku, što je dopirao s mora i punio pluća i dušu osvježavajućim jodom i drhtavom radosti nove zore.

Još stotinu metara i bit ću kod crkvice — govorila sam sama sebi. — Treba da požurim. Možda su mladenci već stigli. No, Bog zna, hoće li uopće doći... Onaj stari činio mi se doduše jučer dobre volje, ali s nekim ljudima ne možeš nikad biti posve siguran...

Još pedesetak metara. Evo ovdje dolje, na samoj obali, stara mornarska crkvica, samotna i slikovita. Malo dalje rasijane, a ipak ujedinjene bijele ribarske kućice. Sve naokolo tišina. Nigdje žive duše.

»Prevario me«, pomislih i srce mi se stisne od boli. »Šteta! Pokajao se što mi je obećao, i nije došao«.

Međutim... eno ga, upravo izlazi iz svoje daščare, blagdanski odjeven. Ispod brade leprša mu sjajna kravata; u zapućku bijeli bosiljak; čak se i cipele bliješte od preobilnog laštila.

»Hej, gospođice, evo me«, poviče. Izgledao mi kao pravcati momak.

»Lijepo, lijepo«, odgovorih, »a nevjesta...?« Evo i nje. Lijepa bakica, naivna lica, sva zakukuljena, a tamni šal povučen sve do očiju. Kad mi se približi, plaho me pogleda poput djevojčice zatečene u prestupku.

»Gospođice«... prošapta tiho.

»— Dobro jutro, dobro jutro,« upadnem joj u riječ, videći da joj usne već drhću u plaču. — Sada idemo lijepo u crkvu; ondje ćemo se zajedno malko pomoliti; uto će stići i moji drugovi i vaši svjedoci. Hoćete li?«

Izvukoh iz torbe ogroman ključ (kao od čistilišta), gurnem ga u zarđalu bravu: vrata škripnu i otvore se, ali samo napola; nemam snage, da ih otvorim. Sva sreća, što su ušla u akciju široka pleća mladoženje; pod silnim pritiskom vrata su se morala predati i mi smo se našli usred crkvice ispunjene zadahom plijesni i zatvorenog prostora. Kleknemo sve troje do nogu križa izglodanog od vremena, moljaca i miševa i stanemo moliti. Molila sam zapravo samo ja neke lagane molitve, odabrane za takvu zgodu; ono dvoje je samo nešto za mnom tepalo. Bilo je očito da se čovjek sam ne zna ni prekrižiti.

Bijedni starčići! Imali su pet sinova i čitavu brigadu unučadi koji su svi prošli dva rata. Tekla je već pedeseta godina, otkako su civilno vjenčani. U vjernosti su i odanosti dijelili životnu sudbinu, ali im Bog nije mogao udijeliti svog blagoslova sve do onog dana, jer se je stari uvijek upravo branio da sklopi crkvenu ženidbu.

— Zar niste i vi kršćanin kao i svi drugi? Zašto ne izvršite svoju dužnost? Tako su ga godinama nagovarali razni župnici koji su upravljali tom župom.

— Kršćanin! Kršćanin! branio se tvrdoglavo stari. Kršćanin jesam, jer su me otac i majka krstili. Ali Krista — tko ga je vidio? Zar ste ga vi vidjeli? Pa što je meni stalo do toga da budem kršćanin?«

Tako je odbijao nagovaranja raznih savjetnika i time se čak ponosio. Tako bi bio sigurno odbio i mene da mi nije neki izvanredni tajanstveni događaj došao u pomoć. Što je to bilo, ni sama ne znam. Znam samo to kad sam dva dana prije rekla tom čovjeku zašto sam došla da je tako pobjesnio da sam ostala bez daha. A kad sam mu se dan kasnije ponovo pokušala približiti, pristao je.

Pogledala sam ga. Postao je već nestrpljiv. Već mu je stalo dosađivati neprestano ponavljanje molitava. Kad bi bar stigli oni drugi!

Konačno, hvala Bogu, stigoše i oni: svećenik i mladi profesor koji je nedavno doktorirao i 2 rođaka mladoženje.

Mladoženja se smeten i pokoleban nadigne, ali mu se profesor odmah približi, prijateljski ga uhvati ispod ruke i reče mu; »Dođite sa mnom samo za časak!«

I pošli su van na svježi zrak. Čuli smo ih kako šeću uz more. Valjda su obavljali ispit savjesti od dana prve sv. Pričesti na ovamo.

Žena koja je i dalje klečala kraj mene, plakala je. Kada se malko smirila, odvela sam je k napola porušenoj ispovjedaonici, koja se stisnula između vrata i prozorčića, kroz koji se probijao tračak svjetlosti u onu mračnu crkvicu. Ondje se ispovjedila plačući bez prekida. Malo poslije vratio se i muž. Profesor ga je odveo u neku rupu, koja je služila za sakrstiju i ostavio ga sama sa svećenikom.

Divnoga li sakramenta! Kad je muž izlazio kroz niski otvor one sakrstije, tako nizak da se je morao sagnuti gotovo do pojasa, imao je crvene oči, ali mu je na licu titrao smiješak.

Poslije deset minuta bili su ovo dvoje i pred Bogom pravi muž i žena.

»Jeste li zadovoljni, striče?« — upita ga nježno svećenik.

Starčić podigne ruke.

»I te kako!« Krupnu suzu što se pojavila u njegovu oku obriše rukavom i nastavi: »Kad se sjetim, da sam pred nekoliko dana, kad me je ta siromašna gospođica posjetila, svojim psovkama sazvao na okup čitavo selo, tukao bih se po glavi. Ali vi znate, oče, da s nama starima treba strpljenja. Tvrde smo glave. Ali i odrasli smo tako, u takvim idejama, pa krivnja nije sva na nama«.

»Imate pravo«, priznao mu je svećenik.

Stari je postao razgovorljiv, pa nekako iznenada, kao da je preskočio branu naravne stidljivosti, reče:

»Znate li, kako sam se odlučio na taj korak? Sada ću Vam reći, a moja žena neka posvjedoči, govorim li istinu. Ono sam veče, kad je gospođica bila otišla, bio tako bijesan, da sam poletio u sobu, skinuo raspelo, što ga je moja žena držala nad mojim krevetom i bacio na tlo takvom silom, da se je razletilo na sto komada. U onaj čas, kad sam vidio siromašnog Krista razmrskanog, sjetio sam se, da ga je baš meni dala moja majka na smrtnom krevetu i rekla mi: »Ka

da budeš umirao, Pero, zagrli taj križ i poljubi ga. I budeš li imao mnogo grijeha, on će ti oprostiti.« Ne mogu vam reći, što je moje srce osjećalo u onom trenutku. Moja je žena urlikala, kćerke su plakale, unučići su pobjegli iz sobe, kao da se ondje pojavio sam vrag. A ja sam vidio samo jedno: vidio sam samoga sebe — na mrtvačkom krevetu — kako u očaju tražim raspelo svoje majke, da mogu umrijeti u miru, ali raspela više nema. Oblio me leden znoj. Dosta. — One noći u krevetu, u tami, mnogo sam razmišljao. Ujutro rečem ženi: »Ako se ona gospođica vrati, reći ćemo joj: »da.« Tako je i bilo.

Starčeva nas je ispovijed duboko potresla. Svi smo šutjeli; nitko se nije usudio prekinuti čar onog milosnog trenutka, koji smo i mi proživljavali kroz starčeve riječi.

Prvi se osvijestio svećenik. Primio je veliki metalni križ koji mu je visio o pojasu i koji je bezbroj puta bio natopljen suzama raskajanih duša, predao ga starcu i smiješeći se rekao:

»Uzmite, čvrst je, nećete ga moći razbiti ni u slučaju da...«

Nije ni dovršio, već je starac objema rukama zgrabio raspelo, sakrio ga u njedra i isprekidano ponavljao:

»Hvala, oče, hvala! Vi mi vraćate život. Kunem vam se da ću ga čuvati. Ali sada idemo, ženo! Ne mogu više. Zbogom, zbogom, hvala. Hvala svima. Idimo.

I pošli su, ona naprijed, a on za njom. I domala su nestali ispred naših očiju.

* * *

I profesor je bio otišao. Sa stepenica ispred crkve promatrala sam kako sakuplja ribare koji su se onog časa vraćali s mora, neispavani i umorni.

Obala je vrvjela od lađica, mreža i srebrenih ribica: jedinstvena panorama, ali i jedinstvena prilika da nađeš na okupu gotovo sve stanovnike ribarskog zaselka i da im progovoriš o Božjim stvarima.

Treba to obaviti žurno, to se razumije, jer su ljudi umorni od probdjevene noći na moru i jako pospani.

A ni ja nisam smjela gubiti vremena. Svećenik se već spremao za sv. Misu. Trebalo je pozvoniti i pozvati žene na sv. Misu.

Zaustavila sam prvog dječaka koji je nadošao.

»Ej ti, momče! Dođi mi pomoći. Ja ću vući onaj desni konop, a ti vuci onaj lijevi. Hoćeš li?«

»Hoću.«

»Pazi. Najprije ću potegnuti ja, a zatim ti; jedan za drugim, a poslije oboje zajedno. Čvrsto!

Vuci, potegni, konačno je ipak, iza muklog škripanja, u mlado jutro jeknuo glas zvona.

— Jače, jače!

Konop je zaškripio.

— Još malo!

Uznojili smo se oboje.

Dobro! Baš si dobar zvonar. Čekat ću te i sutra. Ne zaboravi. A sada brzo pozovi majku i ostale žene. Jesi li razumio?

»Da, gospođo« — reče i potrči. Uputila sam se za njim da potražim one tvrdoglavije ovčice koje sam poznavala već gotovo sve po imenu.

Trebala sam ih pozvati svaku posebice, a onda sve zajedno povesti do crkve. Na zavojima sam naročito dobro pazila da mi koja ne umakne.

»Dobre žene, sada će se služiti sv. Misa za vas, za vaše potrebe tjelesne i duševne. Svima treba pomoć od Boga! Budite tako dobre, ostavite za pola sata vaše stvari i dođite sa mnom«.

Povorka je postala gotovo veličanstvena.

»Da zapjevamo jednu u čast Majke Božje?« upitah.

»Daaa...« odgovorile su sve zanosno.

»Dajmo onda. Neka počne ona, koja ima ljepši glas.«

Sve su se okrenule prema nekoj crnki. »Počni ti, počni ti!« gurale su je i sokolile.

Djevojka je intonirala: »Lijepa si lijepa«, a ostale su sve prihvatile.

Ušle smo u crkvu. Svećenik-misionar izađe iz sakristije, uzađe na oltar, a mi smo glasno molile prateći na domaćem jeziku liturgiju sv. Žrtve. Žene su molile pobožno; njihove su molitve prekidali duboki uzdasi. Neka se je djevojčica u prvoj klupi pokušavala dva tri puta nasmijati, ali ju je oštri pogled starije žene, koja je bila kao neki vođa skupine, brzo prikovao na mjesto.

Dolje kod vrata pojavljivao se od časa do časa muški šešir iznad navoranog lica; pokazivao se i opet nestajao u mraku. Bit će da je to neki ribar. Dobra riječ ne bi ni njemu bila na odmet. Neka samo sluša!

Poslije Evanđelja — tako se radilo svakoga jutra u onim izvanrednim danima naših Kateheza — svećenik se okrenuo prema nama i protumačio nam laganim jezikom evanđelje onog dana. Za mene je taj čas bio veoma interesantan, jer sam koristila prigodu da promatram jednu po jednu od onih žena i da nezapažena čitam izraze njihovih lica.

Gotovo je u svakom oku bilo suza. Nekoje su slušale otvorenih usta, kao očarane, kao prenesene u neki nepoznati svijet, druge su odobravajući neprestano kimale glavom; nekoje su se opet od vremena do vremena udarale u prsa i u svečanijim trenutcima glasno uzdisale, kao da si žele dušu osloboditi od neke more.

Pomislih: »Sirotice! Za pet minuta bit će opet kao i dosada svadljive, brbljive i sablažnjive; ali je jedna dobra iskra ipak bljesnula u njihovom srcu i bogzna, neće li se ta iskra pretvoriti u snažnu vatru, koja će jednom spaliti u njima sve što je nečisto. Ako ne prije, bar u času smrti, u onom času kad se bude određivala vječnost.«

Sv. se misa približavala kraju. Tek je svećenik podijelio posljednji blagoslov, sve su žene izletjele napolje, da si na stepenicama ispred crkve osiguraju prva mjesta. Prva mjesta bila su, razumije se, ona blizu mene.

— Drage moje žene, — započeh — sjećate li se još onoga što sam vam jučer kazala? Bile su negdje svekrva i nevjesta, koje su se mrzile...

Žene sigurno nisu shvatile moga nastojanja da privedem njihove primitivne duše do uzvišenog poimanja ljubavi, praštanja, evanđeoske strpljivosti; ali slušale su me pažljivo i potvrđivale moje riječi sad smiješkom, sad klimajući glavom, a sad otirući rukom suzu s oka. Dvije, tri među njima davale su prsa mališanima, da ne smetaju; druge su velikom spretnošću plele, ali očima uprtim u mene.

Kad sam završila, otišle su polako kućama. Putem su glasno razgovarale o onim zgodama, što sam im ih ispripovijedala, da bude konferencija življa i moralni zaključak jasniji.

Dvije su od njih ostale kraj mene.

— Gospođice, htjela bih govoriti s vama.

— I ja.

— Možete, najprije jedna, poslije druga. Započela je ona mlađa. Dvije su nam stijene poslužile kao divan u toj improviziranoj prostoriji za razgovor.

Kroz suze i plač otvorilo se jedno srce, koje je tištio čitav lanac bijede, grijeha i trpljenja.

— Jesi li to rekla svećeniku? —

— Ne... —

— Zašto? —

— Duboki uzdah: — Stidjela sam se. —

— A sada, bi li to htjela urediti? —

— Da.

— Urediti čitavu prošlost?

— Da... —

— Dobro! Gospodin će te blagosloviti. Ali... reci mi: Imaš li od čega živjeti ako to ostaviš?

— Ne. —

— Onda, daj mi svoje ime i prezime i naslov. Posjetit ćemo te na stanu.

— Ne, ne. molim vas, samo u moju kuću ne. Vi ne možete doći k meni; nije moja kuća za vas, gospodice...

— Budi samo mirna. Nastoj samo ostati vjerna svom obećanju. Čim nađem neko mjesto za tebe, posjetit ću te.

Djevojka je otišla sa smiješkom u očima, koje su još bile crvene od suza.

Sjela je kraj mene ona druga. I kod nje sama bol i razočaranje.

Bila je prava žrtva: muž pijanica, sin propalica, kći tuberkulozna. Jadna žena! Njezino je srce bilo jedna sama rana. Kakav užitak govoriti tim bijednim dušama o milosrđu Božjem, o neizmjernoj Božjoj ljubavi, o nebu, koje čeka sve dobre.

— Je li istina da postoji »nebo?« upita me. Njezino je lice, premda još mlado, bilo blijedo i pokriveno dubokim brazdama.

— Da, postoji nebo, — odgovorila sam joj, privinuvši je k sebi. Isus je to rekao mnogo puta. Svaka je sumnja isključena. Uostalom, jao nama, draga moja, da ga nema...

Još sam joj dugo govorila o najljepšim pričama iz Evanđelja, o Isusovim najjasnijim izrekama, i žena je postajala, čini mi se, vedrija.

— Da znate, gospođice, koliko mi puta dolazi, da posumnjam o Bogu... Da je moja vjera čvršća, mislila bih, da sam u raju. I svoje nevolje mnogo bih lakše podnosila.

— Bez sumnje! Vjera nam je jedina utjeha u trpljenju. A vjeru može imati svatko, ako je moli od Boga po Isusu Kristu. Prikažite Bogu vaše boli kao zadovoljštinu za vaše grijehe, za grijehe vašega muža i vaše djece, i bit ćete sveti gromobran u vašoj obitelji.

— Žena me je srdačno uhvatila za ruku.

— Hvala, hvala! —

Vidjela sam, kako se vraća kući laganim korakom.

Topla riječ utjehe često vrijedi više od milostinje.

* * *

Pogledam na sat: bilo je osam sati. Svećenik je već odavna bio otišao. U osam i po imala sam važan sastanak kojega nisam smjela nikako propustiti. Požurila sam se uz morsku obalu i stigla do ceste koja je vodila u središte grada.

Nisam se više tačno sjećala, gdje je bio zakazan taj sastanak. Pogledam u bilježnicu; ahà, — ulica X, broj Y, prvi kat.

Na tržnici sam se jedva probijala; tolika je bila gužva ljudi, koji su prodavali, kupovali, baratali, svađali se, vikali. Odjednom u onom metežu glasova, zagrmi kao grom: »Pažnja, pažnja!«

U trenutku se tržnica stišala i pogledi su se svih okrenuli prema mjestu od kuda je dolazio glas.

— Pažnja! Poslije podne, tačno u 15 sati, na glavnom trgu, sastanak djece. Od najmlađih u naručju majki do školske djece. Svako dijete neka donese jedan cvijet za Mariju. Majke, očevi, djedovi i bake, stričevi i tekte, dovedite vašu djecu. Nitko neka ne manjka.

Oči su još zurile u zvučnik.

Prepoznala sam glas moga kolege profesora: izdavao je obavještenja za sastanke Kateheze.

Kako je zanimljivo pomiješati se među narod i slušati komentare. To je i nadasve korisno, pogotovo za konferencije. Ljude naime zanima i privlači ono što se odnosi na njihov svakidanji život, što odrazuje njihov način shvaćanja i javno mišljenje.

Mogla sam čuti svašta:

— Imamo mi drugih briga.

— Svagdje ih ima, tih đavola.

— Ali imaju smjelosti...

— Dragane moj, treba ipak priznati da su ljudi na mjestu. Moraš ih slušati, ako i nećeš.

— Ne velim da ne, samo ja u te njihove priče ne vjerujem.

— Ni ja.

Ne vjeruju? No, znali smo iz iskustva, da će baš ovakvi ljudi, u noći između subote i nedjelje biti među prvima u procesiji po gradskim ulicama i da će poput djece glasno klicati: »Živio Isus Krist!«

U to sam stigla do kuće, koju sam tražila. Krasna vila! Imat ću posla, kako se čuje s ljudima više klase. Po širokom stubištu popela sam se do prvoga kata. Pozvonim

— Je li gospođa kod kuće?

— Jeste li vi gospođica Ragazzi? Gospođa vas očekuje.

— Hvala, kažite joj, da sam stigla.

Sobarica me je uvela u sobu za primanje.

Dva minuta kasnije otvore se velika staklena vrata meni iza leđa i neka gospođa uđe naglo u sobu. Bila je mlada i lijepa. Budući da se tako rano nije uspjela našminkati, bilo joj je lice neobično blijedo.

Prijazno me pozvala da sjednem kraj nje, na niski divan. Bila je veoma uzrujana.

— Gospođice draga... Sam vas je Bog poslao... Dozvolite da vam otvorim srce... Ja Vas ne poznam, niti Vi mene..., ali dolazim uvijek na vaše konferencije u hotelu X...

Glas joj je podrhtavao.

— Recite, gospođo, recite sve što želite — sokolila sam je nježno. — Bit ću sretna, ako vam mogu bilo u čemu pomoći.

— Teško je, gospođice... otkriti neke stvari. A već sam i navikla šutjeti uvijek, sa svima, tako da više ne znam ni govoriti.

Časak kao da oklijeva, a zatim nastavi odrešito:

— Reći ću. Imam 23 godine. Već sam pet godina udata. Kad smo se uzeli, moj me je muž obožavao.

Glas joj je stao, za kratak čas, kao da je trebala progutati suzu.

— Obožavam ga još i danas.

— Razumijem, razumijem gospođo, — odgovorih joj, milujući joj ruku, koja je počivala u mojoj. Htjela sam joj dati vremena da se smiri, jer je sva drhtala od uzbuđenja.

— Eno ga ondje na slici.

Podigoh oči i vidjeh dva bistra oka, koja su mi se smiješila i namigivala sa slike obješene na zid; dva oka dobrog, veselog, a pomalo i bezglavog mladog muža.

— Bio je tako dobar... nekad. Ali već dvije godine nije više on, posve se promijenio. Postao je nemiran, nervozan, nezadovoljan, hirovit. Čas bi me privukao k sebi, kao da će me utopiti u nježnosti, a onda bi me grubo gurnuo od sebe, bez razloga. Ja ga nisam mogla razumjeti, ali sam se u sebi izjedala. Mučilo me hiljadu nagađanja: novac? zdravlje? poslovne neprilike?... Jednog sam ga dana, međutim, zatekla na cesti s nekom ženskom... Gospođice, tada mi je postalo sve jasno. Ne znam gdje sam smogla snage, da nisam navalila na njih ondje nasred ulice; da nisam napravila skandal, da nisam uhvatila onu žensku za kosu, za grlo, bacila je pod noge i zgazila kao zmiju. Gospođice, onog sam je časa zamrzila, proklela, ubila u svom srcu, rastrgala, zakopala. Zatim sam se našla u nekom taksiju, sama ne znam kako. Došla sam kući i dalje se više ništa ne sjećam. Petnaest sam dana visjela između života i smrti. Možete pomisliti kako sam si željela smrt. Nisam htjela uzimati lijekove koje su mi davali; bacala sam ih napolje. Oči sam držala uvijek zatvorene i priželjkivala hiljadu puta na dan, da ih nikada više ne otvorim. Moj je muž dugo ostajao ovdje, bez riječi. Kada sam bila kao u nesvijesti uslijed visoke groznice, plakao bi kao dijete i bez prestanka ponavljao: »Oprosti, oprosti!« Mislio je, da ga ne čujem.

Zašutjela je za čas, kao svladana od uspomena. Poslije je nastavila još u jačem uzbuđenju:

— Da vam kažem ukratko: šutjela sam, on također. Opravdavajući groznicu nepovoljnom klimom nastavili smo život naoko kao da se nije ništa dogodilo. Ali ja ga nisam

puštala s oka; pratila sam svaki njegov korak. Pa tako sam se smirila. Izgledao mi je kao nekad. Gospođice, gospođice, — briznula je iznenada u plač — ovih posljednjih osam dana, znam da me opet vara, on se ponovo vratio k onoj ženi!

Nije mogla dalje. Suze su joj curkom tekle niz obraze; drhtave ruke nisu ni pokušavale da ih otaru.

Kovrčasta joj je kosa nježno okruživala sitno, gotovo još djetinje lice. Jadna, jadna sirotice! Njezina je bol bila veća od nje same.

Uhvatila me za ruku, kao da traži u mene posljednji spas.

— Gospođice, ovaj puta ću umrijeti. Pomozite, zaklinjem vas! Doznala sam ime i adresu one žene. Pođite k njoj, omekšajte joj srce. Kažite joj, da za koji mjesec očekujem dijete. Neka mi ga ne upropasti, za ljubav Božju, neka ne upropasti sve nas!

Jadnica — nije mogla više obuzdati ni riječi ni suze. Bila je sva izvan sebe.

Ozbiljno zabrinuta za njezino zdravlje pokušala sam je umiriti.

— Poći ću, poći, draga gospođo, samo vas molim, umirite se. Sve će se urediti. Bog će vam sigurno pomoći, radi djeteta.

Zagrlile smo se; pošto si je obrisala suze i malko se smirila, otpratila me je do vratiju.

— Vidjet ćemo se u 5 sati u hotelu X. Zbogom, Bog vas pratio, gospođice!

Onoga sam jutra imala i drugih obaveza, ali što ću? Neka čekaju za drugi dan.

Na listiću, koji mi je bila dala gospođa, bilo je naznačeno ime i prezime i ulica: ulica R. 29.

Upitala sam nekog dječaka:

— Gdje je ulica R?

— Ulica R? Napješačit ćete se! Idite do trga, ondje krenite na desno, zaobiđite crkvu, pođite lijevo, pa opet na desno.

— Razumijem. Najljepša hvala.

Trebala sam ići posve na drugi kraj mjesta. Hodaj i hodaj i hodaj; desno, oko crkve, lijevo, pa opet desno, stigla sam konačno na drugu stranu grada.

U velikom dvorištu neke stambene kuće odzvanjao je snažan i uvjerljiv glas moje kolegice koja je držala sat vjeronauka za žene. Simpatična li prizora! Prva žena šiva, druga čisti povrće, treća ljušti bob, četvrta sprema ribu, peta ispire rublje, a pri tom uši pažljivo slušaju... ruke prestaju šivati ili prati, oči se okreću prema govorniku i publika se pretvara u oko i uho.

Pred velikom stambenom zgradom započinjala je tijesna uličica, gdje se sakrivalo gnijezdo gradskog nemorala. Sve je puno prljavštine, smrada i sramote. A možda upravo ovdje ima duša koje, i neznajući, traže svog Spasitelja. Možda On hoće, da upravo ovdje slavi pobjedu Njegova milost.

Pošla sam još malo dalje i konačno okrenula u ulicu R. Oprezno sam tragala za brojem 29. Vjerojatno se nalazi na dnu ulice.

Hrpice su me žena radoznalo promatrale. Poznao nas je već cijeli grad.

— Dobar dan, gospođice!

— Dobar dan! Tražite li nešto?

— Ništa, ništa, hvala! Dobar dan!

I žurila sam dalje, bacajući pogled sad lijevo, sad desno, u potrazi za brojem... 23, 25, 27, 29 — evo ga.

Stajala sam pred niskom kućicom. Na ulazu je neka žena glačala. Bila je okrenuta prema drugoj strani pa joj nisam mogla vidjeti lice, ali joj je struk bio mlad, nježan i vitak.

»Da nije ona?« — upitala sam se u dvoumici i instinktivno upravila korak, razmišljajući.

Kako da joj se približim? Da započnem odmah ili da okolišam? Svi ti načini mogu biti korisni, ako odgovaraju konkretnom slučaju.

Duše su naime jako osjetljive, pa i one koje su duboko zagrezle.

Učinila sam još dva koraka i žena se okrenula. Dva oka, siva, drska, sumnjičava i puna prkosa upiljila se u mene.

Nema sumnje: to je ona. Izdaje je pogled.

— Dobar dan!

— Dobar dan!

— Uvijek radite?

— Dakako.

— A ovo djetešce, rumeno kao jabuka, je li Vaše?

— Jest.

— Kakva sreća za majku — tako krasno dijete!

— Dà, zaista.

Žena mi je ponovo okrenula leđa; time mi je htjela reći, ukoliko još nisam shvatila, da je naš razgovor završen. No, nema goreg slijepca od onoga koji neće da vidi; a apostol treba da bude katkad i gluh i slijep i nijem, kako već slučaj zahtijeva.

Sa svom sam nježnošću koju sam smogla nastavila razgovor.

— Vaš muž radi?

— Da.

— To je sreća. A gdje, ako smijem pitati? Rekla mi je naziv neke tvornice.

— Vrlo lijepo. Njegovo je mjesto sigurno, jer je poduzeće na dobru glasu. Direktor mi je dobro poznat. Sve mi to kaže, da ste se rodila pod sretnom zvijezdom.

Žena se je zvonko nasmijala i svoje lijepo lice okrenula prema meni. Dva reda bijelih zubi zablistala su na suncu.

— Ako vam je direktor poznat — reče sa smiješkom — nagovorite ga da mi muža unaprijedi za nadglednika. To mu je bio već obećao, ali je ostalo samo kod obećanja.

Glas joj ipak nije bio naravan; bit će da je nanjušila što tražim, pa je bila na oprezu.

Nedaleko od mene nalazila se je stolica.

— Neće vam biti krivo, ako se malko odmorim? Jutros sam ustala u 4 sata i nisam sjela sve dosada. Osjećam se umornom.

Najjednostavnije je bilo da sjednem bez komplimenata, ali s najslađim smiješkom zahvalnosti na usnama.

— Pazite, stolica je prljava — opomenula me hladno i neprijazno.

— O, ništa zato...

Žena se ponovo dala na glačanje.

Tada sam bez okolišanja upitala: zar ne, vi se zovete X. Y.? — Ime koje sam dobila od gospođe izgovorila sam naročito glasno i razgovijetno.

Ni žilica se nije pokrenula na njezinom licu, a glas je mirno odgovorio: — Ne.

— Zbilja? Mislila sam...

Za trenutak sam ostala u neizvjesnosti. Možda se varam?

— Možda se ovdje u blizini nalazi neka žena, koja se tako zove?

— Digla sam se.

— Zalutala sam. Ništa zato. Mnogo sreće, draga ženo, vašoj lijepoj obitelji, vašem mužu, a naročito tom dražesnom anđelku.

— Dijete me je promatralo svojim crnim očicama, punim miline. Dovoljan je bio jedan smiješak popraćen karamelom da sklopi prijateljstvo s nepoznatom gospođicom.

Kad sam već htjela otići, primijetila sam da je licem gospođe preletio kao munja brz, pobjedonosan osmjeh.

— Ne varam se! To je ona, — rekoh — posve sigurno.

Dijete je sisalo svoju karamelu. U tren oka sam se sagnula do njega.

— No reci mi kako se zoveš?

Ime i prezime je zvonko odjeknulo iz usta mališana, dok je mama na smrt problijedila.

To je bilo ime koje sam tražila. Tada sam odvažno prestupila kućni prag i čvrstim joj glasom zapovjedila:

— Dođite unutra! Trebam s vama razgovarati.

Došla je.

Uhvativši je za ruku, nastojala sam joj govoriti što sam nježnije mogla.

— Molim vas, draga ženo, nemojte se pretvarati preda mnom. Ja sam misionarka. Neću vam zla. Ali vi imate nešto na srcu, što vas muči, nije li tako?

Žena je srdito istrgnula svoje ruke iz mojih i uspravila se preda mnom visoko i ponosno.

— Što govorite, gospođice? Ja sam poštena žena. Vi me vrijeđate u mojoj kući. Pazite što radite.

— Ja vas nijesam vrijeđala, draga gospođo. Ja sam vam samo rekla, a to sada i opetujem, da imate na savjesti nešto, što vas izjeda. Je li istina ili nije?

Preko četvrt sata natezale smo se ovako: ja sam tvrdila svoje, a ona je uporno nijekala i klela se da je nedužna i prijetila mi. Ali je napokon priznala čitav roman slaboća, strasti i grijeha.

Upoznali su se slučajno u tramvaju i često su se sastajali, on za zabavu, a ona iz interesa. Konačno je zahvatio vrtlog njega i nju.

— Ne znam, gospođice, kunem vam se, ne znam hoćemo li se moći rastati! — ponavljala je promuklim glasom i pokrivajući si rukama lice.

— A vaš muž...? — usudila sam se nabaciti.

Prezir, što sam ga pročitala na licu, odgovorio mi je već prije nego li njezine riječi.

— Ha, on! On zna sve, ali šuti. Ima interesa. Ne radi.

— Rekla ste mi malo prije, da radi u nekoj tvornici...

— Ne radi. Čitava života nije radio, nego samo živi od tuđe muke. Sada je pao meni na leđa. Dosta mi je već toga. Ne trpim ga više.

— Zašto ste ga uzeli?

Slegnula je ramenima.

Zavladala je tišina. Napokon sam je upitala, tiho, gotovo bojažljivo u želji da ublažim krutost svojih riječi:

— A zar vas savjest ne peče radi ovakvoga života? Niste li pomislili da tako upropašćujete jednu obitelj? Zar se ne bojite da će vas Bog kazniti? Ne vidite li da ćete si dušu pogubiti?

Duboko je uzdahnula. Lijepu, ponosnu glavu sagnula je na stol, lice sakrila u nabore rukava i plakala tihim jecajima.

Pustila sam je, da se isplače. Kad je podigla glavu, pristupila sam joj bliže i nježno joj pomilovala kosu.

— Dakle?

— Ne znam, gospođice, ne znam baš ništa! Znam samo to da se volimo i da ne možemo biti jedno bez drugoga. Njegova žena ima lijepu kuću, lijepe haljine, prijateljice, zabave, sve što hoće... Ja imam samo njega. I tako smo jednake.

Još sam joj dugo govorila od srca k srcu; a kad sam otišla, ponijela sam sa sobom u srcu nadu da mladoj gospođi u ulici X. svita zora novoga života.

* * *

Približavalo se podne. Odjednom su se oglasila zvona i veselo pozdravljala.

U onaj sat trebali smo se sastati svi misionari da podijelimo posao; nitko nije smio manjkati. Pa ipak, prolazeći ispred nekog dućana, nisam mogla dalje. Moja bilježnica mi je govorila da u onoj kući živi troje djece bez sv. krsta.

Uniđoh. Vlasnik je stajao za stolom i rezao šunku. Ljudi nije bilo mnogo. Bilo je vrijeme ručka.

Kad sam došla na red, gazda me upita: »Želite, gospođice?«

— Rado bih s vama progovorila nekoliko riječi, ali nasamo, ako vam nije neugodno.

Pogledao me je malko začuđen, sišao sa svoga podiuma i veoma me ljubezno uveo u susjednu sobu.

— Izvolite sjesti.

— Hvala.

Početak je bio dobar. Lako je baratati s odgojenim ljudima.

— Da li me poznate? upitala sam, toliko da nešto kažem.

— Ne, gospođice, nemam te sreće.

— Ali ja poznam vas. Znate li zašto?

Čovjek me je bolje pogledao, ali je odmah učinio rukom znak, kao da želi reći: »Ne bih mogao znati«.

Ne puštajući mu vremena da mi odgovori odmah sam nastavila najpovjerljivije što sam mogla:

— Zato jer znam, da ste otac šestoro prekrasne djece: Divno je kada se svi poredaju onako jedno za drugim. Promatrala sam ih jučer, kada su prolazili trgom.

Bilo mu je drago; nasmiješio se, ali je odmah dodao:

— Jest, hvala Bogu, svi su zdravi i dobri; ali je s njima i veliki križ. Nasmijao se.

Nasmijala sam se i ja, sretna što sam časno svladala najteži dio našeg razgovora, koji je ujedno i najopasniji. Kad ti se netko nasmije, već je napola svladan.

Pričinila sam se kao da sam u neprilici:

— Oprostite..., ako se usuđujem govoriti o stvarima koje se zapravo mene ne tiču..., ali vi već znate tko sam...

Opet sam mu mogla na licu pročitati, da nije razumio ništa.

— Ja sam od onih koji nedjeljom preplavljuju vaš grad konferencijama, govorima, propovijedima, u pristaništu, na trgu i kavanama.

Umuknula sam da vidim kako će na njega djelovati to moje otkriće. Nije bilo loše. Nije se smeo; naprotiv, činilo mi se da me promatra s izrazom poštovanja.

— Eh, sada da, sada vas poznam. Vi ste ona gospođica, koja svake večeri govori na trgu poslije profesora, a prije svećenika. Kakva čast, da vas mogu poznati!

Kao pravi kavalir obasuo me slatkim komplimentima. Ja sam i to iskoristila. Apostolu sve dobro dođe.

— Vi ste odviše dobri, dragi gospodine, nisam zaslužila tolike pažnje. Ali, kad ste vi tako dobri, pokažite da zaista cijenite nas misionare.

Pogleda me malko u dvoumici i pomalo zbunjen reče: »Vrlo rado..., ali ne znam... — ja sam inače dobar kršćanin, ne, da se hvalim, pitajte moju ženu. Dobar muž i dobar otac.

— Ne sumnjam, ne sumnjam! Ali... je li istina, ono što sam čula... da troje vaše djece nisu uopće kršteni?

Grom je pukao. Što sada? — Nije se dogodilo ništa. Čovjek je stresao ramenima i dobrodušno se nasmijao.

— To je istina, gospođice. Ali to ne znači, da sam proti vjeri ili svećeniku. Bože, sačuvaj! Imam strica kanonika, a kao dijete posluživao sam kod sv. mise. Poštujem Boga; nad mojim krevetom možete vidjeti sliku Blažene Gospe s Djetetom, i jao onome koji je dirne. Da mi Božansko Dijete, svojom sitnom ručicom ne daje svoj blagoslov, ne bi me bilo među živima. — Razlog je posve drugi i vi ćete shvatiti bez mnogo riječi. Kad sam prije 6 godina krstio svog prvog sina, priredio sam takvo slavlje, da ga se ljudi sjećaju još i danas. Kod drugog sina isto; kod trećeg isto. Moja mi žena donese svake godine po jedno... A vi znate da takva slavlja koštaju. Zbog toga sam kod trećeg sina odlučio: odsada ćemo slaviti tri po tri. Tako je i bilo. Pošten čovjek što reče, ne poreče.

Što da kažem? Stajao je preda mnom: desnica na srcu, a na licu umiljati izraz najveće poštenjačine. Jedva sam se uzdržala od smijeha. Kakvu vezu imaju slavlja sa sakramentima? Ukratko: poslije četvrtsatnog razgovora trgovčić je zaključio:

— Bit će, imate vi pravo. Dijete Isus me ne može blagosloviti, ako mi djeca nisu krštena. Neka dakle bude, u subotu. Uostalom — trojka je gotova...

— U subotu, za stalno! — potvrdila sam.

Otpratio me je sve do vrata dućana. Za pozdrav mi je stisnuo ruku; stisnuo tako srdačno te sam bila uvjerena da je pobjeda potpuna.

Na kraju sam mu još rekla:

— Ne zaboravite kod sedmoga... odmah krst. Prestrašeno me pogledao; zamahnuo rukom kao da se od nečega brani i vratio se nasmijan u dućan da nastavi rezanjem šunke.

* * *

Prije nego se vratim u zavod, gdje smo nastanjeni, treba da posjetim, barem za časak, neku siromašnu udovicu s troje djece, koju mi je preporučilo udruženje za zaštitu rodilja i djece. Stanovala je u blizini čč. sestara. Stigla sam do nekih tamnih, dugih, strmih i na pola porušenih stepenica. Na vrhu samo jedna vrata. Ondje stanuje ona sirota udovica. Kad sam pokucala, došla mi je otvoriti žena tridesetih godina, dosta ugodne vanjštine, lijepo odjevena, da, previše lijepo, kao udovica bez posla i s troje djece na brizi. Imala je jedno dijete u naručaju.

Bila je sigurno ona, ime se tačno poklapalo.

Čudnovato...

Kako mi se je jako žurilo, zatražila sam na brzinu neke podatke koji su mi trebali, pomilovala sam dijete i okrenula prema vratima. U taj je čas žena udarila u plač.

Evo, ne trebam ni biti veliki psiholog da shvatim da se iza suza sakriva neka moralna rana.

Vratila sam se natrag sjela i pitala. Stvar je bila žalosna i jednostavna: žena nije više živjela sama. Već nekoliko mjeseci nije više bila sama.

— Zašto se ne vjenčate? — upitah.

— Mogli bismo... ali on neće.

— Neće ili ne može?

— Mogao bi, mogao, ali neće.

— Možda ima neku drugu vezu?

— Ne, ne.

— A onda?

Žena je ponovo udarila u plač, u jecanje i uzdisanje; položila je dijete na krevet i dala mi znak da se strpim da malo pričekam. Od plača nije mogla do riječi.

— On je dobar — počela mi tumačiti, kad je došla do riječi, on je pošten, dobar radnik, ali majka, razumijete me, majka njegova ne dozvoljava da uzme udovicu s troje djece. A budući da ona ima novaca...

— Razumijem. Ona voli da propadne duša vaša i njezinog sina, nego da dade novac vama. A on, bi li vas htio vjenčati? Koliko mu je godina?

— Trideset osam.

— Jeste li sigurni da bi vas vjenčao?

— Sigurna! Jako se volimo. O njemu — da ne govorim. Evo ovo dijete koje dojim je njegovo.

— U redu. Dajte mi njegovo ime, njegov i majčin naslov. Pokušat ću poći k njima. Vi se, međutim molite Gospodinu, da vam se smiluje.

Žena si pokri rukama lice.

— Da znate, gospođice, kolike već noći ne spavam zbog tog grijeha. A kad prolazim pokraj crkve, kao da me neka ruka gura daleko. Oh, što bih dala, da mogu u crkvu! Osjećam kao neko prokletstvo na sebi. Htjela bih ga se riješiti, tako ne mogu dalje. A njega previše volim! Voljela bih umrijeti, nego da ga izgubim. Oh, kad bi vam pošlo za rukom da omekšate tvrdo srce one žene, kunem vam se ja bih ljubila zemlju kuda stupaju vaše noge. Bila bih vam zahvalna do smrti i...

Morala sam prekinuti taj izlijev čuvstava, koji nije imao kraja.

— Dosta, dosta! Kad prođete kraj koje crkve, učinit ćete bolje da pođete unutra, nego da bježite. Govorite s Gospodinom, otkrijte mu svoju bol, kao što ste je otkrili meni. Ako u Njega ne tražite pomoći, gdje ćete je tražiti? Imajte neograničeno pouzdanje u Gospodina. On vam jedini može pomoći, jer kod njega su ključevi za svako srce.

— Hvala vam, gospođice, tisuću vam puta hvala, za te vaše lijepe riječi, kao i za sve ono što ćete učiniti za mene i za moju djecu. Bog neka vam plati.

Sa strahom je dodala:

— Ali nemojte reći, da sam vas ja poslala...

— To se razumije. Budite samo na miru. Do viđenja. Ne zaboravite moliti, a neka mole i vaša djeca, kada dođu večeras iz vrtića.

Žurno sam izašla. Nisam smjela gubiti ni minute, ako sam htjela zateći onog čovjeka kod kuće, prije nego izađe na posao.

Manjkalo je 15 minuta do 2 sata, kad sam stigla do označene kuće. Pitala sam gdje stanuje obitelj C. i popela se uz stepenice.

Otvorila mi je neka djevojčica.

— Molim lijepo, je li gospodin Vjeko kod kuće?

— Koji Vjeko, stari ili mladi?

Stvar se zamršuje. Koji bi bio? Čovjek u 38. godini može biti i star i mlad, već prema tome, kako ga tko promatra. Nisam znala što da rečem. Napokon sam se ipak odlučila: Neka bude onaj mladi, budući da se radi o ljubavi.

— Mladi, mladi — kažem otvoreno.

— U redu, izvolite unutra.

Trenutak kasnije predstavi mi se mladić u košulji, kovrčaste kose, olovkom iza uha. Ne bih mu dala više od 18 godina.

— Ah, pogriješila sam — kriknula sam zabrinuta u sebi. Sigurno nije taj. Previše je mlad.

Mladić me je pozdravio uljudno, gotovo galantno.

— Čim vam mogu poslužiti, gospođice?

— Izvinite, mladi gospodine — rekla sam i ja uljudno — valjda sam se slabo izrazila. Nisam tražila vas...

— Možda ste trebali moga strica Vjekoslava?

Tko bi znao da se radi o stricu.

— Da, baš vašega strica — odgovorila sam sigurnim glasom.

— Kod ručka je sada, ali će doći odmah — reče on i otide.

Prošle su tri minute. Evo strica.

— Jadnik, pomislila sam, sad ću mu ručak pokvariti.

— Dobar dan, gospodine, rekla sam glasno. Izvinite, što vam smetam kod ručka. Nisam znala da ručate ovako kasno. A i bojala sam se da vas u drugo vrijeme ne bih našla. Dolazim iz ulice X.

Mladom mužu je neka neočekivana, oštra nutarnja bol zamračila lice. Morala sam postupati s najvećim oprezom.

— Došla sam da vidim, ne bi li se mogao na neki način urediti težak položaj one jadne žene...

Čovjek je šutio, ali su njegove ruke govorile mjesto njega. Ne bih bila ni zašto htjela biti na mjestu onog zlatnog lančića, kojemu su prsti prijetili da će ga smrviti.

— Možda to vrijeme nije zgodno za vas... trebate nekuda ići... u ostalom, mogu se vratiti — govorila sam mu ispod glasa osjećajući u sebi neku samilost za čovjeka koji je u sebi tako silno trpio.

On me prekine, riješen, da se stvar dovede na kraj.

— Ne, gospođice, kad ste već ovdje, učinite odmah što ste naumili učiniti. Reći ću vam ukratko. Znajte, da volim onu ženu; spreman sam da je vjenčam; ako to do sada još nisam učinio, razlog je što ne bih htio rastužiti svoju staru majku. I još zbog nečega: ne bih htio izgubiti dio kapitala uloženog u naše poduzeće, jer mi je majka zaprijetila da će mi ga oduzeti, ako se protiv njezine volje vjenčam s onom ženom. Ali znajte da ja one žene ne napuštam. Ona je nesretna, ali poštena. Pozvat ću majku. Govorite s njom. Ako neće da je vjenčam — šta mogu? — Nastavit ćemo ovako.

Prošlo je dobrih pet minuta prije nego li je stigla majka. Žena visoke starosti, šiljasta lica, uprla je svoja dva prodorna oka izravno meni u oči. Razumjela sam odmah da joj je sin govorio.

— Što želite? — upita me suho i neprijateljski.

Razgovor je bio dug i veoma mučan. Jadna gospođa, imala je i ona svoje razloge.

Bila je uvriježena i utučena zbog one tajne sinovljeve veze.

— Kraj tolikih poštenih djevojaka u svijetu, da mi se veže s jednom udovicom, ne mladom, s troje djece. Zar mislite da sam pala na glavu?

— Ali, ako se ne varam, ono najmlađe je od vašeg sina. A osim toga, oni se ne kane rastati. Zar ćete ih primorati da žive u smrtnom grijehu? Zar vas srce ne boli za vašega sina? Radi se o teškoj sablazni... Kada se gleda na to, onda gubi snagu svaki još tako opravdan razlog.

Jadna je majka ronila očajničke suze. Kroz suze je iščezla sva njezina gordost; odupirala se još, ali nekako blago, bez snage.

Na kraju mi reče, kao da će se predati:

— Razmislit ću još, gospođice, vratite se pod kraj tjedna, pa ćemo vidjeti.

Srdačno smo se zagrlile i poljubile kao dvije stare prijateljice.

— Do viđenja u subotu!

— Do viđenja!

* * *

Morala sam požuriti, jer u 3 sata završava rad u tvornici M. Trčala sam što sam više mogla i stigla baš u čas, kad je sirena davala znak za prekid rada. Kratak pozdrav vratara i — popeh se na stol, odakle sam ona tri dana govorila djevojkama. Evo radnica — stižu.

Masa ljudi dolazi bučno pozdravljajući.

— Dobar dan, gospođice!

— Sretno nam se vratila, gospođice!

— Što ćete nam danas lijepa reći?

Nekoje su jurile prema vratima s očitom nakanom, da mi izmaknu.

— Čekajte, čekajte! Vičem za njima. Samo jednu minutu, bit ćemo brzo gotovi.

— Mi smo gladne — brane se te izbjeglice.

Teško onom koji gubi hrabrost. Ja ustrajem.

— Samo jednu minutu! Dođite i vi zajedno s ostalima. Djevojke se polako vraćaju, nerado, namrgođene i zaustavljaju se malo podalje od nas.

— Danas budite veoma pažljive — započnem odmah — da ne izgubim ni minutu tog dragocjenog vremena. Moram vam govoriti o jednoj stvari koja vas naročito zanima. Pogodite o čemu:

— O ljubavi! — povikale su one kao iz jednog grla i sve se više stiskale prema stolu upirući u me oči pune čežnje. Približile su se i one, koje su kanile uteći.

Započeh:

— Poznala sam jednu djevojku, koja je bila lijepa, kao i vi; dobra kao i vi, ljupka kao i vi... —

— Bum! — prasne negdje u blizini neki snažni muški glas.

Sve se djevojke okrenu: kod svih zavlada smijeh i šala. Tužna ja! Ondje dolje kraj zida stoji skupina mladih radnika. Privukli su pažnju djevojaka koje su u tren zaboravile i mene i moju priču.

— Što se to događa? — pokušavam dati smetnji izgled šale. — Vi, dobri mladići, budite tako dobri, pa se malko udaljite. Vidite, kako je dvorište široko...

— Htjeli bismo i mi nešto čuti, gospođice! Zar nisu misije i za nas?

Djevojke se smiju; najradije bih se bila rasrdila, ali sam se morala smijati zajedno s njima i mirno sam odgovorila:

— Kako da ne! Bit će i za vas. Sutra u ovaj sat doći će ovamo neki inžinjer i govorit će svima radnicima. Osim toga imate vi muški svake večeri u kinodvorani predavanja s projekcijama. Samo lijepo dođite i vi. Ali sada, molim vas, budite tako dobri i pustite nas na miru tih 5 minuta.

Mladići se pogledaše i gurajući se laktima polako se udaljiše.

Djevojke se ponovo okrenu k meni i mojoj priči.

— Rekla sam vam dakle...

Sve pažljivo slušaju: Radi se o žalosnoj sudbini jedne od tolikih nesretnih djevojaka koja se nije znala na vrijeme oduprijeti čarima svijeta te se je survala u ponor. Nekoliko godina blistave varke, a zatim godine i godine bijede, glada, bolesti i sramote.

Bog zna, kolike od ovih djevojaka koje stoje preda mnom — mislila sam s tugom u srcu — nose tajno u sebi klicu te iste sudbine. Više od jedne, bez sumnje. To im čitam u očima koje izgledaju kao očarane od mog pripovijedanja. Kakva šteta! Danas se još drže u sjaju svojih 20 godina, prepunih iluzija; a kako će dugo to trajati?

Završila sam kratko i snažno. Na moj pozdrav djevojke su se raspršile, skočile na svoje bicikle i odjurile. Uvjerena sam, da su mnoge putem — a nekoje i kasnije — razmišljale u tišini o žalosnoj sudbini one djevojke.

Dao Bog, da to tragično iskustvo jedne njihove sestre, uzmogne koju od njih spasiti od puta koji vodi u propast! — Tako sam molila, dok sam, nekako tužna, promatrala prazno dvorište.

Tačno u 4 sata prebacio me vlasnik tvornice do hotela X. Luksuzna dvorana hotela bila je te večeri opremljena kao za najveće svečanosti. Ukrasili su je najljepšim cvijećem svojih vrtova otmjene gradske gospođice koje su kroz čitavu sedmicu marljivo posjećivale taj specijalni tečaj. Htjele su tako iskazati počast posljednjim danima Kateheze.

Prostrana plesna dvorana bila je prepuna otmjene i bogate gradske mladeži.

Sjetila sam se žena kojima sam onog jutra govorila u crkvici kraj mora i djevojaka iz tvornice koje sam tek ostavila. Kakve li razlike! Ovdje sve sama raskoš, bojadisane usne, parfimirana krzna, zrcala. A ondje dolje zadah po ribi, šum mora, miris napora i bijede.

Tema dana bila je: »Samo jedan i za uvijek.« Videći taj »Samo jedan«, uokviren u cvijet naranče, djevojke su odmah shvatile da taj »samo jedan za uvijek«, oko kojega se kreću svi njihovi snovi, ne može biti drugi, nego muž. Zato su se požurili u tako velikom broju, sjajući od radosti da slušaju tu konferenciju.

S kakvim su interesom slušale! Više su me puta prekidale, stavljale pitanja, opaske, prigovore, diskutirale među sobom — tako je vrijeme prošlo kao munja za mene i za njih. Novi horizonti, ljudski i božanski ujedno, otvarali su se njihovom razumu i srcu, i bile su kao zablještene. Na ljubav su uvijek gledale kao na najnježniji od ljudskih čuvstava, a videći sada, kako se to čuvstvo diže sve do božanskih sfera, gdje se duša sjedinjuje s Bogom, bile su zapanjene.

Jedna je od njih uskliknula, a sve su se nasmijale: »Oh, gospođice, ja bih se voljela vjenčati sada odmah, da vidim svu tu ljepotu!«

Već su se na dnu sale pojavljivale nekoje majke i sjedale na ondje poredane divane.

— Za danas neka bude dosta. Sada možete ići. Vidjet ćemo se ponovo sutra! — uvjeravala sam sad ovu, sad onu, pokušavajući da ih pomalo dovedem do izlaza da bi zaista otišle. Ali sve su se tiskale oko mene. Takvi moralni problemi pobuđivali su u njima vanredno zanimanje.

— Recite mi još ovo, gospođice. Zar nevjesta zaista mora...

— Sutra, sutra!

— No, čujte, samo jedan čas. U takvom slučaju je li muž...

— Sutra!

Gospođice, željela bih razgovarati s vama u četiri oka. Ako možete, ako ne smetam, u koji bih sat mogla doći sutra ujutro?...

— I ja...

— I ja...

Jedna me je od njih povukla malo na stranu i šapnula mi:

— Ona ondje je velika riba... Dovela sam je.

Pokušajte joj govoriti nasamo.

— Hoću — odgovorila sam tiho i rukom dala znak da je razumijem.

Drage gospođice, parfimirane i našminkane! Gledajući ih čovjek bi pomislio da ih ništa drugo ne zanima osim mode, ljubavi, filma i sporta. Međutim u svakoj od njih tinjaju tajne nade, tajna razočaranja i nema ni jedne koja ne bi u svom srcu nosila po koju osjetljivu žicu dobrote, žicu koja će ti, samo da je dodirneš, odgovoriti titrajima neočekivane zvučnosti.

U pet i po sati već su gospođe dupkom ispunile dvoranu. I njih je čekalo veoma delikatno pitanje: »Majčinstvo u Kristovom svijetlu.«

U prostranoj dvorani nije bilo čuti ni daha. Na svaki se novi argumenat pažnja povećavala.

Kad je konferencija završila, okružile su stol, tražile knjige, stavljale objekcije, molile za koje tačnije i konkretnije razjašnjenje. Razgovarale smo više od pola sata. Poslije su sve otišle.

Pet ili šest njih ostalo je želeći sa mnom pojedinačno razgovarati.

Prva je sjela do mene mlada žena kod koje sam bila onog jutra.

— Gospođice, kako je?

— Sve će biti dobro, gospođo, — tješila sam je. — Ona me je žena isprva primila malko grubo, ali mi je zatim obećala, da će promijeniti život. Vi se međutim molite. Dajte da i drugi mole, ako vam je moguće, pođite s mužem na dugi — što dulji put. U nedjelju prije polaska ponovo ću svratiti k njoj i pokušat ću to konačno urediti.

Žena se digla kao preobražena.

— Hvala, gospođice, hvala! Bit ću vam zahvalna do smrti.

U onaj čas kao da ju je svu obasjala neočekivana sunčana zraka; i ono djetinje lice i zlatne kovrčice i svijetle oči: to je bila nada koja je ponovo zapjevala u onom dvadesetgodišnjem srdašcu koje tek što se nije slomilo u kušnji prevarene ljubavi.

Iza nje mi se približila druga žena koju su svi smatrali sretnom, dok je, međutim, proživljavala u sebi tragediju neizbježivog financijskog sloma; muž joj je bio neki propalica, kockar, ženskar i varalica. Zabilježila sam si njegovo ime i prezime: njega treba posjetiti netko od mojih kolega.

Treća mi se jadala na svoja dva sina, jer su se oba udaljivala od vjere. Molila me da im se netko od nas približi u liceju, gdje smo za vrijeme Kateheze održavali sat vjeronauka. Pokušat ćemo.

Četvrta, peta i šesta bile su majke sa sinom jedincem. Raspravljale smo više od sata. Njihove savjesti nisu bile mirne. Branile su se doduše svom snagom, ali je baš ta žestina u samoobrani odavala najbolje duševni nemir koji ih je mučio.

Tako sam konačno ostala sama u velikoj dvorani, gdje su konobari već počeli namještati stolove za drugi dan.

U taj je čas unišla u dvoranu vlasnica hotela. Pogledavši me dostojanstveno mi se naklonila, nasmiješila i ostala kao u dvoumici. Ta joj se dvoumica mogla pročitati i na licu. Bila je krupnog rasta, teatralna u hodanju i gestama. Onih sam je dana vidjela, kako poput neke vladarice dijeli naređenja svima i svačemu.

Obukla sam žurno kaput i pošla joj ususret:

— Dobra večer, gospođo, jeste li vidjeli koliko je naroda bilo večeras?

— Doista, gospođice. Tko bi rekao? Znate da više od tri četvrtine ovih gospođica i gospođa, koje su čas prije bile ovdje, redovito posjećuju naše zimske plesove? To je nešto drugo nego »Jedan sâm i zauvijek«, gospođice moja... Razumijem se u te stvari. »Kršćansko majčinstvo!«... Što još! Iskreno vam velim: ne mogu shvatiti, otkuda im ta želja

da slušaju takve propovijedi. No, da... vi zapravo ne propovijedate... pa ipak pogađate neke žice... Eh, znam: tko će govoriti o takvim stvarima mora biti dosta vješt i lukav.

— Za ljubav Božju, gospođo, to ne stoji! — Protestirala sam svom energijom. — Ovdje djeluje samo milost. Ali i argumenti su takvi da privlače ljudsko srce. — Gledala sam joj ravno u oči — jer, kao što i vi sama kažete, draga gospođo, ljudsko srce nije stvoreno za ružne stvari na toj zemlji, nego za lijepe stvari na zemlji i na nebu.

Pocrvenjela je.

— Jeste li u to uvjerena?

— Posve! Zar vi možda niste?

Debela me je gospođa prihvatila za ruku i dostojanstveno odvela u manju sobu govoreći glasno.

— Dođite da nešto popijete.

Ali sam odmah shvatila da to čini samo zato da se ukloni pogledima. I stvarno, kada smo bile same, nijedna od nas nije više mislila na piće. Uljudnom gestom me je pozvala da sjednem kraj nje i tek sam sjela, iznenada me upitala:

— Gospođice, pogledajte mi u oči i recite mi, tko sam ja?

Pogledala sam je iznenađena. Kakvo pitanje!

— Tko ste? Ako se ne varam, vi ste vlasnica ovog hotela koji nas svakog dana tako velikodušno prima za konferencije Kršćanske Kateheze.

— Ne! — odgovorila je svečano. — Ja sam nesretnica.

Oho! Ta je dražesna gospođa trebala biti marljiva posjetnica kina: Pretjerana šminka, glumačko držanje i dramatsko izražavanje nukalo me da joj ne vjerujem.

— Gospođice, nastavila je ona, naumila sam se iznevjeriti svome mužu. Za koji dan. Odlučila sam. Nije to prvi put. Ali sada mislim ozbiljno. No, kad sam jučer za vrijeme križnog puta čula riječi Kristove: »Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine«, osjećala sam u srcu nešto strašno. Pričinjalo mi se, kao da se one riječi tiču baš mene. Isuse Bože! A što, ako me Bog zato kazni na mojoj djeci? Znam što radim!

Razgovor se polako pretvorio u dramu. Gospođa je padala u nesvijest, savijala se, stenjala. Radilo se doduše o napadaju živaca, ali osim živaca bilo je tu i oko Božje koje je ta jadnica osjećala na sebi i koje joj nije davalo mira.

Nešto se moralo sakrivati pod tolikim uzbuđenjem i pobuđivalo u meni samilost. Kako su nesretne te žene koje su bez kičme, bez čvrstih načela, bez snažne volje, bez jedne životne orijentacije, žene koje su očaj svojih muževa, majke, koje su nesreća za svoju djecu. Jadnih li kuća, jadnih li ognjišta!

Nagovorila sam je da te iste večeri dođe na konferenciju za naobražene u gradskoj dvorani. Mudra bi riječ uz pomoć dobre ispovijedi još mogla zadržati tu ženu na tom opasnom putu.

* * *

Oko osam sati stao se glavni trg puniti mnoštvom svijeta koje su privukle snažne gramofonske ploče i ispunjale svojim glasom polovicu grada. Kroz zvučnik je u kratkim razmacima odjekivao gromki glas i dovikivao: »Pažnja, pažnja, pažnja!« Trg je već bio prepun, a još su iz pobočnih ulica dolazili trčećim korakom oni koji su zakasnili.

Tačno u osam i po sati popeo se na podium moj kolega profesor. Govorio je o temi: »Krist — povijesna ličnost«.

Za vrijeme njegova govora probijala sam se polako kroz masu iz periferije sa željom da čujem njihove komentare. Koliko psiholoških otkrića u tim tajnim izviđačkim letovima.

— Stvari iz drugog svijeta — mumljao je netko uz šalicu kave. — U punom 20. stoljeću podržavati još tu legendu o Kristu i širiti je kao istinitu!

Netko drugi: — Pitam se da li živimo u Africi da nam treba govoriti o Kristu, kao da ga ne znamo napamet!

I netko treći: — Ja u crkvu ne idem nikada, ali ovamo na trg dolazim svaku večer, jer, vjere mi, ovi misionari nisu kao drugi, i... pustimo neke priče, u koje nitko ne vjeruje, a ja najmanje, — ali mi je baš drago slušati ih, kako govore.

Probijajući se dalje, ali vrlo polako da ne pobudim pažnju i da ne smetam, vratila sam se k svojim kolegama i čekala svoj red. Malo zatim, eto, urnebesan pljesak okrunjuje profesorov govor, a ja se žurno popnem na tribinu.

Trebala sam govoriti one večeri o Blaženstvima koja je Isus navijestio na gori ljudskim srcima, žednima sreće, a ipak pritisnutima strašnim teretom tijela i sotone. No, već sam na samom početku znala da će mi taj četvrtsatni

govor o tako važnoj temi proći kao munja i da će mi ostati u srcu kao neka gorčina, što nisam uspjela dovoljno jasno prikazati svu njegovu ljudsku i božansku ljepotu, naročito onima koji se nalaze daleko.

Čak i sada, kad zatvorim oči, gledam ganutim srcem sve one desetke i desetke divnih talijanskih trgova, natrpanih mnoštvom naroda, da čovjeku naprosto zastaje dah... Gledam sve one hiljade i hiljade muževa i žena i mladeži i staraca i djece, kako upiru u nas oči, pažljivi, nasmijani, vedri, zamišljeni, da nam riječ sama leti iz grla. Nikada u životu nisam znala tako žarko, a ujedno i ponizno moliti, kao u tim čudesnim časovima, kada se pod zvjezdanim nebeskim svodom moja duša tako intimno slijevala s onim bezimenim mnoštvom, žednim istine, kad mi se pričinjalo, ah sretnih li trenutaka, da nam je nebo tako blizu, tako blizu!

Kada sam svršila, stupio je na govornicu Don Giovanni Rossi, osnivač naše apostolske legije. Poslije prvih dana misija, već je posve vladao publikom.

»Naš dobar narod gleda na vjeru — Bog zna zašto — kao na sprovod trećeg razreda, — govorio nam je često Don Giovanni, upućujući nas u duh i metodu apostolata. — Mi svi, međutim, trebamo dokazati, kako je vjera puna svjetla, vedrine i radosti — pravi preludij raja, jedina moguća sreća na svijetu. Pokažimo mu kako je krepostan život lijep i koristan (ne otkrivajmo grijehe, narod ih pozna bolje nego mi!); i vidjet ćete, da će čar vjere sve, naobražene i priproste, utješiti, uzradovati, zagrijati i predobiti. Tad će se i razum lakše pokloniti punom sjaju istine«.

Don Giovanni je trebao one večeri dopuniti naša dva govora o Kristovoj historijskoj ličnosti i o njegovoj nauci; trebao je ove pažljive duhove provesti u sve vrtoglavije visine, do samog vrhunca kršćanske teologije, do utjelovljene Riječi i pokazati u Kristu Boga, po kome je stvoreno sve što je stvoreno. Nije to baš laka stvar.

»Naš narod — tako nas je neumorno poučavao Don Giovanni — već je naviknut da sluša samo moralne propovijedi, pa gleda na dogmatske pouke kao na nešto apstraktno, što nema veze sa svakidašnjim životom. Moramo se vratiti dogmi! A prije svega, moramo mi sami dogmatske istine savršeno dobro poznavati u svoj njihovoj divnoj povezanosti: samo tako ćemo ih moći predati narodu na jasan, shva-

tljiv i ugodan način i postići da ih zavoli i usvoji. Ako dogma ne postane ponovno dubok temelj čitavog našeg društvenog života, sve će naše moralne propovijedi ostati uzaludan trud. Nemojte hraniti duše pljevom, nego jezgrom; prije svega propovijedajte ljudima Isusa Krista, vječno živoga, i dajte da ga takvoga doživi i narod, koji nas sluša. Zar niste primijetili, kako se u mnogim modernim intelektualnim krugovima traže odgovori na životna pitanja u preživjelim i zakopanim orijentalnim religijama? Zanešenjaci, rekli biste. Nipošto. To su naprotiv ljudi, koji tragaju za vjerom koja bi im otkrila harmoniju, ljepotu i snagu; a ne videći u kršćanstvu drugo, nego skup besmislenih ceremonija, lutaju tjeskobno do na kraj svijeta, ne bi li ondje našli, što ovdje ne nalaze. Oh, kad bismo se znali, mi prvi oduševiti za uzvišenu istinu i za duhovne vrednote kršćanstva; kad bismo zatim znali predati tu istinu, na način pun mudrosti i ljubavi, ovom svijetu koji za njom čezne, učinili bismo našoj braći najdragocjeniju uslugu i ispunili u potpunosti naše zvanje!«

Tako je Krist Bog one večeri ponovo zasjao pred očima onog ganutog mnoštva u svoj svojoj pobjedničkoj slavi i ljepoti. A kad je Don Giovanni završio svoj govor hiljade i hiljade grla zaorilo je: »Živio Isus Krist!« Zatim je dao još neke upute za naredni dan, neka obavještenja o konferencijama i sastancima koji su se imali održati one iste večeri, i na kraju je doviknuo večernji pozdrav: »Laku noć gospodo!«

A sav narod, u jedan glas: »Laku noć!«

Jedan pogled na trg: ogroman mravinjak. Kome da srce ne zaigra od radosti!

S jedne strane muževi žure prema kazalištu da si osiguraju najbolja mjesta za njihovu konferenciju; s druge strane intelektualci kreću prema gradskoj dvorani, gdje će imati svoju konferenciju; pred vratima kinodvorane gužva mladih radnica; imat će ondje svoj staleški govor. Po sredini žure majke vraćaju se kući, sa uspavanom djecom u naručju, a putem oduševljeno razgovaraju.

Kad bi bilo moguće sve ispripovijedati! Upravo ovi sveopći skupovi donosili su često nama apostolima najslađe utjehe. Ali oni najljepši doživljaji koji bi mogli dati najsjajnije svedočanstvo djelovanju milosti Kristove u dušama i

djelotvornoj snazi Njegovog božanskog milosrđa moraju nužno ostati u tajnosti između Boga, nas i duša u kojima su se zbili.

* * *

Otkucao je sat određen za konferenciju intelektualaca.

Kada sam u društvu nekih kolegica stigla do gradske dvorane, konferencija je bila već započela i nije se moglo više unutra. I čekaona i hodnik bili su puni naroda.

Sjetila sam se, sa živim zadovoljstvom u srcu, da smo prvu večer nabrojili tek nekoliko desetaka ljudi; a večeras evo ovdje, u punom broju sva gradska inteligencija. Hvala Bogu!

Moj kolega profesor govorio je »o Isusu Kristu i o povijesnim dokazima Njegove egzistencije«. Ista tema kao i na trgu, ali na način, koji odgovara naobraženom čovjeku.

Među muškarcima koji su se tiskali na ulazu u dvoranu vidjela sam i po koju gospođu i gospođicu koja je dolazila i na poslijepodnevne sastanke: prosvijetljena lica kraj muževa, otaca, zaručnika koji su najpažljivije slušali. Onih su dana sve žene, sve majke, sve zaručnice vršile službu apostola!

Kad je profesor završio, popeo se na govornicu Don Giovanni. U sali je zavladala grobna tišina.

Ako se priprosti narod oduševljava za religiozne probleme, jer nalazi u njima utjehu, ovi ljudi, koji su se posvetili umnom djelovanju, a možda se nikad nisu ozbiljno i sistematski udubili u proučavanje vjerskih istina, nalaze u tim konferencijama jedno divno otkriće koje ih zanosi i prožima svojim prodornim svjetlom.

Kad je konferencija završila, mi smo žene otišle; ali je Don Điovanni-a i profesora okružila skupina mladića, da stavi svoje objekcije i pitanja i iznese svoje sumnje.

Uvijek je dobro da u takvim slučajevima muški ostanu sami, jer tako mogu slobodnije razgovarati i izražavati se po miloj volji.

Pridružila nam se je skupina gospođa koje su nas otpratile sve do samostana čč. sestara kod kojih smo se bile nastanile.

Na korzu nas je zaustavio neki gospodin.

— Gospođice, izvinite, kada završava vaša Kateheza?

Pitanje je zvučilo veoma ljubezno, ali ne bez žilice ironije.

— Zašto? — odgovorila sam i ja u jednakom tonu. — Da li vam možda smetamo? —

— Oh, ne, ne mislim to... — uskliknuo je gospodin smijući se. — Upravo se vraćam iz gradske dvorane i iskreno vam velim, da sam oduševljen. Ali shvatite me... Moja žena trči od sastanka na sastanak, zaboravlja na ručak i na večeru; moj sin leti uvijek za profesorom i ne uči više; moja kći se stalno nalazi u pratnji neke vaše misionarke koja radi na periferiji, pa bi htjela i ona postati misionarka; služavka hoće prisustvovati svim propovijedima, a na večer, da me utješi, pripovijeda mi sve što je čula. Gospođice, vjerujte mi, u mojoj kući se više ne jede, ne spava, više se ne živi, više se ne diše..., a ja ne mogu dalje.

Svi smo se glasno nasmijali i svatko je pošao svojim putem. Još posljednji pozdrav i vrata su se zatvorila za nama.

U tihoj smo se kapelici bacile sve na koljena pred našim Gospodinom Isusom Kristom. Dan je završio. I danas smo radile za Tebe, Gospodine, samo za Tebe... — tako je vjerojatno molila svaka od nas u svom srcu. — Mi smo Tvoje nekorisne služavke. Udijeli nam svoj blagoslov. Blagoslovi naročito one bezbrojne duše, koje žeđaju za Tobom, a da same toga nisu svjesne«.

Godinu dana kasnije

Godinu dana kasnije.

Jedna godina! Što je to jedna godina? 365 dana. Da, ali čudnovato je, da nam se katkada, ako gledamo unatrag, jedna godina pričinja kao 10 godina, katkada kraća od jedne sedmice, a koji puta nam izgleda i jedno i drugo.

Baš to se događa, kad je riječ o kršćanskim misijama.

Kad se nakon godinu dana vraćaš u mjesto, gdje se održala kateheza, prisegao bi da se nisi nikada udaljio odanle. Sve ti je još neizmjerno drago: ulice, dućani, izlozi, osobe; sve ti je poznato, sve te gleda prijateljskim okom.

Ali ti u isti čas obavije dušu i neka melankolija: evo, ovdje je trg, gdje su se održavali oni veličanstveni skupovi; ovdje su ulice, po kojima se je odvijala povorka Križnoga puta; ovdje je kinodvorana gdje su muževi slušali svoje konferencije; a ondje evo i gradska dvorana, gdje su se skupljali intelektualci.

No, pred godinu dana, čitav je grad bio tvoj; tj. pripadao je katehezi, apostolatu, Gospodinu, kad je u njemu sve gorjelo od neizrecivog oduševljenja. Danas se život povratio u svoju staru kolotečinu, pa koliko ih ima koji se još sjećaju da je Krist bio među njima?

Ali apostol Kristov ima uvijek razloga da se tješi. Vrlo dobro zna da u Božjoj ekonomiji svako sjeme prije ili poslije donese plod. Važno je da siješ, da siješ uvijek, da siješ mnogo. A da sjeme uzraste u klas — to je stvar Božja.

Nisam zaboravila mladu ženu iz ulice X. i pošla sam odmah da je posjetim.

Vrata mi je otvorila sobarica. Nije me prepoznala. Kazala sam joj svoje ime i minut kasnije vraća se sva nasmijana.

— Gospođa će odmah doći.

I doista, nije prošla niti minuta, kad se iza mene otvore staklena vrata i uniđe gospođa sjajući od radosti s anđelkom u naručju. Izgledala mi je kao lijepa, slatka Madona.

— Vi ovdje, Vi ovdje, gospođice! Kakva radost! Toplo smo se zagrlile, a dijete među nama gledalo nas je preplašeno videći da smo ga tako nenadano opkolile s jedne i s druge strane.

Sjele smo sretne, što smo se ponovo sastale.

— Kako vaš muž, gospođo? — upitala sam, ali s nekim drhtanjem u srcu.

Pogledala me je izravno u oči i nije mi odgovorila. Njezin pogled nije bio više ni djetinji, ni naivan. Zagledala mi se u dno duše, promatrala me, rastresla se, pa se ponovo pribrala. Čitala sam joj u očima, da se u njezinoj duši odvija tiha, ali žestoka borba između najoprečnijih čuvstava plača, nade, ponosa i radosti. Zatim mi reče:

— Moj je muž otišao kao dobrovoljac, gospođice.

Zašutjela je i gledala me izravno u oči. Mogla mi je u očima pročitati strašnu sumnju, nije li je možda napustio. Nasmiješila se je. Jednu je ruku položila na moju, dok je drugom još jače privinula k sebi svog sinčića.

— Ne, gospođice, nije ono što vi mislite. Budi Bogu hvala. Već je tome nekoliko mjeseci, otkad je otputovao, na početku rata. Koliko se borio, jadan moj dečko...

S mukom sam se uzdržala da se ne nasmijem. Činila mi se je kao djevojčica koja se igra mamice sa sinom svoje majke. A one riječi »jadan moj dečko« izgovorila je tonom starog samilosnog ispovjednika.

Ona je to primijetila; ništa se nije moglo sakriti toj sitnoj plavuši.

— Vama je do smijeha, gospođice, recite istinu. Ali... da znate! Tek su mi 24 godine, a mislim da ih imam 40. Otkad smo se upoznale, pretrpjela sam vrlo mnogo, a i shvatila sam toliko toga. Moj muž... — volim ga kao prvi dan, ali ga volim mnogo drukčije nego onda, da... po prilici kao ovoga maloga.

Stisla sam joj ruku. Sve sam razumjela.

— U početku sam se jako borila. Ona žena... bolje, da je ni ne spominjem. Pričinjala sam se kao da ništa ne zapažam, ali vidjela sam, da trpi. Kako ne bih vidjela! Bio je doslovno začaran. Molila sam se za njega noć i dan. Jednoga dana, kad je rat već bio započeo, zagrlio me i glavu mi pritisnuo na svoje grudi, tako da mi ne gleda u lice: »Marija, pusti me da idem«, reče — »vratit ću se izliječen — kunem ti se. Trebam se oprati u krvi i u trpljenju. Marija, pusti me!« Nisam se usudila dignuti oči da ga pogledam. Osjećala sam na svom čelu divlje kucanje njegovog nesretnog srca. Da sam tada podigla svoje lice, da sam ga pogledala, bila bih svisnula od boli. Nismo nikada o onom govorili, nikada. Mislila sam da mu nije poznato... da znam sve. Međutim, nisam bila dosta jaka da mu se prikrijem. Čitao mi je u duši. Kako je strašan bio taj trenutak, gospođice. Zaklinjao me je da mu pomognem, da se spasi, ali to je moglo značiti za mene i najveću žrtvu. Rat... to je smrt, gospođice! Ne vratiti se nikada više. Vjerujte mi; znam što čovjek trpi, kada umire. Držao mi je još uvijek lice pritisnuto na svoje srce i čekao moj odgovor. Još me je jednom pitao, glasom prigušenim od plača: »Hoćeš li me pustiti?« Kada sam napokon došla do riječi, rekla sam: »da« i pobjegla sam da ga ne gledam, jer sam osjetila, kako mi je na glavu pala jedna njegova topla suza i činilo mi se, kao da će mi srce prsnuti.

Plakala je i sada, ta jadna žena i suze su joj tekle na plavokosu glavicu njezinog djeteta.

— Pošao je. Sada je u Africi. Piše mi svaki tjedan. Posve je izliječen. Neprestano blagoslivlje mene i dijete. Čezne za danom povratka. Tada ćemo biti sretni. I ja se nadam. Očekujem taj dan vedre duše, što vedrije mogu. I do sto puta na dan ponavljam onu prošnju iz Očenaša: »Gospodine, kako i ja opraštam onima koji su me uvrijedili.« Gospodin zna koliko sam pretrpjela i još trpim zbog tog praštanja, pa me neće ostaviti. Znam da će On vratiti tom djetetu oca zdrava i čila, a meni dati milost da zaboravim...

Sa slike na zidu gledao nas je, kao da nam se smiješi. Žena ga je za časak nijemo promatrala, poslije mu se približila i stavila djetetova ustašca na očevo lice.

— Daj tati jedan poljupčić, srce moje! — govorila mu je i plakala. Poljubila ga je i ona, s poštovanjem, a zatim mu je znakon križa pomilovala čelo kao da ga nježno i slatko blagoslivlje.

* * *

Pola sata kasnije eto me na glavnom trgu upravo pred bogatim izlogom onog vrijednog trgovca koji je bio naumio krstiti djecu tri po tri. Nemoguće je ići dalje. Trebala sam ipak pogledati, kako živi ono moje troje kumčadi.

Dućan je bio pun domaćica i služavki.

— Dobar dan! — pozdravila sam riječju i rukom, a moj je pozdrav bio upućen preko svih onih glava koje su stajale između mene i prodajnog stola.

Trgovac koji je onog časa vagao maslac ostao je za čas iznenađen i gledao me držeći maslac u ruci. Ali je trenutak zatim, radosno kliknuvši »oh«, ostavio i vagu i maslac i mušteriju i na ulazu u stražnje prostorije stao na sav glas urlati:

— Ruža, Ruža! Gospođica Ragazzi! Brzo! Siđi dolje odmah!

Jednu ili dvije minute kasnije pojavi se Ruža.

— Ah!

Dovoljan je bio samo jedan pogled... da sam se morala diviti promatrajući tog muža i tu ženu.

Svaka varka je isključena: sedmo dijete je već na putu i njegov dolazak nije bio već daleko. Divila sam im se tako, da se je trgovac naduo od ponosa.

— Draga gospođice, — uskliknuo je glasno — ne da se hvalim, ali recite vi, da li nisam čovjek od riječi?

Mušterije su se bunile. Žurilo im se. Bilo je već kasno. Ali taj dobri čovjek, kao da ne čuje. Ostavio je pomoćnika za stolom, a sam me je uveo u sobu iza dućana.

— Oprostite mi što sam tako drzak, ali svoju kumčad treba svakako da vidite. Ljudi jedu svaki dan, ali ja nemam svaki dan takvu sreću kao što je ova. Pođimo gore pa da vidite mojih šest junaka! Ne da se hvalim, jer su moji, ali svi su mi zavidni.

On naprijed, ja za njim, Ruža otraga — već smo gore.

— Sergio, Armaldo, Marija, Vinko, Paulo, Ana, dođite k teti. — Hodao je iz sobe u sobu i vikao, dok se žena žurila da obriše nosiće, mijenja haljinice, uredi razbarušene glavice.

I evo ih preda mnom, sve šestoro, sjajući, čisti, nasmijani; tako punačni i rumeni da su pretstavljali živu sliku blaženog i plodnog majčinstva.

Oni najmanji, moja kumčad, pošto su mi izrazili, na svoj način, svoje komplimente, sakrili su se iza majčinih haljina i svaki je pokušaj da ih odanle izmamim ostao uzaludan. Troje većih, međutim, pokazivali su mi jedan za drugim svoje pisanke, sa svojim lijepim »vrlo dobar«, ali i s kojom sitnom crnom zvjezdicom koju je crnilo tu i tamo ostavilo.

Otac se blaženo smješkao.

— Jeste li dakle zadovoljni s plodovima krsta? — upitala sam ga u jednom trenutku tišine.

On se nasmijao.

— Nada sve zadovoljan. Vi ste mi zaista donijeli u kuću i preveliki blagoslov. Šest bi ih bilo dosta. No, što da učinim?... Dolazi i sedmi!

— Hoćete li se sjetiti krstiti ga? — upitala sam više za šalu, nego za zbilju.

— Kako da ne? — odgovori on gotovo uvrijeđen. — Budite bez brige. Od lanjske Kateheze, ne da se hvalim, prošlo je zaista mnogo vode i pod mojim mostom. Ne sumnjajte; krstit ću ga bez sumnje, moga sedmog; i to odmah čim se rodi; neću da prođe ni jedan dan da ne bude dijete Božje. Ako se slučajno za koji mjesec nađete u ovim stranama, javite mi, bit ćete i tomu kuma.

U taj čas bane u sobu pomoćnik.

— Gospodaru, izvinite, ima mnogo ljudi. Htjeli bi svi, da budu posluženi odmah, a ja ne mogu sve zadovoljiti.

Trgovac je odmah ustao.

— Jeste li vidjeli, gospođice, imati dućan — to je gore nego zatvor.

Pozdravili smo se srdačno; iza majčinih haljina promatralo nas je šest radoznalih djetinjih očiju. Oni su odmah iščezli, kad su se sreli s mojim očima.

Troje prekrasne djece. Doista, jedno ljepše od drugoga. Majka je uhvatila jedno po jedno za ruku i položila ih kraj mene na divan.

— No, kažite nešto gospođici! Što vam je donio Mali Isus? — sokolila ih je ljupko meni na čast.

No tri mališana baš nisu bila od volje da razgovaraju. Mjesto njih su progovorila ona tri veća i ispripovijedala mi, što su sve lijepog dobili za Božić.

Osjećam da me netko poteže za torbicu. Jedan se od mališana bio uhvatio za privjesak na naliv-peru. Samo da ne bude zla... Odmah zatim netko me drugi povuče za rukav; treći je pograbio dugme i... vuci i vuci... trak: dugme mu ostane u ruci, a on se zakotrlja po podu.

Ništa zla.

Najmanja, Anica, postaje nemirna... prevrće se... aj, aj, šta je to, što curi na lijepu, novu svilu na divanu? Željela bih da ne vidim, ali se lokvica opasno širi i već je blizu mojoj haljini.

Lijepa je stvar imati šestero djece, gotovo sedmero. Ali jadna, draga majčica, mučenica svog plodnog gnijezda. Nestašnoj je trojici izmjerila dvije-tri otraga, pograbila malu Anicu, i odnesla, s mnogo izvinjavanja, u spavaću sobu; poslije se vratila s krpom da otare, s ponovnim izvinjavanjem, novi divan i tlo; zatim se vratila s iglom i koncem da mi prišije dugme.

Kad sam konačno odlučila otići, bilo je moje prijateljstvo s trojicom manjih, kao i s trima većima već sklopljeno na život i smrt.

Dolje u dućanu, opraštajući se s dobrim trgovcem, nisam se mogla uzdržati, a da mu ponovo ne čestitam. Ljubazno me je otpratio sve do vrata na ulicu.

— Mnogo, mnogo hvala i sve najbolje, gospođice, ne zaboravite na krst.

— U redu. Ako budem samo mogla, vrlo rado. I... neka živi onaj osmi!

Pogledao me je preplašeno.

— Osmi?!

— Da, osmi, naredne godine.

Vidjela sam kako miče usnama..., ali zar je postojala u njegovom rječniku riječ dosta jaka, da mi odgovori?

Vjerojatno nije, jer je iz njegovih otvorenih ustiju izašao samo dubok uzdah. Ipak su njegove oči bile pune smijeha, a lice mu je sjalo od očinske sreće.

* * *

Bila mi je dužnost da se javim i kod dobrih sestara koje su nas za čitavo vrijeme Kateheze tako majčinski dvorile. Budući da je podne bilo još daleko, uputila sam se onim pravcem. Nenadano me netko pozove:

— Gospođice, gospođice!

Okrenem se. Preda mnom je stajala neka starija gospođa i smiješila mi se sva radosna. Nema sumnje, tu sam ženu već jednom vidjela, ali gdje? Tko je? Kako je neugodno, kada odmah ne prepoznaš osobe, s kojom si imala veze za vrijeme Kateheze! Svatko želi uglavnom da nam bude prisutan, živ i drag, pa ostaje razočaran, kad vidi da nam je nestao iz pamćenja.

U mojoj se je glavi sve vrtjelo kao u mlinu: imena, događaji, ali uzalud.

Ipak sam odgovorila u želji da dobijem na vremenu:

— Oh, draga gospođo, kako ste? Kako mi je drago što vas opet vidim.

U sebi sam, međutim, nastavila mučnim traženjem: Tko je, gdje sam je vidjela? Kako se zove?

Sama me je i ne znajući izvukla iz neprilike.

— Da znate, kako vas se rado sjećaju moj Vjekoslav i nevjesta!

Aha! To je majka onog Vjekoslava, koji se htio vjenčati s udovicom.

Svjetlo radosnog otkrića ispunilo me je oduševljenjem, pa smo se, ondje nasred pločnika, toplo zagrlile.

— Jeste li dakle zadovoljni, gospođo?

Uhvatila me povjerljivo ispod ruke.

— Dođite sa mnom. Vi ste umorni i hladno vam je. Šalica tople čokolade neće vam naškoditi. Idimo u onu kavanu; ondje ću vam sve potanko ispričati.

Udobno sjedeći za stolićem na kojem se dimila velika šalica čokolade (hvala Ti, Gospodine! nije mi loše ovdje, nakon što sam toliko pješačila i govorila). Započesmo razgovor.

— Kako ste zadovoljni, gospođo?

— Biste li mi vjerovali, gospođice, ako vam kažem da sam kao preporođena! Kad ste me onomadne upoznali, bila sam na rubu očaja. Zabraniti sinu da se ne vjenča ispunjalo me je užasnom grižnjom savjesti. Zar nisam i ja kršćanka? Videći ga stalno u grijehu nijesam imala mira. Ali me je s druge strane strašno mučila pomisao da ga ona žena kani iskoristiti, bogzna s kakvom namjerom i nakon bogzna kakvih pustolovina. Vi ste, draga gospođice, mnogo riskirala onoga dana, kada ste došla k nama...!

Gledala me svojim svjetlucavim očima i pri tom mi rukom prijateljski prijetila.

— Zašto bih riskirala? — upitah je u čudu:

— Zašto? Zato, jer najmanje što sam kanila učiniti, kad sam stajala pred vama, bilo je da vam iskopam oči. A kad sam vam na kraju rekla: »vratite se u subotu«, nisam ni najmanje mislila da već popuštam, da sam već napola svladana. Ni govora! Da ste se vratili u subotu bila bih vam pred očima zatvorila vrata.

Videći me žalosnu zabavljala se. Čudan je tip ta žena!

— Da, upravo ovako, draga gospođice. Vi se međutim one subote niste vratili.

— Tako je. Nisam imala vremena. Da znate, koliko sam trpjela radi toga.

— Bolje je tako, mnogo bolje. I tu je bio prst Božji. Da ste se vi vratili, moglo je sve propasti. Bila sam tada još uvijek jako srdita na vas. Srdita na sina koji me je dovodio u takve prilike; srdita na onu ženu; i bila bih se uzjogunila, kao što to znam učiniti, i tko bi me tada bio smekšao? Imam i ja svoju ćud — moram priznati.

Riječi su bile umiljate, ali je iz tona zvučila neka samodopadnost.

— Kada je kateheza završila, nisam pošla ni na sv. ispovijed. Nisam imala snage ni da udovoljim vama ni da oprostim njima.

Posve zaokupljene, ona pripovijedanjem, a ja slušanjem, zaboravile smo i na čokoladu koja se je već bila ohladila. Njezino je bistro oko to primijetilo.

— Uzmite, gospođice!

Uzeh, ali sam bila veoma znatiželjna, kako će se pripovijest završiti.

Kako su tajanstveni putevi Božji! Za apostola bi najlakša od svih kreposti trebala biti krepost poniznosti. Bezbroj puta gledamo vlastitim očima kako su svi naši napori za spas duša prava sitnica u poredbi s tajanstvenom, ali svemogućom milošću Božjom.

— Kada je kateheza napokon svršila — nastavila je gospođa — što da vam kažem, gospođice? Nisam mogla više spavati. Savjest me je užasno pekla, ali nisam se htjela predati. Jednog sam dana bila vidjela kako je na cesti auto zgazio čovjeka. Gledala sam kako je krv tekla preko puta. Pomislila sam: »A da moj Vjeko tako umre... pošao bi u pakao«. Vrativši se kući nisam čekala ručka. Uzeh telefon i javim sinu: »Dođi odmah, trebam te«. Kad je stigao, rekla sam mu: »Misliš li još na onu ženu? Onda, uzmite se«.

Bila je ta žena puna energije — ne može se nijekati. Čak joj je kad mi je to govorila izbijao iz lica i očiju poseban autoritet koji je i sa mnom ovladavao.

— A sada... jeste li zadovoljni? — upitah je bojažljivo, bojeći se odgovora.

— Da, zadovoljna sam. Konačno, ono je ipak dobra žena, valjana radnica i dobre ćudi. Nije, istina, moj ideal, ali nije sigurno ni takav đavao, kao što sam se bojala. Moj je sin sretan. Vole se. A što je najvažnije: savjest je na miru. Ah, gospođice, kako je to strašna stvar: savjest. Nemoguće ju je prisiliti da šuti, da razmišlja, da se ublaži. Što kaže — to kaže, što hoće — to hoće. Ne smiruje se drukčije nego, time da joj udovoljiš.

— No, sad možemo ići; vi imate još mnogo posla i neću vam više oduzimati dragocjenog vremena.

Pozdravile smo se veoma srdačno i mnogo puta smo si stisle ruke.

Već smo se bile rastale, kad me ponovo netko primio za rukav. Bila je ona.

— Htjela sam vam još reći — šaptala mi je u uho — htjela sam vam reći — hvala!

Nisam imala vremena ni da joj se nasmiješim... Već je bila nestala.

* * *

Vlak kojim sam se trebala vratiti u Assisi odlazio je u 5 sati poslije podne. Imala sam dakle još dva sata vremena. Kako da ga iskoristim?

Nakon kratkog razmišljanja odlučila sam: »Idem k Marini«. Sjetila sam se prljavih baraka, zadaha po ribi, dječaka i muževa bez košulje, žena s neurednom kosom, malene, napola porušene crkvice na obali mora, njezinog promuklog zvona, rasklimanih vrata koja se nisu nikada otvarala i siromašnog neuglednog oltara.

Žureći se stigla sam onamo za četvrt sata. Tražim barake. Ali gdje su? Jesam li možda zalutala? Baraka doista nije bilo, ali se na njihovom mjestu ispred mene redalo oko desetak čistih, svježih, novih kućica od kojih je svaka imala maleni vrt.

Oh! A ona trošna crkvica? Eno je; i ona je sva obnovljena i... gle, gle, otvorena!

Pošla sam da je vidim iznutra. Val slatkog ganuća mi je obuzeo srce.

S desne je strane malenog oltara svjetlucala uljenica. Pred oltarom su klečali i molili svećenik i tri žene. Klekla sam i ja. Što sam mogla tada reći Gospodinu?

— Hvala Ti, Gospodine, da nije sve završilo s Katchezom i da valovi milosti koji su pred godinu dana potresli ovim dušama nisu posve iščezli. Ova crkvica, nakon tolike zapuštenosti, ponovo otvorena tvojoj službi, glasno mi govori, kako je duboko taj ribarski puk osjetio potrebu, da mu budeš uvijek blizu.

Podigla sam oči; moj se je pogled sreo s pogledom djevojčice. Promatrala me je nesigurna i začuđena, ali samo za kratak čas. Začas se digla i poletjela iz crkvice. U taj mi je čas nad glavom zatalasao glas zvona koji se je zatim prelio čitavim onim predjelom. Svećenik je žurno ustao i izletio iz crkvice. Čula sam ga kako viče:

— Tko to zvoni?

Odgovorio mu je zadihani glas:

— Došla je gospođica misionarka! Došla je gospođica misionarka«.

Pet minuta kasnije čula sam nedaleko žamor mnogih glasova:

— Što se dogodilo?

— Zašto je zvonilo?

— Majko Božja, da nije kakva nesreća!

A djevojčica viče:

— Došla je gospođica misionarka!

Već su se čuli glasovi: »Gdje je? Gdje je?« Tada sam odlučila da izađem.

Kućice su se promijenile, ali žene su bile one iste. Da nisam izašla, bile bi provalile u crkvu.

Drage žene! Tiskale su se oko mene s takvom ljubavlju da bi i kamen omekšao.

Koliko su mi zanimljivih stvari imale ispričati! Nove kućice koje su nikle tako iznenada pričinjale im se još uvijek kao san. Ali mnogi su im muževi otišli u rat. Gdjekoji je nestao, — drugi je bio ranjen. Neka je starica umrla. Neka se djevojčica utopila pred mjesec dana. Jedan je mladić u zatvoru, a drugi je pošao u samostan.

»Uglavnom još nam ide dosta dobro« — zaključile su žene kimajući glavom. — »Ali najljepše nam je što imamo i stalnoga kapelana koji nam svakoga jutra služi sv. Misu, a dolazi često i poslije podne da ispovijeda i da djeci drži vjeronuk.«

— Čini nam se, kao da smo počele na novo živjeti. Zar smo prije bile oštrige? — podvlačile su nekoje, kao da se još srde zbog toga, što su toliko godina živjele u zaboravu.

Odjednom su se sve posjedale po stepenicama i dovikivale mi:

— Gospođice, održite nam govor!

Govoriti u takvim prilikama vrlo je ugodno; za govornika bez sumnje mnogo više, nego li za onog koji sluša. Riječi izviru jedna za drugom i neće da presahnu. Kako je istinito da srce posjeduje glas koji se nikada ne iscrpljuje!

No, vrijeme je već prošlo. Moram se požuriti. Svratile smo se u crkvu da Gospodinu još jednom zahvalimo, da Mu se poklonimo, da se pomolimo za one koji su nam blizu, kao i za one koji su nam daleko, za žive i mrtve.

Na izlasku pritisle su me uza zid i sve su me redom poljubile. Poljubac i zagrljaj postaje u apostolatu čin od najveće važnosti. Tko bi se toga odrekao, ozlojedio bi srce, jer bi pogazio njihovo sveto pravo.

Jedna je rekla:

— Zašto odlazite, gospođice? Ostanite uvijek s nama!

Njoj su se pridružile sve ostale i u zboru su me molile:

— Ostanite, gospođice. Mi ćemo sakupljati milodare za vaše uzdržavanje. Mi ćemo vam povjeriti našu djecu, djevojke, bolesnike i starce; a nama ćete svakog tjedna držati jednu od onih konferencija koje su nam tako dobro činile. Ostanite s nama, gospođice!

Oči su mi se napunile suzama.

Bez sumnje: da se moglo dati tome narodu, opterećenom tolikim potrebama, stalnu Katehezu, koju bi vodili strpljivi i marljivi ljudi s mnogo ljubavi, donijela bi ogromne koristi. Takva Kateheza mogla bi donijeti stostruki plod i za vrijeme i za vječnost.

Ali naše zvanje je drukčije. Mi nismo pozvani da obrađujemo plodnu zemlju jednog polja; nego da punim šakama bacamo sjeme milosti na bezbrojne grude, razbacane po bezbrojnim poljanama.

Nisam se mogla dulje zadržati; trebala sam gotovo trčati prema stanici. Morala sam ići kroz druge krajeve, kroz druge gradove, ususret drugim dušama koje su me očekivale.

Obilan lov

U prvim godinama kršćanskih misija, već po naravi plašljiva i uvijek u strahu da neću uspjeti u svome zvanju, proživljavala sam prave krize malodušnosti u poslu koji mi se činio pretežak za moju malenu sposobnost. Izgledala mi je prava drskost već sama pomisao da ću obratiti neke duše za koje su svi znali da su tvrde kao stijena. Zato sam muku mučila, kada god sam im se trebala približiti.

Kasnije sam se na temelju iskustva uvjerila, premda se sve duše ne predaju milosti Božjoj, da se ipak ni za jednu, baš ni za jednu dušu ne smije unaprijed reći: »Uzalud je svaki pokušaj«. Što je nemoguće čovjeku, nije nemoguće Bogu; a milost Božja nije samo lijepa riječ u našem kršćanskom riječniku i samo najvažnije poglavlje u Summa Theologica, nego je što više živa, svagdanja, djelotvorna stvarnost koja često, mnogo češće, nego mi svi općenito mislimo, stvara prava čudesa.

Nema sumnje da je Gospodinu drago, ako njegovi radnici obavljaju svoj posao spremno, vjerno i mudro. Takav posao nagrađuje on time što biva na korist njegovom vinogradu: ali ipak stoji da je samo on zaista potrebni vinogradar i jedini nenadoknadivi gospodar. Zato si on često i dozvoljava da sam na čudesni način ubire ono najmanje zrelo ili pak ono najslađe grožđe.

Tko želi vidjeti čudesa, čemu da ih traži u Loretu i Lurdu? Neka se samo s apostolskim srcem baci među duše, u puni vrtlog društvenog života, pa će ih kao u daleka Kristova vremena naći kolikogod želi.

Na jednom listiću koji mi je bio uručen bila su naznačena četiri imena, jedno prezime i jedna adresa; a ispod adrese kratka oznaka: Krst. Radilo se o tomu da se krsti četvoro braće.

Prikupila sam oprezno tu i tamo nekoliko informacija. Ta su braća pripadala jednoj od najuglednijih gradskih obitelji. Otac je zauzimao visoki položaj u društvu, bio je u provinciji visoki državni funkcioner. Nikome nije bilo poznato da su njegova djeca bez krsta; nitko mi nairne nije toga ni izdaleka spominjao, a razumije se da nisam ni o tome nikomu pisnula ni riječi. Jednog jutra, oko 11 sati, uputila sam se prema dvorcu koji mi je bio označen. Vratar u uniformi me upita: »Želite?«

— Je li gospođa kod kuće?

— Mislim da jest; ali molim vas, pričekajte za časak. Koga da najavim?

Aj! Moje joj je ime moglo biti poznato, jer je bilo naštampano na listićima kojima su se odlične gradske gospođe i gospođice pozivale na njihove specijalne konferencije. U tom me slučaju ona ne bi uopće primila. Što da učinim? Dati joj jedno izmišljeno ime? To ne mogu. U toj neprilici izgovorila sam svoje prezime brzo tako da se može i ne može shvatiti i čekala sam.

Za koju minutu vratio se vratar i, kao što sam se bojala, s visoka mi javio:

— Gospođa je izašla prije pola sata i ne bih vam znao reći, kada će se vratiti.

— Hvala lijepa. Ništa zato. Vratit ću se.

Odlazeći smišljala sam plan pobjede. Navala u pravom smislu riječi, ako bude potrebno. Četiri krsta; nema tu šale.

U nekom drugom slučaju mogla bih uzeti sa sobom koju uplivnu gospođu iz onog istog ambijenta; tako bih izbjegla opasnost da budem ponovo odbijena. Ali tajna da djeca nijesu krštena morala je svakako biti sačuvana, jer to nije bilo poznato. Smišljaj i smišljaj, konačno mi je nadošla svijetla misao. Smjesta sam krenula prema kući neke vrlo bogate gospođe koju sam redovito svakog dana viđala na konferencijama u 5 sati u hotelu X. Za nju se je govorilo da vedri i oblači u gradu.

— Gospođo, — rekoh — čula sam da vi vladate u gradu poput carice. Potrebna mi je vaša pomoć.

Gospođa se je zadovoljno nasmiješila, ali se ipak skromno pokušala braniti:

— Tko vam je to rekao?... Suviše dobri, suviše dobri... Naprotiv, ja ne mogu ništa...

— Možda! Ali, budite tako dobri, gospođo, pa pročitajte sa mnom popis gradskih gospođa i recite mi, koje od njih ne dolaze na sastanak u 5 sati. Ja ih sve ne poznam.

Gospođa primi list i jednim ga pogledom žurno pregleda.

— Ima ih oko dvadesetak.

— Koje? Hoćete li mi ih označiti?

Kraj svakog imena stavila je gospođa olovkom mali križ, a kad je stigla do imena koje me je interesiralo stala je.

— Gle, gle, ni ona nije nikada došla.

Uhvatila sam loptu u letu.

— Je li ta gospođa važna?

— I te kako! Trebala bi svakako doći. Posjetite je. Sigurno će doći, ako je osobno pozovete.

— Bila sam jutros kod nje, ali je nisam našla kod kuće. Ne biste li joj vi telefonirali da dođe u pet sati u hotel? Ako joj vi telefonirate... ako joj vi zakažete sastanak...

— Vrlo rado — odgovori mi gospođa sa smiješkom zadovoljstva.

Pogledale smo i ostala imena; no ja sam već postigla, što sam htjela; kliktala sam od radosti i željno sam čekala da dođe 5 sati da vidim plodove svog pothvata.

Tačno u 5 sati vidjela sam da je unišla u veliku hotelsku dvoranu, gdje smo održavali naše sastanke — gospođa, moja prijateljica, a s njom još neka druga, niska i debeljkasta koja je u čitavom svom držanju odavala vanrednu eleganciju.

Bila je ona, bez sumnje. To sam zaključila i iz pobjedonosnog držanja moje pomoćnice.

Pohitala sam im ususret i dok smo se upoznavale, čvrsto sam joj pogledala u lice.

— Presretna sam da vas mogu upoznati, gospođo. Vaša sobarica vam je sigurno rekla da sam jutros bila kod

vas. Željela sam vas osobno pozvati na ove sastanke i izručiti vam izraze poštovanja u ime naše Kateheze, ali vi ste bila malo prije izašla.

Dva puta su joj vjeđe zatreperile, a u vladanju nije ničim drugim odala svoje neprilike.

Rekla mi je: da i bilo mi je veoma žao.

— Doći ću sutra, gospođo, ako dozvolite.

— Ne treba, ne treba, gospođice — odvrati mi živahno. Vidite da sam došla. Neću da izgubite ni minutu vašeg dragocjenog vremena. Uostalom, sutra odlazim na selo i ne biste me našla kod kuće.

Bilo mi je posve jasno da me se želi riješiti. Da sam tada slijedila poriv svoje oholosti ili jednostavno da sam se pridržavala pravila lijepog vladanja, bila bih se uljudno naklonila i zbogom. Međutim... u apostolatu oholost nema građanskog prava, a bonton je dobar... samo ukoliko služi apostolatu.

— Ne kvarite mi, gospođo molim vas taj užitak i tu sreću da vas posjetim u vašoj kući.

Za časak je ostala u dvoumici. Odbiti me po drugi puta bilo bi s njezine strane nadasve nekulturno; a bacilo bi je u loše svjetlo kod svih prisutnih gospođa; ali i prihvatiti moju ponudu nije bila nimalo voljna. Ta se njezina nutarnja borba tako živo odražavala na njezinom licu da je među gospođama zavladala mučna tišina. Priskočila mi je u pomoć puna apostolskog žara moja prijateljica.

— No da, draga, kada odlaziš na selo? Gospođica bi mogla doći ranije ili kasnije, kako je tebi ugodnije...

— Ne znam još... Trebam se dogovoriti s mužem.

— Telefonirajmo mu odmah!

— Ne znam, gdje se nalazi...

— Onda, slušaj, učinimo ovako: večeras ću ti se javiti telefonom, pa ćemo se dogovoriti. Gospođicu ću već ja obavijestiti. Ili još bolje, doći ćemo sutra zajedno.

Što je mogla, jadnica, drugo nego da se preda.

— U redu.

Neprilika! Gore, nego prije. Želeći mi pomoći moja mi je prijateljica upropastila čitav plan. Kako ću moći zagristi u škakljivo pitanje u prisutnosti jedne strane osobe?

U neprilici nisam smogla drugo, nego besmisleni: »Hvala, hvala... vrlo ste ljubezna«. Tako je naš razgovor svršio.

Uvečer, drin — drin — drin, duga zvonjava na telefonu. Zvala me moja prijateljica.

— Draga gospođice, sve je u redu. Moja prijateljica vas čeka sutra u 9 sati. Je li rano? Ne? Dobro. Svratite se onda k meni. Čekat ću vas. Idemo zajedno.«

Priljubila sam se uz slušalicu i navalila sa svima komplimentima.

— Ne treba, ne treba, draga gospođo, neću apsolutno da vam smetam. Ići ću sama. Savjest bi me pekla. To je prerano za vas. A i hladno je. Da si radi mene nakopate upalu pluća!

Ništa nije pomoglo.

— Zar tako? — vikala je gospođa s druge strane žice. — Ja sam presretna, da mogu biti s Vama. A i potrebno je da vas bolje predstavim mojoj prijateljici. Hoću da i ona bolje shvati i zavoli vaš rad, vašu ustanovu i da vam bude prijateljica. Neka vas i pomogne. Ići ću, makar si navukla, kako vi velite, upalu pluća.

Snašla me je za trenutak napast da joj otkrijem tajnu. No, jesam li smjela?

I tada sam po drugi put odgovorila s jednim smetenim i nestalnim: »hvala, hvala« i objesila slušalicu.

One sam noći malo spavala. Nisam nikako mogla odmotati zamršeno klupko. Otkloniti njezinu pratnju, a da joj ne kažem zašto, ostaviti je da uzalud čeka — nemoguće. Otkriti joj tajnu? To bi značilo izložiti govorkanju čitavog grada tu pikantnu stvar koju nije nitko ni naslućivao. Da joj jednostavno kažem — željela bih razgovarati s gospođom u četiri oka? To bi bilo još gore! Koliko sumnjičenja, koliko ogovaranja bi iz toga izašlo! More nevolja.

Možda bih mogla ići prvi put s gospođom, a vratiti se kasnije sama. Nemoguće i to ili barem jako teško. Pustim li da mi izbjegne ova prigoda do koje sam došla s tolikom mukom, kada će mi se pružiti druga prigoda?

Ujutro sam ustala umornija, nego li sam bila uvečer, kad sam legla. Problem je ostao neriješen. Nije mi preostalo drugo, nego da se posve predam neizmjernoj mudrosti Božjoj. Tako sam i učinila.

Malo prije 9 sati, kad sam sa šeširom na glavi već bila spremna izaći, javio se dugi zov telefona.

— Draga, draga gospođice, — vikala je zadihana moja vatrena pomoćnica — kako sam sretna, što ste još kod kuće! Taj čas došao je moj upravitelj. Nemoguće mi je pratiti vas. Kako mi je žao! Hoćete li mi oprostiti? Vi ste uvijek tako prijazna, hvala! Ispričajte me i kod moje prijateljice. Te zapreke nisam očekivala. Vidjet ćemo se u 5 sati.

Nakon četvrt sata unišla sam odvažno i klikćući od radosti u predvorje dvorca. Uniformiranom vrataru koji me je dan prije onako likvidirao dobacila sam jedan ponosan »već sam najavljena.«

Na vrhu impozantnog stubišta dočekao me je poslužnik i vodio kroz veće i manje dvorane, dok me nije konačno ostavio u jednoj od njih, ukrašenoj bijelom i zlatnom bojom i koja je u svojoj jednostavnosti bila vrlo gospodskog izgleda. Po stolovima cvijeće, knjige i revija na pretek.

— Samo časak, gospođice. Gospođa dolazi odmah.

— Hvala!

Čekajući spremala sam u sebi govor koji sam trebala izreći. Gospođo, izvinite... itd. ... sve do krsta onog četvorga djece. Ili bi bilo možda bolje započeti malo izdaleka. »Kako krasna djeca, gospođo! Njihovo krsno ime?« Gospođa bi mi odgovorila: »Nisu još kršteni«. Onda bih ja u čudu uskliknula. »Što? Nisu kršteni? itd. itd«.

Kroz mozak su mi letjele sve moguće misli. »Onda će mi ona reći, a ja ću joj odgovoriti...« Zajedno sa svim tim kombinacijama prolazile su i minute, a gospođe nema.

Uzeh knjigu i stadoh čitati. Već sam bila pročitala nekoliko stranica, a gospođe još nema:

Ustadoh. Postala sam nervozna. Promatrala sam fotografije na zidu. Lijepa djeca. Pogledam na sat: devet i po. Pola sata čekam. To je ipak previše, pa bila ona i najbogatija gospođa, a ja obična misionarka, pa što zato! Približim se vratima kroz koja sam došla i otvorim ih. Vraćam se natrag kroz sve one dvorane, a na vratima svake od njih ponavljam sve jačim glasom: »Je li slobodno?«

Nigdje nikoga. Svagdje tišina.

Prilično uzbuđena vratim se u bijelo-zlatnu dvoranu. Po drugi puta uzmem knjigu u ruke, ali su mi se slova samo

vrtjela pred očima. Ponovo se dignem i stanem šetati da se smirim. Kraj vrata spazim zvonce. Malko pomislim i zatim pritisnem.

— Netko će se valjda javiti. Bože dragi, čekam ovdje već tri četvrt sata.

I stvarno. Domalo dođe sobarica.

— Gospođa vas moli, da oprostite; dolazi odmah.

I doista, eto gospođe. Ali nije bila sama. U naručaju je držala sinčića od nekoliko mjeseci. Kraj nje drugi od 2 do 3 godine, iza nje su dolazila još dva malo veća; a sva četiri odjevena do u tančine, sa šeširićima, kaputićima, rukavicama.

Moj mi je pripremljeni govor zamro na usnama. Nisam se sjećala više ničega. Pokušala sam se nasmijati. Otvarala sam usta, ali iz njih nije izlazio nikakav glas. Užas. Gospođa mi se, međutim približila i pozvala me da sjednem. Izgledala je ozbiljna i ganuta, a uzbuđena kao i ja, ili još više.

— Ne govorite mi ništa, gospođice, — ja već znam zašto ste došla. Razmišljala sam o tome čitavu noć. Evo vam moje djece. Slobodno ih povedite na krštenje. Ali vas molim da se to ne dozna. Ne mogu ni to da vam dadem nekoga za pratnju. Izvinite. Nitko neka ne dozna. Hvala vam.

U sto čuda i nada sva zabrinuta htjela sam ponovo otvoriti usta, ali ni taj puta nisam mogla istisnuti riječi. Gledala sam onog mališana od nekoliko mjeseci zabezeknuta, gotovo zaprepaštena: »Kako ću se izvući«, pomislih. »A ako mi počne plakati? Ako mu dođe potrebica? Ili koje drugo zlo? Imam tako malo iskustva s malom djecom!« Pogledala sam onog drugog od nekoliko godina. »Ako mi taj učini kakvu glupost? Ako mi pobjegne na ulici?« »Majko Božja« — molila sam se u srcu, — »pobrini se Ti!«

Odmah sam se smirila. Zahvalila sam gospođi i pružila ruke da prihvatim dječačića. Evo čuda. Dijete je prešlo iz majčinih ruku u moje posve mirno. Tada sam se digla da primim onog malo većeg; i taj je bio posve dobar. Ono dvoje većih, dječak i djevojčica, pošli su za mnom bez riječi, pomalo ozbiljni, ali poslušni i mirni.

Pozdravih gospođu kojoj su bile suze u očima i siđoh niz stepenice u pratnji svoje buduće kumčadi.

U predvorju smo se sreli još jednom sa vratarom; ostao je naprosto zabezeknut; gledao me bez riječi i nije se sjetio ni da nas pozdravi. Kada smo bili na cesti, upitala sam se zabrinuta:

— A sada, kamo da ih povedem? Pogledam naokolo. Slučaj je bio neobičan, pa sam odmah odlučila. Biskupija je bila ondje na dva koraka.

»Ponijet ću ih biskupu. On će se pobrinuti.« Tako je i bilo. Djeca su odmah primila sv. Krštenje. Kada smo se nakon krštenja vratili kući, majka mi je iznenada bacila ruke oko vrata i jedva dišući od uzbuđenja rekla:

— Bog vam platio, gospođice. Već sam više godina iščekivala taj dan. Ali nisam nikada imala snage da se odlučim. Bog neka vas blagoslovi! Nisam ja bila protivna da nam se djeca krste, nego moj muž. Ja sam bila suviše neodlučna; da ga ne rasrdim, nisam nikada to od njega ozbiljno tražila. Ali da znate, gospođice, s kakvim sam se užasom uvijek bojala da će Bog na toj nevinoj dječici kazniti naš grijeh. Kada su mi bili samo makar malo bolesni, drhtala sam na čitavom tijelu; a neke noći strah me tako snažno spopao da sam morala ustati da ih vidim, da ih se dotaknem, da se uvjerim, da zaista dišu, da su živi, topli i spokojni u svojim krevetićima. To sam morala činiti, premda sam znala, da su pri najboljem zdravlju. Gospođice moja, ne zaboravite nikada, što ću vam sada reći: ako vam netko tvrdi, da može i daleko od Boga biti vedar i sretan, nemojte mu vjerovati. U najmanju ruku, ako ne kani prevariti vas, vara samog sebe. Bog progovara u nama glasom koji se nikada ne može ušutkati. Taj se glas javlja usprkos svemu, usprkos svima, usprkos nama samima. Ja, — ja vam mogu to posvjedočiti!

Bolno smo se rastale. Najradije bismo bile ostale zajedno.

Čovjek na stablu

Nikada neću zaboraviti jedan drugi događaj iz mog apostolskog života, događaj koji me je stajao tantalovih muka. Kada ga se sad sjetim u svim njegovim pojedinostima, ne mogu naprosto vjerovati da mi se je sve to događalo — trenutak za trenutkom, dan za danom, dok se nije konačno sve sretno završilo.

Opisali su nam ga kao izraziti tip toskanskog seljaka: bistar u riječi, suh u tijelu; ali u pogledu vjere da nas Bog oslobodi! Prava sablazan za čitavo selo.

Bio je samo civilno vjenčan. Pa kad se je neki mladi kapelan koji je bio jedva izašao iz sjemeništa pun revnosti i žara, usudio spomenuti mu to pitanje, bio je uspjeh upravo katastrofalan. Od onog dana taj se je seljak od vremena do vremena pokazivao na prozoru i odanle sipao, jednu za drugom, čitave litanije psovki, a da nikad ni jedne nije propustio.

Čitavo se je selo zgražalo nad tim bestidnikom; neki su ga čak prijavili policiji, plaćao je po nekoliko mjeseci više od jedne globe. Ali je njegova mržnja proti svećeniku i vjeri bila veća od njegove škrtosti, pa je mirno odbrajao novac i nastavio psovanjem.

Kada smo mi od Kateheze stigli u ono selo, župnik nam reče:

— Pozvao sam vas skoro isključivo zbog toga skandala koji nam sramoti selo. Pokušajte vi; ja ga zbilja ne mogu više podnositi.

Savjetovali smo se dugo među sobom. Koga da pošaljemo k tomu čovjeku? Svećenika? Ni govora. Koga dakle,

muškarca ili žensku? S jedne bi strane bilo bolje da pođe muškarac, a s druge bi strane više odgovarala ženska. Raspravu je dokončao župnik.

— Bolje da ide ženska. Za muškarca ne bih jamčio da će izaći čitav iz njegovih ruku. Pred ženskom se neće usuditi.

Misionarka kojoj je bio dodijeljen onaj dio sela, gdje je stanovao taj čovjek, bila sam ja. Meni su dakle povjerili tu delikatnu misiju.

Počekala sam nekoliko dana prije nego sam pokušala uspostaviti vezu. Doznala sam da je nekoliko večeri, za vrijeme naših večernjih govora, sjedio u kavani na trgu; to me je razveselilo. Između onoga koji govori i onoga koji sluša rađa se u tim velikim pučkim skupovima gotovo uvijek neka simpatija, neodređena, ali ipak realna. Ona bi mi mogla olakšati posao.

U to sam vrijeme odredila da za njega mole redovnice, djeca iz vrtića, bolesnici u bolnici i sve one druge dobre duše koje sam dan za danom upoznavala.

Treći sam se dan lijepo i pobožno prekrižila, preporučila sam se Majci Božjoj i Anđelu Čuvaru mojem i njegovom i pošla.

Kućica je niska na jedan kat; iza nje prostiru se voćnjaci i polja.

Pokucam na vrata; javi se hrapav ženski glas: »Naprijed!«

Uđem s najslađim osmjehom na licu.

— Jeste li vi žena...?

Žena me je tako divlje gledala da mi je išlo na smijeh. Izgledala je kao zmaj.

— Da, ja sam. Zašto? — odgovori bez trunka nježnosti.

— A vi ste? Vrlo mi je drago. Dozvolite mi da malo sjednem, jer sam umorna...

Sjela sam zahvaljujući joj pogledom za dozvolu koju mi zapravo ni iz daleka nije kanila dati.

Zmajurina, skamenjena od čuda, promatrala me je kao začarana. Počela sam se predstavljati.

— Ja sam... itd. Jako bih rado govorila s Vašim mužem. Kada bih ga mogla naći kod kuće?

— Govoriti s mojim mužem? — usklikne napokon žena. — Vi ste, draga moja, poludjela. Recite slobodno onima koji su vas poslali neka metu pred svojom kućom, a vi slušajte moj savjet: maknite se odavle što prije. Zahvalite Bogu da se niste srela s mojim mužem i ne pokazujte se više.

Nasmijala sam se misleći da će je možda moj smijeh udobrovoljiti.

— No, vi se šalite. Ne vjerujem da je vaš muž neko strašilo iz priča. Vidjet ćete da me neće pojesti. Nitko me do sada još nije pojeo u svim tim godinama, otkad sam misionarka...

— A šta biste mu htjela kazati? Ako mislite tražiti u njega novac za župu, znajte da gubite vrijeme i trud.

— Novac? Ni na kraj pameti, budite sigurna. Htjela bih mu spomenuti... dvije, tri stvarčice...

— Na primjer?

— Na primjer one psovke koje dosađuju i sablažnjavaju čitavo selo... i vaše vjenčanje.

Žena me pogleda kao da se nenadano pojavio pred njom pravi luđak iz ludnice.

— Vi mu kanite govoriti o našem vjenčanju u crkvi? Uh! Djevice Sveta! — i srušila se na stolicu.

Posve sam joj mirno razjasnila da moram razgovarati s njezinim mužem i budući da sam odlučila vidjeti ga pod svaku cijenu, makar morala poletjeti naglavce niz stepenice, bilo bi jednostavnije i bolje da mi olakša sastanak s mužem, nego da mi ga otežava.

— Vi biste htjela da se dam ubiti radi vas? — ponavljala je ona izgubljenim očima i sva crvena u licu.

— Ne, ne — uvjeravala sam je — mislim da vi pretjeravate. Svi su mi u selu govorili samo pohvalno o vašem mužu, ako izuzmemo, razumije se vjeru, pa ne vjerujem da bi vas bio ikada napao niti šiljkom od kišobrana. Zato mi lijepo recite, kada ga mogu naći kod kuće i budite na miru. Kada se budem vratila, vi se možete držati, ako hoćete kao da me ne poznate. Zato se neću uvrijediti. Tako će se sav njegov bijes iskaliti na meni i vi nećete ni za što odgovarati.

Vrlo nerado, puna zlih slutnja i nimalo uvjerena da sam pri zdravoj pameti šapnula je jedan nejasan »u jedan«, koji sam uhvatila u letu, više nagađanjem, nego uhom. U znak zahvalnosti toplo sam joj stisla ruku.

— Tisuću puta hvala! Onda tako. U jedan se sat vraćam. Do viđenja!

Odoh.

U određeni sam sat kucala ponovo na ista vrata.

— Slobodno! —

Došla mi je ususret gazdarica s daškom pobjede u smiješku. Soba je bila prazna; na stolu — ostaci ručka.

— Gdje je vaš muž? — upitah je u čudu.

— Došao je kući ranije, nego obično, ručao i odmah nekud otišao.

— Kako to?

— Tko bi znao! To se dogodi više puta. Nema određenog sata. Dođe i ode kada mu se hoće.

— Razumijem — rekla sam žalosna uslijed te neprilike. — Vi ste mu kazala da ću doći, a on je izmakao da me ne vidi. Vrlo mi je neugodno, ali ništa zato. Malo prije ili malo kasnije... Vidjet ću ga svejedno. Do viđenja!

Početak moje misije nije bio zaista ni malo utješan. Malo prije 7 sati na večer ponovo sam kucala na ona vrata.

— Slobodno?

Kucaj i kucaj — nitko ne otvara. Ovaj puta je umakla i žena! Sva potištena sjela sam na stepenice. »Čekat ću, rekoh sama sebi — ako ne prije, doći će kući bar na spavanje«.

Otkucalo je već 9 sati i još mi nije bilo — dano ugledati ni muža ni žene. Pošla sam i pokucala na susjedna vrata.

— Oprostite, ne biste li mi mogli reći, kada se vraćaju kući ovi vaši susjedi?

— Ne znam.

Pokucala sam na još jedna vrata. Na isto pitanje dobila sam isti odgovor.

Bilo mi je jasno da se nitko nije htio miješati u poslove onog čovjeka.

Ledena do kosti vratila sam se na stepenice, ali u devet i po sati već su me glad i hladnoća tako svladali da sam odlučila otići.

Jedna me je misao ipak tješila one večeri u onom porazu: neprijatelj koji bježi — je neprijatelj koji se predaje. Ako taj čovjek bježi od mene, znači da se osjeća slabim preda mnom, ili bolje pred mojom misijom. Toliko bolje.

Sutradan oko 11 sati postavila sam se u zasjedu u blizini kuće. Odlučila sam ne micati se odanle, dokgod ne ugledam onog čovjeka kad se bude vraćao kući. Malo iza 11½ sati eto neki seljak, visok i mršav, zaobilazi ugao kuće.

Srce mi je poskočilo. — »Je li on?«

Bio je on, posve sigurno. Brzim korakom uputio se prema kući. Evo, i ulazi u kuću.

Za dvije sekunde ulazim i ja i trčim gore po stepenicama. Pokucam.

— Naprijed — odgovori mi hrapavi ženin glas.

Izraz lica mi je bio udešen prema prilikama: sav mlijeko i med; ali sam se ipak našla u neprilici; muža nije bilo. Bit će u drugoj sobi — pomislim; »doći će svaki čas«.

No, žena me je odmah privela k stvarnosti.

— Nema mog muža, gospođice.

— Kako nema, kad sam ga svojim očima vidjela, prije pola minute.

— Velim vam da ga nema.

Način, kako je žena govorila, bio je tako bezobrazan i drzak da se je sva moja smjelost pretvorila u veliku tugu.

Pokušala sam je smekšati.

— Budite dobra, draga gospođo, pa mi pomognite. Zar nije i za vaše dobro što se toliko mučim? Koja korist za mene, ako jeste ili niste vjenčani u crkvi? Meni je naprotiv stalo do vas, do vaše savjesti, do vaše duše, do vašeg spasenja; a na srcu mi je i sablazan koju trpe svi u selu. Pomozite mi. Vidite da ne dolazim ovamo s policijom. Ne dolazim s nožem u ruci. Ne pitam vas ni jedan dinar. Želim samo to da me slušate. Majko mila! Zar je to tako teško?

— Nema ga — bio je i ovaj put jedini odgovor žene.

Kad mi je propala i ta posljednja nada, da ću smekšati glavu i srce onog tvrdoglavog zmaja, pograbila sam torbicu koju sam bila položila na stol i rekavši joj jedan suhoparni »zbogom« odoh.

Silazeći nemirna i žalosna niz stepenice sudarih se s nekim čovjekom koji se je taj čas penjao po stepenicama.

— Jeste li vidjeli gospodina? — upitah.

Čovjek me pogleda u blijedo lice i bit će da me je shvatio, jer mi je uljudno odgovorio.

— Jesam, prije jedne minute pošao je u vrt.

— A gdje je vrt?

— Ovdje.

Sišli smo niz stepenice, zaobišli kuću i ondje mi je pokazao drvena vratašca.

— Sretno!

— Hvala.

U vrtu nije bilo ni sjene gosp. X, a ni ikoje druge žive duše. Samo tišina i blato do gležnja, jer je cijelu noć padala kiša. Sreća, što sam imala visoke čizme, pa sam odvažno koračala po blatnoj stazi koja je dijelila u dvoje veliku obrađenu površinu.

Zvala sam: »Gospodin X, gospodin X«!

Ništa. Obišla sam već čitav vrt i već sam se htjela vratiti po srednjoj stazi, kad mi je odozgora pala na lice jedna kapljica vode. Pogledam gore i vidim... Šćućuren među granama neki čovjek; bio je gospodin X.

Zahvatio me tada takav grčeviti smijeh da ga nisam mogla svladati, a nisam mogla ni progovoriti. Videći da mu se tako smijem čovjek je pobijesnio i na sav glas stao vikati:

— Van odavle! Što radite ovdje? Tko vas je zvao? — I zaredale su jedna za drugom sve one njegove strašne psovke.

To je bilo dovoljno da mi oduzme svaku volju za smijeh. Počekala sam da završi, a onda sam podigla glavu i rekla:

— Budite tako prijazni, pa siđite dolje, jer mi se vrat lomi ako gledam gore. Trebam vam nešto reći.

Čovjek se ne miče.

— Nemam što čuti, niti što reći. Van odavle!

— Ja bih vas rado slušala, gospodine X, ali ne mogu. Moram svakako razgovarati s vama. Zato izvolite biti tako dobri, pa siđite, jer ću inače ostati ovdje i do večeras i ne znam hoće li vam biti baš ugodno ostati toliko vremena ondje gore. Uostalom, bit ću vrlo kratka. Dvije riječi i dosta.

Psujući spustio se čovjek s grane na granu i zaustavio se na najnižoj.

Ne obazirući se na to stala sam razgovarati o najobičnijim stvarima, kao da smo i do sada bili u najprijaznijem razgovoru; pitala sam ga o ljetini, o preobilnoj kiši.

— Šta, preobilna — prekine me grubo — padala je još premalo.

Ponovo psujući skoči na tlo.

— Što hoćete sada, kažite brzo.

Nije mi bilo baš najugodnije započeti razgovor ondje nasred vrta, u onoj samoći i tišini, pa sam se uputila prema kući jedva izvlačeći čizme iz dubokog blata. Išao je za mnom.

Kad smo stigli do vratiju kuće, upitah:

— Smijem li unutra?

— Možete! — glas mu je bio kao grmljavina koja se približava.

Popeli smo se po stepenicama, ja naprijed, a on za mnom. Na vrhu stepenica stala sam na stranu i pustila da mi otvori vrata. S nekim ljudima nisi nikada previše oprezan. Mogao bi me tužiti zbog provale u stan.

Kad nas je žena ugledala, ostala je otvorenih usta i razrogačenih očiju od straha.

Na stolu su se dimile dvije velike zdjele juhe.

— Veoma mi je žao da vam smetam — uskliknula sam, okrenuta prema obojem, samo vi izvolite, — ne obazirite se na mene. Govorit ćemo kad budete gotovi.

— Ne, ne — nervozno je rekao on. — Kažite brzo što imate reći da jednom završimo tu stvar.

Žena me je gledala sva tvrda od straha, on me je mjerio svojim hladnim, ledenim okom, a ja sam stala iznositi razlog svog posjeta. Pozvala sam je da dođe na konferencije za žene, a njega sam zamolila neka dođe na sastanke za muškarce i nakon kratkog okolišanja oko glavnog predmeta zagrizla sam u živo.

— Ako biste bili voljni da tom prigodom uredite i pitanje svoga braka, moglo bi se učiniti jednostavno i brzo, ne biste trebali ni doći u crkvu. Imamo sva ovlaštenja da to obavimo i kod kuće. Takve zgodne prigode vjerojatno nećete imati nikada više.

Zašutjela sam motreći ga pažljivo da mi ne izmakne ni jedan pokret njegovog lica. Na ženino i moje najveće iznenađenje muž je prasnuo u smijeh.

— Gospođice! — reče, gledajući me, s nekim zanimanjem. — Od 5000 ljudi, koliko ih ima naše selo, ne bi se ni jedan usudio ovako govoriti sa mnom.

— A zašto? — upadnem mu u riječ praveći se nevještom. Ne razumijem zašto. To, što vas molim, ipak je nešto posve pravedno, jednostavno i razumljivo. Pače, da budem iskrena, čudim se šta niste to već odavna učinili. Znam da se nekada nije obavljalo crkveno vjenčanje uz civilno, ali sada, mogli ste i sami primjetiti, da se sve te nelegitimne veze ispravljaju. Zašto da se baš vi tvrdoglavo držite tih zastarjelih ideja koje nikoga više ne zadovoljavaju? Izgledate mi ipak razuman čovjek, koji zna misliti svojom glavom.

Mjesto da mi odgovori, čovjek se približi stolu i zapovjedi ženi:

— Stavi još jednu zdjelu za gospođicu; neka jede i ona. Gladan sam. Postavimo najprije želudac na mjesto, a na drugo ćemo misliti poslije.

— Žena sva u čudu ne izusti ni riječi, već žurno postavi na stol još treću zdjelicu punu juhe i povrća; a ja odložim šešir i kaput i bez komplimenata sjednem za stol uz najobilnije zahvaljivanje.

— Previše ste uslužni! Kako da vam zahvalim?

Sav sam razgovor morala podržavati, jer je čovjek požudno gutao svoju čorbu, a žena nije ni oka podigla sa stola. Pravila sam prave akrobacije prelazeći od jednog bezazlenog argumenta na drugi, samo da uspostavim prijateljsko raspoloženje između mojih domaćina i mene.

Čovjek me samo češće ponudio:

— Izvolite vina? Vode? Kruha?

A ja već prema potrebi: »Hvala, da, hvala ne!«

Kad smo završili s juhom, reče:

— Danas nemamo drugo, nego samo luk. Možda vam luk ne ide?

— Kako da ne! — odgovorih u zanosu. — Baš mi se jako sviđa.

I pojela sam, kao što i njih dvoje, čitav tanjur luka s rajčicama.

Kad je taj priprosti ručak bio pri kraju, pospremila je žena zdjele, čaše i ubruse te je nestala u susjednoj sobi, ostavivši nas same, muža i mene.

Čovjek sjedne kraj vatre i ispruži noge da se bolje grije, a meni dade znak da sjednem s druge strane ognjišta.

— Dakle, vi biste htjela da se vjenčam u crkvi? — reče, pri tom upali lulu i pogleda me jednim okom.

— Da.

— Marija! — pozove jakim glasom ženu. Žena se odmah pojavi blijeda i prestrašena.

— Dovedi ovamo Pika.

S uzdahom olakšice pojuri žena niz stepenice i za tri minute — evo Pika. Pik je bio lovački pas, pa ugledavši gospodara skoči prema njemu ulagajući mu se.

— Dolje. Pik, budi dobar! — zapovjedi čovjek, gurajući od sebe pasje šape. Onda se okrene prema meni:

— Znajte, gospođice, — reče i dostojanstveno pogleda psa, — između mene, mog psa i mog magarca nema nikakve razlike. Kako ćete onda da vjerujem popovskim bajkama.

— Polako — odgovorih ja nasmijano. »Velite da nema razlike između vas, vašeg psa, odnosno magarca? A da vas nazovem pseto ili magare, zar bi vam bilo drago?«

— Ne.

— A zašto ne? Ako ste jednak psu ili magarcu, onda bi vam trebalo biti svejedno kojim vas imenom zovem. Zar nije tako?

Čovjek me pogleda zlovoljno.

— Ne tvrdim da ne. Ali, stvar je u tome da ja ne vjerujem ni u dušu, ni u nebo, ni u pakao, ni u jabuku Adama i Eve; ne vjerujem ni popovima, ni onima koji idu u crkvu, ni papi, ne vjerujem ništa; neka me vrag nosi.

Govorio je tako zagrijano da sam se uplašila. Kad bi zbilja s tim čovjekom trebalo raspravljati o svemu tome, što on ne vjeruje, ne bi mi preostalo drugo, nego da se nastanim u njegovoj kući. A što koristi raspravljati s neznalicama i tvrdoglavcima? To je nezahvalan, a često i jalov posao.

Ipak sam mu počela strpljivo tumačiti tačku po tačku. On se dizao sa stolice, pa opet sjedao, prevrtao, posve mehanički otvarao i zatvarao prozor. Nije uopće pratio moja izlaganja, zanosili su ga samo njegovi osobni osjećaji.

U toku jednog sata upoznala sam sve krivice koje su mu nanijeli razni župnici, od njegovog rođenja do onih dana; sve neotesanosti sakristana, grijehe katoličkih muževa i seoskih trećoredica. I što se više toga sjećao, to se više žestio u pripovijedanju.

Poslije dva sata bila sam gotovo iscrpljena, a nismo bili obradili ni prvu tačku našeg programa.

Tada sam se digla i rekla mu što sam slađe mogla:

— Dragi gospodine, tako ne možemo razgovarati. Kažite mi posve otvoreno hoćete li se vjenčati ili nećete? Ako hoćete, možemo doći već sutra ovamo da to obavimo. Ako nećete, ja idem; više ne govorim i gotovo.

Budući da mi nije ništa odgovorio, pozdravila sam i htjela sam već otići, kad me znakom ruke zaustavi.

— Ja sam vam rekao, što mislim, jer sam čovjek od poštenja i volim otvorene karte. Što se pak tiče vjenčanja... ako se može obaviti u kući... ako nitko to ne dozna... ne znam... vidjeti ćemo...

S dva hitra koraka bila sam opet kod njega.

— Učinimo ovako — rekoh — sutra oko podne doći ću ovamo s kapelanom; u par minuta bit će sve gotovo. Je li dobro?

Nastojala sam se glasom pokazati indiferentnom, ali mi je takva radost sjevala iz očiju da je stari postao nepovjerljiv.

— Polako, polako! — reče mi. — Vi možete doći, ali to još ne znači da ćemo to učiniti. Ako budem ustao na desnu nogu, bit će, inače ništa.

— U redu. Do viđenja sutra.

Dok sam žurno silazila niz stepenice, doviknuo mi je odozgo:

— Jeste li razumjeli? Ne ću nikakvih ceremonija! Jednostavno kao Renzo Tamaglino i Lucija Mondella: »Ovo je moja žena«, »ovo je moj muž.« (Renzo i Lucija — lica iz Manzonieva romana: »Zaručnici«.)

— Baš onako — odgovorih. Dok sam se udaljavala, pratio me svojim lajanjem valjani Pik, vjerna slika svoga gospodara.

Sutradan oko podne, uputimo se mali ministrant s knjigom za vjenčanje, zamjenik župnika i ja prema domu mladoženje.

U blizini kuće zamolila sam svećenika da ide polaganije, dok ću ja potrčati naprijed da izvidim teren...

Upravo u trenutku, kad sam stigla do kuće, izletio je iz kuće čovjek. Malo je falilo, da me nije pregazio.

— Dobar dan — viknem. — Kamo sada? A na koju ste nogu jutros najprije stali?

Već sam bila primijetila da je na sebi imao tamno odijelo kao za svečane zgode i sav je bio uredan. Ali lice nije baš pokazivalo da ima volju za ceremonije.

— Dosta, dosta, o tome se više ne govori — navali na mene. — Hoćete li već jednom razumjeti ili nećete da ja u te popovske priče ne vjerujem.

Baš su se tada pokazali iza ugla ulice mladi svećenik i dječak. »Sada sam izgubljena«. Mislim da nisam nikada u životu tako žarko zazivala u pomoć duše u čistilištu kao u taj trenutak. A njega sam svom dušom zaklinjala:

— Nemojte biti zločest! Dođite! Vratite se u kuću! Učinite mi tu ljubav.

Pravo je čudo, kako se taj čovjek odmah smirio (o svete duše u čistilištu!), pošao je za mnom, a ja sam pred njim poletjela po stepenicama i unišla u kuhinju.

Kuhinja je bila puna ljudi, žena; dvije mlađe žene, svaka sa djetetom u naručaju, koje su mi se odmah predstavile kao starije kćerke; tri momka — najmlađi njihovi sinovi. Stol je bio pokriven čistim stolnjakom, a na njemu križ i dvije svijeće.

Tek je čovjek ušao u kuhinju i vidio križ i svijeće, stao je grmjeti:

— Zar nisam rekao da ćemo kao Renzo Tramaglino i Lucija Mondella, bez tolikih komedija. Van s tim stvarima ili ćete me prisiliti da opet psujem!

Kraj mene je bila stolica i ja se spustim na nju, jer su mi zaista noge klecale.

U sobi je vladao kaos da nije mogao biti veći. Svi su vikali, svi su se gurali. Jedan je skidao sa stola svijeće i križ, drugi ih je stavljao natrag. Netko je stišavao djecu, a drugi ih mirio da ne viču, a sam je vikao još jače. Bile su došle i neke radoznale ženske i nekoliko derana, a čovjek ih je bijesan protjerao kao ose. I sam je Pik, koristeći gužvu, ušao u kuhinju i videći gospodara izvan sebe stao tako divlje lajati da je nadjačao sve ljudske glasove koji su od časa do časa postajali sve sličniji nekom vašarskom orkestru.

Usred te gungule pojavila se na vratima blijeda lica župnikovog zamjenika i njegovog prestrašenog ministranta.

U taj mi se čas vratila hrabrost i hladnokrvnost s odlučnošću koja mi je dolazila od duša u čistilištu, i ja sam zapovjedila:

— Molim, jedan čas mir!

U sobi je zavladala savršena tišina.

— Odgovorite mi ozbiljno — rekla sam mužu, da mogu svi čuti naš razgovor. — Hoćete li se vjenčati s vašom ženom ili nećete?

On mi nije odgovorio, nego me samo tupo gledao s nedokučivim nekim pogledom u kojem nisam mogla ništa opaziti.

— Da li me razumijete? — upitala sam ga energično po drugi put. — Ženidba vrijedi samo, ako vi posve slobodno pristanete, bez ikakve sile. Zato, ako hoćete, bit će; ako nećete, mi idemo otkud smo došli i — prijatelji kao do sada.

Čovjek je otvorio usta kao da će nešto reći, ali ih opet zatvorio.

Okrenem se prema ženi. Lice joj je zgrčeno od bola, a očima, oteklim od suza, prati svaki pokret svoga muža. U nadi da ću u njoj naći saveznika upitah:

— A vi, draga gospođo, hoćete li se vjenčati, imate li volju za to?

Žena prigne glavu i brizne u plač; taj trenutak okružile su je kćerke, koje su naricale još jače nego ona; a momci — sinovi otirali suze o rukav kaputa.

— Jeste li zadovoljna? — ponovo sam upitala.

Žena podigne glavu i suze joj se na mah osušile, kao da ih je spalila neka velika nutarnja vatra.

Odlučnim glasom reče:

— Da, gospođice, ja to želim svim srcem. Već je toliko godina da nosim pakao u svojoj duši. I baš... baš...

Nije imala snage da nastavi. Pogledali smo se ne znajući bismo li joj pomogli da dovrši rečenicu koja je imala sav izgled da bude svečana i važna, ili da pustimo da zamre... No žena je nastavila povišenim glasom kao da je to stoji junačke žrtve.

— Odlučila sam, da, ako neće da se vjenčamo, ja...

Za časak je zastala kao da oklijeva — lice joj je bilo mrtvački blijedo — zatim izreče riječ po riječ:

... ja ga napuštam.

Da je tada grom udario usred sobe ne bi nam bio zadao onoliko straha.

— Čovjek je pogledao ženu kao da je poludjela pred njegovim očima ili kao da je on sam sašao s pameti; po drugi put je otvorio usta, ali glas mu nije htio iz grla.

Ozbiljno zabrinuta približila sam se ženi i stavivši joj ruku na rame rečem:

— Ne tako ne tako! Na to ne treba ni misliti, jer evo vaš će muž sigurno izvršiti svoju dužnost prema vama. Što se nije učinilo u 30 godina, može se učiniti uz Božju pomoć u jednom trenutku — samo ako ima dobre volje.

U to se približio muž i očima šibajući ženu rekao:

— Ponovi još jedanput što si rekla!

Držćući kao šiba na vodi žena se prihvatila za stol da smogne malo snage.

— Rekla sam — vikne napokon — da ne želim umrijeti i biti zakopana kao pas. Hoću sakramenat na koji imam pravo, pa ako ga ti nećeš, odijelit ćemo se. Već smo starci; djeca će nas uzeti k sebi da možemo umrijeti na miru.

Bila sam tako zbunjena da se nisam usudila niti pogledati ga. Očekivala sam od časa do časa ono najgore. Međutim, ono što se dogodilo bilo je posve jednostavno, posve ljudsko, a ujedno i božansko.

Čovjek je opet pokušao govoriti, ali ga je milost Božja svladala, pa se je smeten i utučen srušio na stolicu; dvije krupne suze su mu skliznule niz lice, zadržale se za čas — svijetle i okrugle — na tamnom prsluku i razlile konačno na rukama koje su kao mrtve ležale na koljenima.

Nemoguće je opisati dramatičnost tog trenutka.

Na tog sam čovjeka sve do onog trenutka gledala kao na stranca i protivnika, a sada kad je izgledao kao poniženi i na smrt ranjeni div, osjećala sam prema njemu neograničenu samilost i postao mi je drag kao brat.

Približila sam mu se i rekla mu posve tiho, kao na uho:

— Možda niste raspoloženi danas? Počekajmo do sutra ili do drugog tjedna, kada budete htjeli. Nemamo nakane siliti vas na nešto, što vi ne biste mogli obaviti posve slobodno. Kada budete spremni, pozvat ćete nas i mi ćemo se vratiti vrlo rado, kao da se nije ništa dogodilo.

Čovjek me zaustavi znakom ruke.

— Ne — reče, — učinimo odmah, što se mora učiniti; ona tamo ima pravo, da čini sada svoju volju, kad je kroz pola stoljeća činila moju. Upoznali smo se još kao djeca, pa se ne možemo sada jednostavno napustiti.

Digao se polako, kao da su ga snage izdale i stupio k svećeniku.

— Što da činim? — upita slabašnim glasom.

Svećenik ih je poredao ispred raspela, koje je još stajalo na stolu između dvije, već napola izgorjele, svijeće i započeo je sveti obred.

Istini za ljubav morala sam priznati, da se nisam osjećala posve na miru. Primiti sv. sakramenat na takav način... Kakva bol!

Dok sam stajala ondje kao svjedok zajedno s nekim rođakom koji je prispio zadnji čas, nisam prestala preporučivati ono dvoje svima svetima na nebu.

Čovjek se pomalo pribrao.

Kad ga je svećenik upitao: »Hoćete li uzeti ovdje prisutnu N. za vašu zakonitu ženu po načinu sv. Majke Crkve?«, odgovorio je:

— Da, hoću, hoću! — To je zvučilo kao pjesma bijesne odlučnosti.

Kad je trebalo blagosloviti prstene, ustanovilo se, da ni on ni ona nemaju prstena. Priskočila im je u pomoć jedna od kćeri koja je skinula svoj prsten i pružila ga ocu. Taj ga je nespretno navukao ženi na prst i pri tom siknuo kroz zube:

— Na! Sad si zadovoljna. S njime idi lijepo u nebo, a ja... u pakao!

Blijeda i drhćući žena nije odgovorila. Kad je obred završio, ukratko sam im čestitala i odmah sam se požurila niz stepenice za svećenikom i ministrantom, jer sam vrlo dobro znala da bi moja prisutnost u toj obitelji u takvim prilikama bila nepoželjna.

Kad sam se sva zadihana vratila u župni stan, potražila sam župnika da mu tačno opišem sve što se dogodilo, i da mu kažem kako me savjest muči. Podijeliti jedan sakramenat na takav način — što vrijedi? Ne bi li možda bilo bolje da nismo to učinili?

Dobri me je župnik posve utješio.

— Gospođice, zahvalite Bogu na koljenima da ste to postigli. Znajte da smo u toj župi morali više manje na isti način urediti više od tri stotine brakova. Radilo se o civilnim vezama s ljudima, kakvi su ovi naši, nije se moglo drukčije. Ne velim da je tako najbolje... ali barem je sablazan uklonjena i selo će, naročito mladež, imati od toga mnogo koristi.

— Ali o ispovijedi nije bilo ni govora...

— No, imajte strpljenja! — pokarao me. Blažene ženske! Vi biste htjele određivati vrijeme i granice čak i milosrđu Božjem. Polako... vidjet ćete, da će se sve urediti.

Prilično smirena vratila sam se na svoj posao. Ali ne znam što bih dala da sam mogla doznati, što se dogodilo u onoj kuhinji poslije mog odlaska.

Pod noć se je moj nutarnji nemir još povećao tako te sam odlučila poći do one kuće u nadi da ću naći nekoga od obitelji i da ću ga pitati.

Šetala sam gore dolje oko pola sata sve do zalaska sunca. Tada je provirilo iza ugla na cesti dvoje držeći se za ruke. Njemu je u zapućku blistao bijeli bosiljak, a njoj je na glavi vijorila posve nova marama.

Bili su oni — mladoženje.

Bez žurbe pošla sam im ususret. I kad smo se sreli, toplo sam ih pozdravila:

— Dobra večer! Kako ste?

Ona je prva odgovorila.

— Vrlo dobro, gospođice, hvala. Držali smo svoje vjenčano slavlje u kući starije kćerke, a sada ga vodim kući, jer je malo manjkalo da nije moj muž preduboko pogledao u čašu... Izvolite i vi k nama!

Još smo izmijenili nekoliko riječi, a zatim smo pošli svaki svojim putem.

Čovjek je progovorio samo nekoliko riječi, ali mu je lice bilo smireno i osmijeh topao.

Bila sam tako iznenađena te sam se okrenula da vidim da li ulaze u kuću. Svaka je sumnja bila isključena. Bili su baš oni.

Sedmica je prošla i došla je subota, posljednji dan naše kateheze. Teško bi mi bilo ne vidjeti još jedanput onu dobru ženu koja je gotovo na čudesan način postigla kod muža onako težak pristanak. Zato sam se uputila prema onoj dobro poznatoj ulici.

— Oh, koga vidim! — uskliknula je žena koja je stajala na prozoru svoje kuće, kad me je zagledala na zaokretu ulice i odmah je potrčala da mi otvori vrata, kao da sam arkanđeo Rafael koji je taj čas sišao s neba i donosio joj u kuću dar zdravlja.

Kakva razlika od naših prvih viđenja tjedan dana ranije! Još se nisam mogla posve osvijestiti, tako mi se je onaj preokret činio nevjerojatnim.

Razgovarale smo najprije o svakidanjim stvarima, a poslije sam se ohrabrila i upitala:

— Kako to, da ste se onako iznenada odlučila za crkveno vjenčanje, kada ste još dan prije bila tako protivna?

Žena je problijedila i usne su joj zadrhtale:

— Ne znam zapravo ni ja — odgovorila mi je otvorenih očiju. — Kada ste onih prvih dana dolazila k nama, (oprostite mi, gospođice,) najradije bih bila nahuškala na vas psa da vas potjera. Onu večer, kada ste nas tražila, bili smo otišli k jednoj našoj susjedi ovdje u blizini, samo da vas ne moramo primiti. A poslije, ja i moj muž smijali smo se na vaš račun puna dva i pol sata. Što se je kasnije dogodilo, ne znam. Umro je neki prijatelj moga muža koji je živio kao i mi i uskratili su mu crkveni sprovod. Pratili smo ga na groblje bez svećenika. Mene je to jako potreslo i rekla sam u sebi: »Bilo što bilo, ali umrijeti kao pas, to neću.«

Imala je oči pune suza. Budući da je bila tako dobro raspoložena, usudila sam se staviti joj još jedno intimnije pitanje:

— Oprostite... jeste li se možda ispovijedila ono jutro prije vjenčanja?

— Da, bila sam kod kapucina.

— No, sada mi pomozite da povedemo na ispovijed i vašega muža.

Odgovorila mi je dubokim uzdahom.

Onog trenutka otvore se vrata i uniđe muž.

— Oh, kakvog iznenađenja! — usklikne živahno i stisne mi ruku jako srdačno.

— Marija, — rečem ja u sebi, — živa ili mrtva ne smiješ izaći iz te kuće, dok ga nisi nagovorila da se ispovjedi.

Već sam htjela otvoriti usta, kad me on preteče i čudnovato se smiješeći reče:

— Recite mi, gospođice, kakva ste vi to misionarka?

Ostala sam zbunjena. Napela sam mozak da shvatim smisao tih riječi, ali uzalud. Što je mislio taj čovjek? Kud je smjerao?

Odabrala sam najjednostavnije rješenje; priznala sam da ne znam.

— Zašto? — upitah ponizno.

— Zato, jer sam uvijek čuo da katolički misionari najprije traže ispovijed, a vi niste to zahtijevali.

Stisnilo mi se srce i zastao mi dah. Kakva tajanstvena, ali svemoguća stvarnost je milost Božja! Gospodin mi je olakšavao na sve moguće načine moj rad oko te duše.

— Tako bi zaista trebalo biti — odgovorila sam iskreno, budući da sam i ja katolička misionarka, bila bih vam bez sumnje govorila i o ispovijedi prije vjenčanja..., ali sam se veoma bojala.

Čovjek se je gromko nasmijao:

— Do vraga! Zar ste mislili da ću vas pojesti?

Ali taj mi se smijeh pričinio nekako prisiljen. Bilo mi ga je milo, pa sam odmah nastavila:

— Da znate, kako sam se poslije kajala! Sada znam da sam vas onog jutra zamolila za sv. ispovijed, bez dvojbe biste bili prihvatili. Vi ste čovjek od oka, pa vam se sigurno ne sviđaju stvari učinjene napola.

Odgovorio mi je nekakvim grohotom, a ja sam ponovo navalila:

— Što se nije učinilo prije, može se učiniti poslije. Baš sam zato i došla da vam javim da vas don Giovanni, tj. onaj svećenik, sjećate se, koji govori svaku večer na trgu, poslije mene, čeka, jer vam želi dati neku uspomenu na vaše vjenčanje. Pa ako biste htjeli tom zgodom... u tri sata, što mislite?

Ustala sam s nakanom da idem. Već mi je bila poznata duša tog čovjeka. Nije je trebalo siliti. Dovoljno je bilo malko gurniti je i onda prepustiti milosti Božjoj koja ju je progonila.

Izrekla sam obojem hiljadu dobrih želja, a rukujući se sa čovjekom, dodala sam, kao da smo se već dogovorili:

— Dakle, u tri sata.

— U tri, — reče on, a oči su mu bile crvene.

U tri je doista došao na ugovoreni sastanak.

One iste večeri, oko 10 sati, stupala sam sa još dvije ili tri kolegice prema katedrali. Putem smo razgovarale o skorašnjem noćnom klanjanju muževa, kad mi na nekom raskršću nenadano bane pred oči ženik.

— Dobar veče — pozdravila sam ga, sva sretna da ga vidim. Kamo? Kući?

— Da — odgovori mi on i visoko podigne svoj šešir.

Taj mi se čas nenadano pojavi u glavi, sama ne znam kako, jedna misao. Zar ne bi taj čovjek, koji je poznat čitavom gradu, mogao postati ove noći divan apostol među svojim prijateljima?

— Idete li kući na spavanje? — upitam ga glasom koji je jasno izražavao čuđenje.

— A što drugo? — odgovori on, kao da me nije shvatio.

»Ti činiš, jadniče moj, račune bez krčmara«, pomislih; nisam naime bila voljna da ga pustim tako lako.

— Da ste baš onako pravi, kao što vas svi držimo — rekla sam jednim dahom bojeći se da mi hrabrost ne uteče između jedne riječi i druge — noćas ne biste pošli spavati. Danas, kod ispovijedi, izvršili ste tek svoju prvu kršćansku dužnost; noćas pristupite kod sv. Mise zajedničkoj sv. Pričesti i tako ćete dovršiti svoje dobro djelo. Zar vam to nije savjetovao don Giovanni?

Čovjek se je smiješio ispod brkova.

— Rekao mi je, rekao... ali ja... sam se činio kao da ne razumijem.

— Baš to nije lijepo od vas? A zašto?

No moje je pitanje bilo suvišno. Nije mi bilo potrebno neko naročito tumačenje da shvatim, kako se u toj duši vodila borba između milosti Božje i ljudskog obzira.

— Doći ću sutra rano. Zar nije svejedno?

— Da, u neku ruku je svejedno — priznala sam, ali noćas bi bilo mnogo ljepše. Ako ste obavili crkveno vjenčanje i ako ste se ispovijedili, znači da ste bili uvjereni, jer vi sigurno niste čovjek koji bi nešto učinio pod uplivom drugih. Pa ako ste zaista uvjereni, ne razumijem zašto biste se htjeli tajno pričestiti. Još više: Ako dođete noćas vi koji ste kao neka glava čitavog mjesta, ohrabrit ćete i druge, naročito one plašljivije, i time ćete pridonijeti više od nas misionara k dobrom uspjehu kateheze.

Odahnula sam, a on mi je odmah upao u riječ:

— Lako je vama govoriti... ali ja... se ne osjećam.

Nisam htjela dalje navaljivati, jer sam bila uvjerena da će se ta tvrđava doskora sama srušiti.

— Učinite, kako vam je drago — rekla sam mu posve mirno. — Ali kad biste se držali savjeta, što vam ga je dao Don Giovanni, mislim da biste porasli pred očima svega naroda. Jednom će se ipak saznati za vaše vjenčanje, pa će vas vaši prijatelji mnogo više cijeniti, ako vas budu vidjeli da stupate dignutom glavom po svojem putu. Uza sve to ponavljam, učinite, kako vam je drago. Naša apostolska lozinka jest: »Živjela sloboda!«

Srdačno sam ga pozdravila i produljila put, ali prije nego sam skrenula na trg ispred katedrale, pogledala sam kriomice natrag: čovjek je još stajao ondje, gdje sam ga ostavila; izgledao je jako zdvojan, ali se je zatim iznenada okrenuo i ušao u jednu gostionu.

Sutradan ujutro, kad smo svi misionari bili na okupu, pristupi k meni župnik sav radostan, te mi reče:

— Da znate, gospođice! Onaj čovjek, što se je vjenčao, doveo mi je noćas u crkvu sve najtvrđe glave iz sela. Hodao je od gostione do gostione i nagovarao; mnogi su se čak ispovjedili. Hvala Bogu!

Slatko čustvo natjeralo mi je suze u oči. Kako je istinito da se nikada ne smije očajavati ni o Bogu ni o ljudima. Bogatstvo je Božje neizmjerno, a beskonačne su također i energije ljudskog srca.

Poslije kateheze nisam vidjela više nikoga iz onoga sela, ali tu i tamo po koje pismo donijelo mi je vijesti o dvojici mladoženja.

Litanije psovki nisu se više ponavljale. Neću priseći da je taj mrzitelj svećenika postao neki svetac, ali je istina da je njegovo obraćenje učinilo more dobra čitavom selu, a za njegovim primjerom poveli su se i drugi, čak i mnogo vremena poslije našeg odlaska.

Korisno obrezivanje

Jednoga sam dana za vrijeme kateheze bila hitno pozvana u neku obitelj.

Radilo se o veoma siromašnim ljudima koji su živjeli u nekoj spilji na kraju samotne ulice. Kada sam ušla u tu kućerinu, stisnulo mi se srce.

Zar je moguće da nedaleko od središta velike metropole i usprkos tako brojnim vjerskim i socijalnim ustanovama mogu još postojati takvi stanovi: prljavi, zagušljivi, bez zraka i bez svjetla!

Prvo što sam vidjela bila je neka žena, razbarušene kose, modra lica od hladnoće, tek što me je zagledala, stala je vikati plačljivim glasom:

— Ubit ću te! ubiti!

— Koga? Mene? — uskliknem nagonski prestrašena i odstupim za korak natrag.

— Govorim s onom ondje, s onom ondje, — urlala je sva izvan sebe i pokazujući mi u kutu neku djevojčicu sipala je tuču riječi, jednu pogrdniju od druge. Djevojka je sjedila na tlu, rukama si je obuhvatila noge, otekle od ozeblina, a glavu pritisla na koljena.

— Pozvat ću policiju neka je strpaju u popravni dom! Poštena obitelj, kao što je naša. Slala sam je svake nedjelje na sv. Misu ... i k časnim sestrama, a ona ...

Nije trebala velika pronicavost da odmah shvatim situaciju. Ali ipak nije bilo lako umiriti tu ženu koja se je derala sve jače i jače i konačno se bacila na djevojku stisnutim šakama, velikim i teškim poput bata.

— Smirite se, smirite se dobra ženo, molim vas. Pošaljite kćerku van, pa razgovarajte sa mnom. Zato ste me, valjda, zvali — rečem i postavim se između nje i kćerke.

Kad je bila Božja volja, žena se je smirila, a kćerka je, koristeći trenutak, kad joj je majka okrenula leđa, pobjegla iz kuće, a da nas nije ni pogledala.

Htjela sam sjesti na neki divan koji nije bio zapravo ništa drugo nego krevet pokriven starom, ružičastom zavjesom, ali sam se odmah digla, kad sam zagledala posve blizu i u najboljoj harmoniji nekoliko sumnljivih životinjica. Preporučila sam se Božjoj Providnosti i blaženom Labrè i sjela na neku stolicu spremna da saslušam jeremijadu one razjarene žene.

Nakon pola sata pripovijedanja, isprekidanog jecanjem i kletvom, uspjelo mi je konačno shvatiti da se radi o nekoj velikoj nevolji, što je prije nekoliko dana zadesila djevojku, zaručenu s nekim mladićem, koji se je u to vrijeme nalazio na ruskom bojištu. Mladić je bio sin nekog bogatog trgovca, a djevojka je zalazila k njima dva puta na tjedan da im pere i pomogne u drugim kućnim poslovima.

— Pozvala sam upravo vas, gospođice, zaključila je žena, jer su mi rekli da vi možete sve.

Došlo mi je, da se nasmijem. Kamo sreće da je tome tako.

— Kažite mi jasno, što hoćete — odgovorila sam joj pomnjivo — pa ću vam vrlo rado pomoći, koliko mi god bude moguće.

Žena se je uzvrpoljila.

— Što hoću? Još me niste razumjeli? Hoću, da idete k majci onog... i kažite joj, da će tu moju nesretnu kćer njezin zaručnik koji je siromah, kao i mi, ali pošten, — sigurno napustiti; pa je mora uzeti njezin sin.

Dok se je žena derala, pažljivo sam promatrala: u načinu njezina govora, kao i u njezinu držanju, bilo je nešto što je budilo u meni nepovjerenje.

A osim toga, zar bi bilo pametno tražiti da dođe do tog braka koji je davao tako malo izgleda da bude sretan? Pa i u slučaju da ona gospođa pristane na moje posredovanje — što je u ostalom bilo malo vjerojatno — kakve garancije bi mogao pružati brak, sklopljen u takvim okolnostima? Jesam li ga mogla u savjesti preporučiti?

— Drago moja ženo — rekoh u želji, da je dovedem do razmišljanja — vaš je slučaj zaista težak i ne možete misliti, kako i mene srce boli. Vrlo rado ću razgovarati s

onom ženom. A zar vi mislite, da će ona pristati? Rekla ste mi da su bogati trgovci, a sin će im brzo doktorirati. Pa i u slučaju da ona žena pristane, kako će se vaša kćerka snaći u ambijentu koji je tako različit od vašega — kraj muža koji je — kako ste mi sama kazala — razuzdan i nasilan? Da li je vjerojatno da bi vaša kći mogla biti uz njega sretna?

Žena — ljuta kao zmija koju si pogodio u živo — stala je vikati:

— A šta mi je stalo, da ona bestidnica bude sretna ili ne? Hoću da krivac ispravi svoj grijeh i dosta!

— Dobro, poći ću — obećala sam joj, da je umirim. Oprostila sam se, te otišla.

Bila sam već na dnu ulice, kad je dotrčao neki dječačić te mi gurnuo u ruku listić. Na listiću je stajalo olovkom napisano: »Gospođice, ja sam ona kći; htjela bih razgovarati s vama u 8 sati na trgu C. A.«

Kad sam one večeri u 8 sati stigla na trg C. A., nisam našla nikoga koji bi me čekao. Pohrlio mi ususret samo ledeni sjevernjak koji mi se zabio u kosti ne mareći za moj teški kaput.

Baš je to zgodan sat i mjesto za sastanke! — pomislih u sebi, hodajući prilično dugo čvrsto gore dolje. Kad eto, opazih u tami da mi se netko žurno približava. Bila je ona djevojka. Stigavši do mene htjela je, da se nasmiješi i da progovori, ali iznenada brizne očajno u plač.

Privinula sam je k sebi, nježno sam joj progovorila htijući je ohrabriti, ali sve uzalud: djevojka nije prestala plakati i drhtati. Iz nje nije bilo glasa.

— Dođite sa mnom k sestrama kod kojih stanujem! Popit ćete nešto toplo, pa ćete se malko smiriti i ispripovijedati mi sve, bez plača. Dođite!

— Koje su to setre? — upita.

Kada je čula moj odgovor, ponovno je zaplakala i stala me zaklinjati:

— Ne, ne, tamo ne! To su moje sestre.

Pokušala sam u mislima pronaći neko drugo mjesto, kamo bismo se mogle skloniti, ali se nisam mogla ničemu dosjetiti.

— Kad je tako, onda ćemo razgovarati u ovoj samotnoj ulici — zaključih, gotovo uvjerena da ću si navući kakvu upalu pluća.

Uhvatila sam je za ruku i stale smo šetati u potpunoj tami.

— Vama se sigurno nešto teško dogodilo, zar ne, sirotice moja? — započela sam da joj olakšam ispovijed.

— Da...

— Kada?

— Pred 8 dana.

— Volite li onog čovjeka?

— Ne!

— A onda, zašto...?

Djevojka se u taj čas zaustavila. Nije više plakala.

— Ah, vi biste htjela znati zašto? Zato, jer sam sirota i neman nikoga koji bi se za me zauzeo, odkad mi je zaručnik otišao na rusko bojište. Koliko sam puta rekla majci da neću više ići u kuću onih trgovaca, gdje mi je njihov sin stalno smetao. Ali me je majka natjerala da idem i govorila mi da sam glupa, ako propustim tako lijepu prigodu. A sada vam velim da se neću udati za onoga mladića, pa makar me na koljenima molili, on i njegova obitelj zajedno. Ja ljubim samo moga zaručnika i vjenčat ću se samo za njega, ako me bude još htio. Na odlasku sam mu se zaklela, da ću mu ostati vjerna i da ću ga čekati, pa makar sto godina. A da sada dozna, da dozna...!

Riječ joj je zamrla u potopu suza. Sažalila mi se ta nesretna djevojka. Kroz njezine isprekidane rečenice mogla sam nazrijeti njezinu žalosnu sudbinu. Nažalost, nije tako rijedak slučaj da krepost djece ne nađe zaštite niti kod onih koji su dužni i po naravi i po milosti štititi je.

Stigle smo na kraj ulice. Djevojka je drhtala od hladnoće i uzbuđenja.

— Vratimo se natrag, — kažem odrešito. — Sestre su već u kapeli kod večernje molitve. Imam ključ od svratišta gdje stanujem, pa ćemo lako unići da nas nitko ne primijeti. Možda bi bilo za vas prekasno? Što bi rekla vaša majka?

— Ah, rekla sam joj da idem u kino, pa se mogu vratiti kad me je volja.

Ubrzale smo korak i začas smo se našle u mojoj sobici, kraj tople peći. Sobica je bila doduše već prilično zasićena ugljičnim dioksidom, ali to nije smetalo da nam krv brže prostruji kroz žile.

Sada sam mogla djevojku bolje promotriti. Njezino je lice izgledalo svježe i nježno, slično ne bih lako našla ni kod lijepih žena. Crte lica pravilne, boja kože sjajna, oči plave poput neba, glavica okrunjena crnom, finom i glatkom kosom.

Jadno stvorenje!

— Kakva je majka onog mladića? — upitala sam puna samilosti prema toj nezaštićenoj ljepoti.

— Oh, ona je dobra, ima srca. Uvijek mi je govorila: Šteta što nemaš sto hiljada miraza.

— A on?

— Djevojka je pocrvenila. A u plavim očima sijevnuo joj zloslutni blijesak.

— On? Šteta, što ga nisam ubila!

Iz njezinog je glasa izbijala takva mržnja da me je zazeblo pri srcu.

Nasilje, što ga je pretrpjela, udarilo ju je poput zločina koji se može oprati, tako joj se pričinjalo, samo drugim zločinom.

Razgovarale smo dugo, gotovo dva sata, ali što mi je ona dublje otkrivala svoje srce, to sam manje znala, što da joj savjetujem.

Odati sve zaručniku? Otkud joj toliko snage? Pa to bi značilo baciti u očaj onog sirotana koji je tako daleko i koji je dan i noć izložen strahotama zime, vatre i smrti!

Tajiti mu sve? Pri samoj toj pomisli djevojka se topi u suzama.

— Ne mogu mu više pisati kao dosad, s tom užasnom tajnom u srcu. Volim, da mu uopće više ne pišem — sva je podrhtavala u silnom jecanju.

Da idem k majci zavodnika, da je sklonem? Da govorim s mladićem, da vidim što on misli? Da pokušamo sklopiti taj brak koji bi djevojci osigurao časnu budućnost? Sada se doduše sama ta pomisao pričinja djevojci kao neka psovka, ali sutra, ako je zaručnik napusti... ili ako padne na bojištu, što će tada sirotica? Neće li se kajati za današnju svoju odluku?

Ali... s druge strane — zar se je moglo onoj obitelji govoriti o braku, dok se je djevojka nalazila u takvom duševnom i materijalnom stanju?

Na rastanku smo obećale da ćemo moliti jedna za drugu i da ćemo posve mirno razmisliti, što nam je učiniti, jer se mora izbjeći svaki nepromišljeni korak.

Međutim, već mi je drugo jutro neka mala, ljepušasta i namirisana sobarica uručila pisamce, gdje me majka onog mladića zove na razgovor.

Pošla sam onog istog jutra sva u čudu uslijed čudnovate povezanosti događaja. Zašto zove baš mene?

No, u misijama kao i u životu nailazimo često na kombinacije koje bi se jedva mogle poroditi u živoj mašti nekog romanopisca.

Kuća, označena na listiću, bila je lijepa i uredna, možda ne najelegantnija, ali svakako veoma bogata.

Namirisana sobarica koju sam poznavala već od jutra uvela me je u sobu za primanje i rekla mi ljubazno:

— Izvolite malko pričekati. Gospođa će odmah doći.

I zaista, koju minutu kasnije, eto gospođe.

Niskog stasa, odjevena u tamnu jednostavnu haljinu, lica ne baš lijepa, ali puna izražaja, osvojila je odmah moje simpatije; i već je naš prvi pogled odavao neku simpatiju.

Pozvala me da sjednem.

— Htjela bih vam govoriti, gospođice, o nečem, što mi već nekoliko dana leži na srcu kao mora. Imam tri sina; najstariji ima 28 godina. Završio je pravni fakultet, nije loš, ali što ćete... i on je čovjek kao i drugi...

U našu je kuću dolazila, radi pranja i drugih poslova, djevojka, iz neke jako loše obitelji, a ona je sama bila dosta marljiva i ozbiljna. Preporučile su mi je bile čč. sestre baš s nakanom da je izvuku iz one loše okoline. Djevojka je uz to i dosta lijepa.

Ja šutim.

— Da ne duljim, stariji se moj sin u nju zaljubio i zaprosio ju je (to sam doznala tek sada od njega samoga), već nekoliko puta za ruku, ali ga ona odlučno odbija. Pred nekoliko dana, gospođice, moj je sin počinio nešto strašno, strašno ružno...

Nesretna gospođa koja se je već dulje vremena borila sa zumama sada je briznula u plač.

Možda sam i ja sama kriva, što sam je primila u kuću — ponavljala je između jecaja. — Šta ćete, čitav sam dan u dućanu, nisam ih mogla nadzirati... A sada, što da učinim?

Moj sin hoće da je vjenča pod svaku cijenu; veli, da mu se sviđa, da je voli, da ne mari što je ona iz takve obitelji, niti mari za što drugo, ali djevojka neće ni da čuje. No ni ja sama ne znam, kako da se pomirim s time da bih jednoga dana stupila u rodbinsku vezu s onakvim ljudima. Što mislite? Druga dva sina su također zaručena s gospođicama iz čestitih obitelji...

Dok je gospođa pričala, mučila sam se misleći kako bih našla zgodan izlaz. Ali se nisam nikako mogla odlučiti za neki put, jer ni sama nisam znala prema kojem cilju da se usmjerim. Podržavati želju za vjenčanjem ili pronaći neko drugo rješenje? Koje? Šaka novca ne bi bila mogla sigurno popraviti zla. I još kakvoga zla!

Možda bi bilo razborito da osobno upoznam mladića da vidim, što on zapravo misli, da se znam ravnati. Rekla sam to gospođi i ona je nakon kratkog oklijevanja pristala da ga pozove.

Mladić koji se je malo zatim pojavio bio je simpatičnog pogleda kao i majka. Nije bio lijep, ali nije bio ni ružan. Sve u svemu, mogao se je sviđati ne samo toj našoj djevojci, nego i drugima iz mnogo boljih obitelji.

Kad mu je majka razjasnila tko sam i zašto me je pozvala, sve mu je lice, gore do čela, pokriveno kapljicama znoja, prekrilo mrtvačko blijedilo. Veoma mi ga je bilo žao, pa da mu dadem vremena da se smiri, nastavila sam razgovor s majkom o posve svakidanjim stvarima. Samo poslije nekog vremena obratila sam se izravno k njemu.

— Bit ću sretna, ako vam mogu bilo kako pomoći — rekoh. Njegov glas nije bio još sasvim siguran, kad mi je odgovorio:

— Reći ću vam samo ovo. Vrlo mi je žao, što sam se tako nelijepo ponio prema onoj djevojci. Možda bi me moglo donekle ispričati to, što ja tu djevojku ljubim, pa me je njezino stalno odbijanje bacilo iz ravnoteže. Ja je kanim vjenčati, te molim majku da se ne protivi mojoj sreći i mojoj dužnosti. Znam da me djevojka danas mrzi, ima i zašto, ali budući da sam spreman sve popraviti i učiniti je sretnom, molim je da mi oprosti. Ovo je moje uvjerenje i moja odluka; pa ako je vi vidite, možete joj to i reći u moje ime.

Naglo se digao u znak da je rekao sve što je imao reći i, moleći za dozvolu, naglo je izašao.

Majku su ponovo zalile suze.

— Savjetujte mi vi, gospođice, kažite mi, što da učinim? Veoma sam uzrujana.

Razgovarale smo još dugo. Na kraju smo odlučile da ću razgovarati s djevojkom i prema njezinom ćemo odgovoru vidjeti što nam je učiniti.

Djevojku sam pozvala već one iste večeri. Razgovor je bio dug i mučan.

— Razmisli dobro, draga, — govorila sam joj, svladavajući oštru bol, koja mi je probadala srce pri pomisli na onog jadnog zaručnika koji nije o svemu tome ništa znao. Ako je zaista ljubi, bit će mu sigurno teško; ali s druge strane — djevojka je bila već toliko kompromitirana da je vjerojatno ne bi ni htio više. — Radi se o tome, da si osiguraš svoju budućnost. Majka nije, istina, jako oduševljena, ali je dobra, veoma te cijeni, obožava svog sina, pa će sigurno pristati. A on tražeći tvoju ruku daje ti siguran dokaz svoje ljubavi; zbog svega toga mislim da bi ga mogla uzeti.

Govoreći nisam ni za časak skinula svog oka s djevojčinog lica na kojem su se, kao na nekom svjetlom zrcalu, redali njezini nutarnji osjećaji jedan za drugim, od neizvjesnosti do gnjeva, od mržnje do nježnosti.

U toj čudnovatoj borbi tko će odnijeti pobjedu?

Nije mi bila nakana da utječem na njemu odluku: svatko ima pravo da slobodno bira svoj put.

Iznenada se djevojka diže, uhvati me za obje ruke i snažno mi ih stisne.

— Shvaćam vas, gospođice, Vi imate razloga da mi ovako govorite, ali ja se ne mogu odlučiti. Svog zaručnika upoznala sam već prije 5 godina; bila sam tada još djevojčica. Premda je siromašan, ja sam ga voljela, a volim ga i sada. A kad pomislim da se nalazi bogzna u kakvom trpljenju, osjećam da ga ljubim još više. Kad bih se danas dala skloniti od straha za budućnost, znam da bih sutra bila nesretna za uvijek kraj nekoga drugog. Pa da mi i umre u ratu, gospođice, volim biti njegova udovica, nego li žena nekoga drugog. A u slučaju, da me više neće... hvala Bogu. Ja ga

ne mogu samo ovako napustiti, pregaziti sve svoje zakletve i ljubiti i biti ljubljena od nekoga drugog. Vjerujte mi: kad bih i htjela bilo bi mi nemoguće.

Rastale smo se.

— Razmisli još, draga — dodala sam — pitaj za savjet kojeg svećenika, moli. Nije napokon stvar tako hitna, da se mora zaključiti u dva sata. Za dva-tri dana, ja odlazim i moći ću te pratiti samo iz daleka. Ali, kad bih znala da te vodi koji iskusni svećenik, bila bih više na miru. Hoćeš li?

Pristala je vrlo rado.

Treći smo se dan rastale. Iz Assisia sam joj pisala dva, tri puta, ali odgovora nije bilo. Tražila sam vijest o njoj kod svećenika kojemu sam je bila preporučila... odgovorili su mi, da je otišao iz mjesta radi održavanja nekih propovijedi. Pisala sam i sestrama koje su je poznavale. Odgovorile su mi da je poslije one kateheze nisu više vidjele.

Po prilici mjesec dana kasnije donese mi listonoša ekspresno pisamce. Adresa je bila posijana ortografskim greškama i mrljama. Bilo je od nje.

U njemu je pisalo: »Gospođice, trebam govoriti s vama. Dođite«.

Baš u one dane nisam se mogla nikako udaljiti iz Assisia, ali me onaj listić nije puštao na miru. Što joj se dogodilo? Možda je zaručnik došao na dopust? Da se nije odlučila za vjenčanje? Ili je nastupila koja nova komplikacija koju smo mi svi u dubini srca sa strahom očekivali i sada je već očita?

Morala sam se zadovoljiti time da sam joj poslala na sestre koje su je poznavale telegram: »Ne mogu doći. Piši odmah sve«.

Za koji dan mi je stigao njezin odgovor. Priprostim, neškolovanim jezikom mi je javila po prilici ovo: »Moj zaručnik mi je pao u Rusiji. Meni je, da poludim. U kući imam pravi pakao. Sile me da uzmem onog mladića za koga znate. Nagovaraju me na to i sestre i svećenik, ali ja ne mogu reći da hoću. Htjela bih postati misionarka i dvoriti gubavu djecu, kako sam čitala u misijskim listićima. Možete li mi pomoći?

List mi je podrhtavao u ruci, dok sam čitala ove posljednje jedva čitljive riječi. Uskrsla mi je pred očima ona

hladna i smrdljiva kućerina, gdje sam po prvi puta ugledala tu djevojku, šćućurenu pod udarcima vlastite majke. Vidjela sam ponovo ono krasno njezino lice, obliveno rumenilom, dok mi je kraj tople peći povjeravala svoje tjeskobe. Vidjela sam i mladog zaljubljenog čovjeka i njegov udobni dom u koji bi djevojka tako lako ušla kao ljubljena i poželjna supruga i... val silnog uzbuđenja orosio mi je oči.

Da se do nekih uzvišenih čuvstava mogu vinuti neka privilegirana stvorenja čija se plemenitost duha može mjeriti sa plemenitošću srca ili sa snagom profinjenog odgoja, to se može shvatiti. Ali da se siromašna i neuka djevojka, rođena i odgojena usred nemorala i bijede, može oduprijeti zavodljivom čaru neočekivane udobnosti i ljubavi, to je takva tajna unutarnje veličine da se pred njom osjećamo malenima.

Veličina duše doista ne stoji u znanosti, u bogatstvu, u časti ili u nekom uzvišenom zvanju! Sve se čini da je Gospodin, taj ljubomorni odgojitelj najljepšeg cvijeća na svijetu, dopustio da je to jadno stvorenje prošlo kroz obrezivanje ove teške kušnje, jer je među tisućama drugih djevojaka smatrao nju jedinu dostojnom da samo Njega ljubi i Njemu jedinome služi.

Izmijenile smo si još mnogo pisama: uvijek sam je nukala da razmisli, a ona me je uvijek molila da joj omogućim ulazak u koji misionarski zavod. Konačno, kad su se milošću Božjom uklonile sve zapreke, sve se je ispunilo prema njezinim željama.

Sada mali anđelak pobožnosti i junačke ljubavi očekuje samo onaj čas, kad će se konačno ukrcati na parobrod i otputovati u daleke zemlje.

Ruža

Radilo se o nekom beznadnom slučaju, gdje je znanost iscrpila sve svoje mogućnosti.

Jadne li starice! Prikovana na bolesnički krevet kao na križ, u stalnoj nesvijesti uslijed bolova i groznice, nije prestala zazivati glasom koji ti je dušu parao:

— Rozina, Rozina, Rozina!

Časna sestra koja ju je dvorila rekla mi je:

— Živjela je s mladom unukom kojoj je bila mjesto majke. Ali ta ju je pred tri godine napustila i dala se na loš život.

Otkad su je neke dobre gospođe dopremile ovamo, u ovaj staračkí dom, nije je uopće ni spominjala. Sada, međutim zove je hiljadu puta na dan i hiljadu puta po noći, pa smo je morale smjestiti u ovu posebnu sobu, jer je ostale bolesnice više nisu mogle slušati.

Dotakla sam se lagano užarene staričine ruke i nježno je stisla.

Starica se trgla, otvorila oči i zanosno me pogledala; a zatim zazvala: »Rozina!« Iz njezinog je glasa izbijalo takvo blaženstvo da su me prošli srsi. Mislila je da sam njezina unuka.

— Dolazi, dolazi Rozina — šaptala sam joj, pokušavajući da svladam nenadani val čuvstva koji me je čitavu ustalasao. I ja sam ostavila ljubljenu majčicu da slijedim poziv Gospodnji, pa sam u svakoj majci koja je trpjela vidjela svoju vlastitu.

— Odmorite se malo, nemojte zvati više vašu Rozinu. Pokušajte spavati. Ako budete dobra, vaša će Rozina doći...

Starica je zaklopila oči. Stisla sam joj ponovo ruku, ali nije odgovorila. Usnula je.

— Gdje se nalazi ta unuka? — upitah časnu sestru. Nije znala ništa sigurno.

— Pitajte našu glavaricu — savjetovala mi je — ona bi mogla nešto znati. Mislim da je ovdje u gradu, ali gdje, to nisam nikad čula.

Ni glavarica nije znala mnogo više.

— Zove se Rozina X. Govori se da je zovu »Ruža«; drugo ne znam. Pitajte na kvesturi; to je jedina mogućnost da je pronađete.

Poslije 20 minuta bila sam kod policije. Ondje sam doznala o Rozini gdje stanuje i koješta drugo. Strahote!

— Ne idite sama onamo, gospođice — savjetovao mi je agent, dobar čovjek, koji je savjesno obavljao svoj posao. — To je najzloglasnija ulica u gradu. Nije pametno. Moglo bi se dogoditi svašta.

Htjela sam već otići uz tisuću zahvala, kad eto, neki drugi agent, koji je sjedio sa suprotne strane i prelistavao gomilu karata i nešto u njih upisivao, podiže glavu veleći glasno:

— Rozina X? — Pozvana je da se javi danas ujutro. Trebala bi doći svaki čas.

Stala sam kao prikovana.

— Zbilja? Kakve li sreće! Mogu li je pričekati ovdje?

U toj prečudnoj kombinaciji već mi se pričinjalo da nazrijevam blagoslovljenu ruku Božju, kako upravlja koracima te izgubljene ovce.

Dali su mi stolicu u susjednoj sobi i započelo je čekanje.

U predsoblju su se izmjenjivali mnogi glasovi, a svaki me od njih trgao iz razmišljanja.

— Je li ona? Gospodine, daj da bude ona! Molila sam u sebi svaki put izgarajući od želje da se što prije s tom djevojkom vratim u Dom te ublažim posljednje časove one jadne starice.

Nakon pola sata stupila sam ponovo do agenta koji mi je dao onu utješljivu vijest. Možda su zaboravili i na Rozinu i na mene.

Nije li još došla Rozina X?

— Da je došla, bio bih vas pozvao — odgovorio mi je hladno, a da me nije ni pogledao.

— Oprostite — progunđala sam popareno i povukla se u svoju čekaonu.

Malo zatim začula sam u predsoblju neki hrapavi ženski glas koji se je miješao sa glasom agenta od kojega sam dobila onu obavijest. Uto su se vrata moje sobice otvorila i djevojka je stupila unutra.

Bila je niska, mršava, crnomanjasta. Dva hladna i bezobrazna oka promjerila su me bez daška zbunjenosti. Boja na usnama bila je tako loša da je izgledala upravo ljubičasta.

Stupila sam k njoj i ne gubeći časa rekla sam joj bez okolišanja.

— Dolazim iz Staračkog Doma, draga; Vaša baka stoji jako slabo.

Djevojčine oči ispunile su se nepovjerenjem.

— Ona jadna žena traži samo vas, zove samo vas, dan i noć. Dođite sa mnom da je vidite. Mogla bi umrijeti svaki čas... Nastojala sam da mi glas bude što blaži.

Djevojka, bez i jedne riječi, prebaci nogu preko noge, izvadi iz torbice cigaretu i stane pušiti gledajući kroz prozor.

— Budite dobra, Rozina, dođite odmah sa mnom u Dom...

Slegla je ramenima, to je bio njezin odgovor.

— Nećete doći? Zašto ne?

Ponovo je slegla ramenima i šutjela kao grob. Pušila je sve srditije i punila sobu dimom svoje cigarete.

— Imate valjda kakve važne razloge da ne dođete? — navaljivala sam ja, položivši joj nježno ruku na rame; ali osjećala sam, da nešto kuha u meni i samo sam se pitala, dokle će trajati moje strpljenje. Prijašnje sam noći slabo spavala te sam bila nervozna.

— Idimo dakle — ponovila sam — radi se o vašoj baki koja vam je bila poput majke i koja tako čezne za vama! A konačno, što tražim od vas? Da dođete, da je vidite i dosta. Budite tako ljubezna! — Škripala je zubima, ali glasa nije bilo iz nje.

— Želite li ići sama?

— ...

— Hoćete radije, da pođem s vama?

— ...

— Nećete doći?

— ...

Neka mi dragi Bog oprosti, ali ja sam izgubila strpljenje. Pograbila sam je za ruku i stresla kao sitno stablo.

— Otvorite već jednom usta! Odgovorite mi barem iz pristojnosti. Odgovorite! Kažite da ili ne.

Djevojka se sva bijesna okrenula prema meni.

— Držite ruke pri sebi! Ne poznam vas. Ne znam tko ste, pa nisam vam ni dužna da odgovorim. Ako ona stara vještica hoće da umre, neka umre; bolje za nju i za mene. A sada me pustite na miru.

Rekavši to, skoči na noge, poleti k vratima i iščezne.

Teško je reći, kako mi je bilo pri srcu. Strašna mi je muka kao kliještima stiskala dušu.

Po mojoj krivnji, radi mojih živaca, radi moje male kreposti, poradi moje nestrpljivosti, bijedna će starica preminuti bez utjehe sama.

Razmišljajući, što da učinim, uputila sam se prema stepenicama i polako izašla.

Pogriješila sam... morala sam učiniti i pokoru. Poći ću, da potražim djevojku u njezinoj špilji. Molit ću je da mi oprosti; sklopljenim ću je rukama moliti da pođe sa mnom.

Kao neka duša iz čistilišta lutala sam čitavo poslijepodne u potrazi za onom djevojkom. Kucala sam na bezbrojna vrata, zaustavila bezbroj ljudi, zavirila u bogzna koliko gostionica, u labirintu onih zloglasnih uličica. »Ruža« je bila svakomu poznata, ali gdje se nalazila u onaj čas, nitko mi nije znao reći. Tad sam se vratila u Dom umorna, utučena, očajna i nisam se mogla utješiti bacajući krivnju na se.

Odahnula sam slobodno tek, kad mi je sestra na moj upit, kako je sa staricom, odgovorila da je još živa.

— Gospode! — zavapila sam tada u svom srcu — zaboravi na bijedu svojih apostola, na moju bijedu, i pogledaj samo na duše koje pripadaju Tebi, pogledaj na ovu sirotu koja eto umire poslije tolikih muka.

Sjela sam na stolicu kraj kreveta i u onoj polutamnoj sobici stala sam moliti. Osjećala sam u sebi kao da nešto očekujem. Što? Nisam znala — da starica dođe k svijesti, da je mogu pripremiti na smrt ili da mirno premine onako u besvijesti? Ili čak da se Rozina obrati? Bilo što bilo — nešto sam sigurno očekivala i nisam se nikako mogla odlučiti da otiđem.

Jedva sam završila krunicu i nalazila sam se na polovici litanija kad li se iznenada otvoriše vrata i Rozina, gurnuvši na stranu časnu sestru koja ju je pokušavala zadržati, baci se na tlo kraj kreveta i kroz jecanje stane glasno zvati:

— Nona, nona! (Bako, bako!)

Kao da ju je prošla električna struja, otvori starica oči i upre ih u djevojku. U onom pogledu, iznad onih nijemih drhtavih usana, čitala sam odsjev sreće, tjeskobe, ukora i nade, bezgranične ljubavi i neizmjerne boli.

— Bako! — vapila je Rozina i kao u bezumlju ljubila joj ruke. — Bako, oprosti mi, bako, oprosti mi!

Starica je u dva navrata pokušavala otvoriti usta, ali iz njih nije bilo glasa.

Za tren joj prekrila lice sjenka oštre boli, ali su se crte njezina lica odmah smirile, pa je opet stala motriti unuku onim strašnim pogledom, koji je bio izrazitiji od samih riječi.

— Bako! — stenjala je Rozina — koliko sam vam muke zadala!... Oprostite mi... Uzmite me sa sobom... Ne puštajte me ovdje ovakvu. Oh, Bože!

Uz promukli se je jecaj djevojka u nesvijesti srušila na pod. Starica je pokušala dignuti ruku, ali joj je odmah pala na pokrivač. Zatim je polako spustila vjeđe, a glava joj je klonula na desno rame.

Priskočila sam bliže. Da nije umrla? Sestra koja joj je držala bilo dala mi je znak da još živi; neka se brinem za djevojku.

Položile smo Rozinu na krevet i nastojale je privesti k svijesti. Malo zatim djevojka je otvorila oči. Bila je smetena.

Lice joj je obasjavala neka posebna milina. Nije više plakala, ali su joj zjenice još izgledale kao orošene suzama — tako su se svijetlile na blijedom licu.

Bila je iscrpljena i ona, pa je ostala na krevetu onako nepokretna i zatvorenih očiju cijeli četvrt sata. U sobi se nije čulo drugo osim disanja dviju osoba — piskutljivo u starice, nepravilno i često isprekidano mnogim uzdasima kod djevojke.

Iznenada je skočila na noge i bacila se na koljena kraj bake. Crte njezinog lica bile su napete i ozbiljne, da, gotovo tvrde.

— Bako! — zazvala ju je dva, tri puta odrešito, kao da se radi o nekoj zapovijedi, čije je izvršenje neodloživo. — Bako, pogledajte me!

Starica je lagano okrenula glavu, ali vjeđa nije mogla podići.

— Bako! Kažite mi nešto!

Blijede usne su se pokrenule u posljednjem pokušaju da se otvore.

Djevojka ju je dugo motrila. Od časa do časa ju je tiho zazivala. Oštre bore na čelu odavale su da se u njoj odigrava teška borba. Zatim joj je neki zlokobni izraz sarkazma poput paklene sjene preletio licem, i čula sam je, kako je siknula:

— Ni ti mi ne odgovaraš?

Malo kasnije starica je umrla, a da se nije povratila k svijesti.

Klečeći kraj pokojnice izmolile smo molitve za pokojne. Kad se sestra htjela podići, u čudu je pogledala oko sebe. Pogledah i ja.

Bože sveti! Gdje je Rozina?

Potrčale smo na hodnik. Nema je. Tražile smo je po kući. Ništa. Djevojci nije bilo ni traga.

Upitasmo i vrataricu. Ona nam reče, da je otišla časak prije.

Vratila sam se k pokojnici sa srcem da pukne. Jadna, jadna starica, napuštena posvema od svoga jedinog stvorenja.

— Ali neću mirovati, dok ti je ne nađem — obećala sam joj opraštajući se od nje za uvijek.

Mobilizirala sam sve gospođe sv. Vinka i sve katoličke žene onog rajona da potraže odbjeglu djevojku. Ali sve uzalud: kad smo naredne nedjelje napuštali grad, o »Ruži« nismo ništa doznali.

Prošlo je nekoliko godina.

Za vrijeme jedne kateheze nalazila sam se jednog dana u blizini neke zloglasne kuće koju mi je župnik označio zajedno s nekim drugima leglima nemorala koja su trovala ono središte grada. Pokucala sam snažno na prva vrata na koja sam naišla i čekajući sabrala sam se u molitvi.

U takvim prilikama, kad mi prirođena odvratnost prema mjestu, okolini i osobama prijeti da će mi ugušiti u duši svaki osjećaj za ljubezno razumijevanje i samilost, prizovem

u pamet ozbiljne riječi Isusove upravljene farizejima: »Zaista vam kažem da će carinici i preljubnice doći prije vas u kraljevstvo Božje«. I smjesta mi se ono gnušanje pretvara u bezgraničnu samilost prema tolikim zavedenim dušama koje možda ne znaju što čine. A i moja me vlastita savjest tada oštro opominje da ću pred Bogom snositi veću odgovornost, nego li one duše, ne budem li odgovarala na bezbrojne milosti Božje onom spremnošću, na kakvu me u tom božanskom svjetlu mog zvanja obavezuju i pravednost i ljubav.

U takvim trenucima — kome da se utečem nego Isusu Kristu? Nijedan drugi ljudski dokaz ne djeluje na me, kad stojim pred dubokim truležom onih koji se smatraju naprednim, i pred nevoljom same sebe, pozvane da te jadnike pomognem liječiti.

Čekala sam dosta dugo. Konačno su se vrata grubo otvorila, a na njima se pojavi neka mala, mršava, crnomanjasta djevojka. Njezina su se dva bezobrazna oka upiljila u me najprije ledenom bezbrižnošću a čas iza toga pretvorila su se u grozu, kao da gledaju neku sablast. Bila je Ruža.

Srce i dah su mi stali, ali sam odmah zatim sva sretna poletjela k njoj.

— Rozina!

Djevojka je ustuknula natrag motajući rukama, kao da traži neki izlaz, ali ja sam je vatreno zagrlila.

— Da ti znaš, Rozina, koliko sam te tražila! Koliko smo molili — i ja i drugi za tebe! Zašto si nam pobjegla onaj dan? Bili bismo ti pomogli! Htjeli smo te odvesti s nama i nekud namjestiti, na neko sigurno mjesto, gdje bi mogla urediti svoj život. Ti si još tako mlada, Rozina! Da te tvoja dobra baka vidi ovakvu...

Očajnički plač bio mi je odgovor. Nestalo je drske vanjštine iza koje se djevojka voljela sakrivati. Zahvatila ju je takva kriza boli da se mogao očekivati — slom živaca.

Kako su me tješile one suze! Mrtve duše ne reagiraju više ni na ljubav ni na bol. Ova ovdje je reagirala i to onako žestoko na moju neočekivanu pojavu. Nije dakle još posve mrtva.

S najslađom nadom u duši ostavila sam je da se isplače. Tek poslije dužeg vremena postali su jecaji sve rjeđi i polako se smirila. Tada sam joj progovorila. Ne sjećam se

više, što sam joj rekla, ali znam vrlo dobro, što mi je ona odgovorila. Ispripovijedala mi je sav svoj život... Život doduše ispunjen grijehom, ali uza sve to više žalostan nego li sramotan. Tako se često događa. Majka joj je umrla u porodu. Odgojila ju je baka koja ju je obožavala. Život im je bio težak. Rozina se je namjestila kao radnica u nekom poduzeću. Tu ju je čekala propast. Iza prvog pada došli su i drugi..., a baka nije nikada ništa saznala o tome. Ona je u svojoj mašti gradila svojoj ljubljenoj unuci najružičastiju budućnost.

— Gospođice — siknula je kroz stisnute zube — zazina, i bit ćeš sretna!« Ili: »Znam, da ti onaj tamo hoće dobro i uzeo bi te, kad bi mu ti dala samo nešto nade«,.. pripovijedala mi je djevojka — a meni je bilo da svisnem, jer sam znala da bi baka, kad bi saznala za moj bijedni život, umrla od boli i srama! Da znate, gospođice, koliko sam puta pokušala da se toga otresem. Ali bilo je prekasno. Nekog sam dana opazila da sam majka. Tada sam pobjegla od kuće da baka to ne primijeti. Dijete se nije rodilo, ali ja se nisam više vraćala kući. Pratila sam baku izdaleka. Doznala sam da su je smjestili u Dom. Što sam pretrpjela onog dana, kada ste mi vi na Kvesturi javili da mi baka umire, nemoguće je izreći. Kako sam željela da se mogu vratiti u ona vremena, kada sam živjela kraj nje koja me je tako žarko ljubila! Ali u isto sam vrijeme osjećala đavla u tijelu, a u srcu divlju pobunu proti svima i proti svemu. Spalila bih bila čitav svijet. Sjećate li se kako sam pobjegla kao bijesna, kada ste me karali, što vam ne odgovaram? Imali ste pravo, ali ja onog časa nisam više vladala sa sobom. Poslije podne onog dana nisam više mogla izdržati. Osjećala sam, kao da me netko neprestano zove i potrčala sam u Dom. »Majko Sveta, molila sam po putu, daj da mi baka progovori, da mi oprosti, i promijenit ću život«. Koliko sam je puta zvala! Ali mi ona nije odgovorila. Tada mi se pričinilo da je sve propalo, da me je Bog zauvijek odbacio, a kada sam vidjela da je baka mrtva, pobjegla sam. A poslije... poslije sam se smjestila ovdje, gospođice...

— Rozina, — molila sam je sa svom dušom — dođi sa mnom!

Odmahnula je glavom.

— Prekasno! —

— Ne, Rozina, nemoj govoriti da je prekasno. Nikada nije prekasno, dok smo živi. Evo, ja sam ovdje da ti pomognem. Odvest ću te sa sobom, pronaći ću ti neko časno mjesto, vidjet ćeš, započet ćeš novi život. A sve ove godine ovdje izgledat će ti kao ružan san. Dođi sa mnom! Kao da te moli tvoja baka, Rozina. Ako ovako nastaviš, zar ne vidiš da ćeš svršiti sama i zapuštena u kojoj bolnici?

— Ah, u bolnici!... — nasmijala se, ali joj je smijeh odjeknuo kao jecaj, — bila sam u bolnici već tri puta.

— Ali Rozina, ti si ipak još tako mlada! Zar želiš tako bijedno završiti svoj život? Zar se nešto u tebi ne buni, kad se vidiš u ovakvom stanju? Zar se ne stidiš same sebe?

— Gospođice — siknula je kroz stisnute zube — zapamtite što vam velim. Da imam kćer, pa da ide tim putem kojim idem ja, zagušila bih je ovim svojim rukama, kunem vam se. Ali za mene... za mene je već prekasno. Ne znam ništa. Nisam sposobna ni za kakav posao. Napola sam bolesna. Dok traje, traje. Poslije će biti što bude Bog htio.

Svi moji savjeti, sve moje prošnje i zaklinjanja nisu bila u stanju da je razuvjere.

Ostavila sam joj adresu i čudotvornu medaljicu. Obećala je, da će brižljivo čuvati jednu i drugu. Nešto više od toga nisam mogla postići.

Spustila se već noć. Sišla sam niz stepenice. Na dnu sam se još jednom okrenula.

Rozina je još stajala na vratima. Njezine su me smeđe oči, bez suza, gledale, gledale; a lice joj je bilo kao u onog koji je u agoniji.

Mahnula mi je rukom za posljednji pozdrav, a zatim tvrdo zatvorila vrata za sobom.

Tri mjeseca kasnije primila sam od glavarice u bolnici onog gradića pisamce kojim me obavještava: »Već nekoliko sedmica nalazi se kod nas Rozina X. Izgleda dobronamjerna. Zamolila me da vam pišem da je mnogo razmišljala o onome, što ste joj rekli; pa ako joj možete pomoći, javite mi, molim vas odmah. Ostaje kod nas još koji dan.

Tko bi mogao opisati moju radost. Bila bih i poletjela k njoj, da sam mogla. Ali bila sam tako daleko!

Pisala sam raznim poznatim osobama koje su upućene u slične slučajeve i postigla sam da ju je primila k sebi, kao nadglednicu garderobe, neka udovica bez djece. Znam da se nije trebala zato nikada kajati.

Neko vrijeme poslije toga pružila mi se prigoda da posjetim groblje, gdje je počivala Rozinina baka.

Morala sam ga dugo tražiti na groblju siromaha. Napokon sam ga našla. Rozina je živjela daleko, ali na sigurnom mjestu. Stara je baka mogla konačno počivati u miru u svom zapuštenom i visokom, travom zaraslom, grobu.

Vuk iz Gubbija

Održali smo misije u nekom prijaznom gradiću. Srednje Italije. Na sve sastanke dolazilo je vanredno mnogo naroda; a naročito su bili dobro posjećivani sastanci za gospođe koje su se živo zanimale za vjerske i moralne probleme, što smo ih svakog dana pretresali u 5 sati poslije podne.

Jedne večeri, poslije konferencije, približi mi se neka gospođa. Bila je lijepa, vitka i veoma elegantna. Dvije su joj sjajne plave kite poput krune okruživale lijepu glavu. A mali crni baršunasti šešir, prikrivajući ih tu i tamo, još im je više povećavao sjaj. Malo lice uronjeno u bogato krzno izgledalo je još manje i nježnije.

— Gospođice, biste li mi iskazali jednu ljubav?

— Vrlo rado, gospođo — odvratih.

— Poslušajte me, gospođice. Kad bih se tužila na moj život, učinila bih nepravdu. Moj me muž obožava. Imam troje djece kao tri anđelka. Ne manjka mi ništa. Naprotiv, imam sve što mi srce poželi, a mogla bih reći i više. Ipak mi u srcu leži bol koja mi ogorčava sve radosti. Moj je muž bez vjere. Dapače žestok je protivnik svakog oblika religije. Za mene je to muka koja mi ne da mira.

Šutjela sam i pažljivo slušala.

— Toliko sam se nadala, da će ga ta kateheza obratiti. Svake sam ga večeri pratila u gradsku dvoranu na konferencije za naobražene...

— Zar ga one nisu zadovoljavale? — upitah iznenađena.

— Ni govora! Mislila sam, da će se zagrijati. Iz nekih sam sitnica zaključivala da na njega pozitivno djeluju. Međutim... Upravo jutros mi je rekao: »Da, lijepo govore ovi

misionari. Vidi se da su naobraženi; njihove su zamisli široke, socijalne, moderne i jasno je da vjeruju što govore. Ali neke su njihove ideje zastarjele. Filozofija i znanost zabilježile su posljednjih decenija ogromni napredak, a Katol. Crkva uporno hoće da ostane u Srednjem Vijeku«.

Upadoh joj u riječ.

— Oprostite, gospođo, kakvu naobrazbu ima Vaš suprug?

— On je advokat i to — bez obzira na to što je moj muž — svi govore da je među najviđenijima u našoj pokrajini.

— Lijepo, vrlo lijepo... A onda, u čemu bih mogla ja poslužiti?

— Željela bih da dođete k nama i da govorite s mojim mužem.

— Ja?

Ostala sam zbunjena. Ja, da raspravljam sa slavnim pravnikom o bogzna kakvim problemima?! Pa da mu ne znam doći na kraj?! Što se mene tiče — mala šteta; ali teško bi mi bilo, kad bi se taj gospodin mojom krivnjom još čvršće uvjerio, da katolička vjera doista nema valjanih argumenata da se obrani.

Čitajući mi na licu misli gospođa me tjeskobno upita:

— Zar nećete doći?

— Ne, da neću doći, odgovorih gotovo zbunjena, samo mi se čini da bi bilo bolje, kad bi tu stvar uzeo u ruke netko od mojih kolega, jer je u pitanju vaš suprug.

— Bože sačuvaj, prekine me gospođa. Ni govora! Moj bi muž odmah otkrio igru i sve bi išlo po zlu. To treba da izgleda posve jednostavno, mirno i bez sjenke priprave. Zato sam i pomislila na vas: večeras slavimo rođendan moje male kćerkice koja vas jako voli od onog dana kada ste joj darovali karamele. I eto: meni bi bilo vrlo lako reći da sam vas pozvala na slavlje zato da ugodim maloj Anici.

Što sam još mogla prigovoriti? Prihvatila sam.

Navečer, mjesto da pođem u gradsku dvoranu na konferenciju koja je bila već pređašnjeg dana namijenjena samo muževima, uputila sam se prema dvorcu gospođe. Lagala bih, kad bih rekla da sam se osjećala mirnom. U sebi

sam neprestano ponavljala riječi sv. Evanđelja: »Kad vas budu vodili po sudovima, ne brinite se što ćete reći. Duh Sveti govorit će za vas«.

Da, samo što tijelo nije uvijek ovako spremno kao duh. A meni je po žilama gmizio neki hladan nemir koji je dosta nalikovao na strah.

Poslužnik me je uveo u krasnu, crveno-zelenu dvoranu, gdje je već bilo na okupu tridesetak dama. Muža — ni jednoga. Valjda su svi otišli na konferenciju u gradsku salu.

Gospođa mi je pritekla ususret raskriljenih ruku dražesno se smješeći. Izgledala je još mlađa i ljepša. Duga upoznavanja bila su suvišna, jer su mi gotovo sve gospođe bile već poznate iz naših sastanaka u 5 sati. Prošla sam jednostavno od skupine do skupine, stiskom ruke prijazno pozdravljala poznate prijateljice i izmijenila po koju riječ s onima koje sam sada vidjela prvi put.

O mužu ni traga.

Nenadano sam osjetila da mi je gospođa koja me je vodila kroz dvoranu snažnije stisla ruku. Vrlo visoki čovjek dolazio nam je ususret. Na njegovom mršavom licu plamtjela su dva mala oka koja su me u tren promjerila od glave do pete; pritom su se njegove fine usne stisle i gotovo iščezle u tajanstvenom osmijehu.

— Moj suprug, gospođice — dražesno mi ga je predstavila.

— Vrlo sam sretan da vas mogu upoznati, gospođice. Naša mala Anica voli vas vrlo — pozdravio me je uljudno.

Blažena Anuška! A sretna i ja, jer mi je djevojčica upravo u onaj čas pritekla ususret s veselim: »ah, ah«, koji je kazivao toliko toga, što sam ja jedina mogla razumjeti i bacila mi se oko vrata te me na taj način sretno izvukla iz velike neprilike. Toplo sam je zagrlila i zajedno s njom sjela na divan kraj gospođe; a njen nam je muž sjeo sučelice.

— Jeste li zadovoljna, gospođice, s načinom kako je naš maleni gradić primio vas i vaše kolege? — upitao me s istim uljudnim smiješkom superiornosti.

— Vrlo zadovoljna, gospodine odvjetniče. Naišli smo doista na veoma nadarenu publiku koja se je odmah oduševila ljepotom Božje, a ujedno i duboko čovječanske istine sadržane u kršćanstvu.

Osmijeh se na advokatovim usnama pojačao.

— Da, narod je inteligentan, pa nije teško oduševiti ga za tajanstvene stvari. Sve se naime što je uvijeno u misterij čini ljepšim, pa tako izgleda život manje nepravedan i manje gorak. Ali dozvolite mi, gospođice, jednu sitnu primjedbu. Inače duboko cijenim napore vaše i vaših kolega i ne mogu, a da vam na njima iskreno ne čestitam: posvetiti sav život jednom idealu nije malenkost. Ali... zar vam se ne čini da je vaš posao, u najmanju ruku, od male koristi? Ne bih ništa rekao, kad biste žrtvovali svoj život da unesete malko kršćanskog morala među barbarske narode. Ali u Italiji... Zar vam se to čini potrebno? Meni se čini da smo mi Talijani čak i previše religiozni.

Bilo je posve prikladno da govornički polet rječitog advokata bude popraćen izrazom priznanja. Nasmijale su se gospođe, nasmijala sam se i ja.

Nasmijala sam se, ali sam mu odgovorila:

— Ako tražite moj odgovor, gospodine odvjetniče, već znate kakav će biti. Da ima religioznosti u našem narodu i to, Bogu hvala, u većoj mjeri nego u prošlosti, toga nitko ne poriče. Ali što se morala tiče... bolje je da ne ispitujemo, zar vam se to ne čini?

Odvjetnik se nervozno digao i zakoracao po sobi.

Odvažno sam nastavila:

— Što se pak tiče poznavanja religije, neću reći da su današnji kulturni narodi, a pogotovo Talijani, na nivou pogana. Nipošto. To bi bila uvreda za moju domovinu i za moj narod. Ali... da ima kod nas previše vjere, ne bih rekla.

Svi su se nasmijali. Advokat se je ustavio na sred sobe s rukama u džepovima i raskoračen okrenuvši se prema meni reče:

— Rekao sam previše, i to stoji. Priprosti je narod možda više praznovjeran nego religiozan, ali mi naobraženi, mi znamo sve te stvari napamet.

Anica je na mojim koljenima postajala sve nemirnija. To je bilo dražesno stvorenje od 4 godine, živahno kao zvrk.

— Gospođice, dođite vidjeti moju lutku — prišaptavala mi je u svakom prekidu našeg razgovora.

Majka ju je pokarala:

— Ne budi dosadna, Anice. Idi ti, pa donesi lutku ovamo.

— A onda, dozvolite mi još jednu primjedbu, gospođice, nastavi advokat koji nije htio napustiti bojište.

— Molim, molim...

Gospođe su zašutjele i pažljivo slušale.

— Vaši su kolege vrijedni svakog poštovanja, nema sumnje, i priznati moram, da su me u mnogim tačkama svojih razlaganja doista uvjerili. Šteta što ih obzir prema Crkvi primorava, da zastupaju neka mišljenja, koja je znanost i kritika već odavna likvidirala.

— Zbilja? Ne biste li mi mogli reći, o čemu se konkretno radi? — Njegovo je ironično držanje raspalilo u meni takvu volju za borbu da sam u sebi prisegla: Jedan od nas mora pasti na tom bojnom polju. Razumije se, ne ja, nego on.

— Evo — nastavi advokat, pretprošle je večeri vaš kolega na dugo i široko dokazivao, kako su Evanđelja historijski dokazana, kako su vjerodostojna i slično... Molim vas lijepo, gospođice, pa mi znamo da su sva Kristova čudesa simboličke figure, kao što je simbolički onaj događaj: o vuku iz Gubbia.

— O vuku iz Gubbija?

Moje čuđenje bilo je tako bezgranično da mi je vjerojatno u onom trenutku lice izgledalo kao neki načičkani upitnik.

— O vuku iz Gubbija? upitah ponovo.

— Da, o vuku iz Gubbija. Kritika nije još načistu, da li se ondje radi o nekom istinitom vuku ili o nekom mjesnom vlastodršcu. Sve su one legende doista pune poezije i čovjekoljublja, ali ostaju ipak samo puke legende.

— Gospodine advokate, vi ste u zabuni.

(Kako je žalosno bilo gledati sve one gospođe koje su pratile naš razgovor s izvjesnim strahom, jer niti su znale što o vuku iz Gubbija, niti su poznavale Evanđelje!) — Priče, kao što je priča o vuku iz Gubbija, nema veze sa događajima iz Evanđelja.

On me pogleda, a obrve mu se namrštile.

— Kako da ne! Knjige su više manje sve jednake.

— Nije istina! — suprostavih se ja energično. — Što vi kažete, nije tačno. Ovim franjevačkim legendama, kakogod one bile svježe, pjesničke i skroz na skroz prožete prisnim kršćanskim duhom, nije nikada nitko pripisivao neku odlučujuću važnost u pogledu vjere; ali ako se vjerodostojnost Evanđelja pokoleba, onda bismo ostali bez najvažnijeg izvora naše vjere.

Za časak sam umuknula. Na jeziku me je svrbjelo jedno pitanje.

— Ali prije nego počnemo raspravljati o Evanđelju, dozvoljavate li mi da vas nešto pitam — upitah ja, ne mogavši se svladati.

— Recite slobodno.

— Možda je malko bezobrazno...

— Samo vi recite. Dražesnim bićima, kao što ste vi, sve je dozvoljeno. Ako baš hoćete, možete mi reći u uho.

On se šalio, ali ja ga se više nisam bojala. Posve tiho, baš kao u uho, da me samo on čuje, upitala sam ga:

— Jeste li vi pročitali Evanđelje? Sve? Od početka do kraja? Jeste li ga proučavali? Jer, kad bih kritizirala vaš kazneni zakonik, vi biste imali pravo da mi rečete: Oprostite, gospođice, ali — tko hoće raspravljati o nekoj knjizi, treba je prije — ne velim baš proučiti, ali barem pročitati«. Zar nije tako? —

Zahvaljujući svojoj sjajnoj dijalektici gospodin se je advokat znao spretno izvući. Ipak, kada sam napuštala kuću, bio je i on uvjeren da i našim intelektualcima nije na odmet nešto vjerske obuke, i obećao mi je da će si nabaviti Evanđelje i da će sve pročitati, a za čitavo vrijeme kateheze da neće izostati ni od jedne konferencije za naobražene.

— Ali, da se razumijemo, gospođice, — reče malo u šali, malo u zbilji, — poslije ćemo nastaviti s našom diskusijom.

— Uvijek sam spremna. Sve ove gospođe neka budu svjedoci.

Nisam ga više vidjela. Ali mi je njegova gospođa nedavno javila: »Moj muž je dosta pokoleban u svojim teorijama poslije one kateheze; nabavio si je Evanđelje, sve je pročitao, a za rođendan je zaželio da mu poklonimo »Život Isusov« od Ricciottia. Ne znam doduše što misli, ali sigurno je da se je u njemu nešto promijenilo«.

Marija Kristina

Čitave je one večeri, dobro se sjećam, pljuštila jaka kiša. Kad sam se poslije običnog misionarskog posla po gradu vratila u gostoljubivu kuću koja me je zaklanjala za vrijeme onih misija smjestila sam se kraj vatre koja je na malom ognjištu veselo pucketala. Moja se dobra gazdarica sretno dosjetila da mi naloži u sobi da mi se osuše haljine, a i srce da mi se razveseli.

Ali jedva sam sjela, već je netko pokucao na vrata. Domaćica mi javila, da je došla neka gospođa koja bi željela sa mnom razgovarati.

— Sa mnom?

— Da, s vama. Jako se je izvinjavala, ali veli da je hitno.

— Doći ću odmah!

Izvinila sam se i ja kod gazdarice, što ću vjerojatno zakasniti na večeru, pa sam ušla u čekaonu, gdje me je čekala gospođa. Stajala je ispred prozora i buljila u tamnu noć.

Kao da su je moji koraci probudili. Okrenula se polako. Bila je još dosta mlada i mila u licu. Njezine nježne umiljate oči činile su se u onom trenutku nekud raširene u prozirnom bljedilu njezina lica.

Nasmiješila se malko zbunjeno i kad sam joj stisla ruku, osjetila sam da je hladna i da drška.

— Vi ste sva prokisla, gospođo! — uskliknula sam, osjetivši i na sebi hladnoću. — Neka vam ne bude krivo, ako sam prema vama posve domaća... dođite sa mnom u moju sobicu. Ondje gori oganj, pa će vam biti odmah lakše.

U početku se malo otimala, ali je na kraju ipak pristala.

— Oh, lijepe li vatre — uskliknula je, kad smo unišle. Oduzela sam joj šešir, pomogla joj skinuti kaput, i ona se lijepo smjestila u udobnom naslonjaču pokraj vatre.

Sjela sam i ja pokraj vatre da joj budem što bliže. Naš se je razgovor okretao oko posve svagdanjih stvari. — Trebalo ju je ispuniti osjećajem nježnosti da se osjeća domaća i dati joj ujedno vremena da se smiri. Imala sam dojam da je veoma plašljiva; a možda je bila samo jako uzbuđena. Sada su joj lica gorjela kao od vatre.

— Možete mi reći sve, gospođo — sokolila sam je.

— Ne znam gdje da započnem...

— Počnite gdje vam je drago: od konca, sa sredine ili od početka. Ja ću vas svejedno razumjeti. Samo se smirite! Nema razloga da ne budete mirna. Vi se ne nalazite ni pred sucem, ni pred liječnikom, a ni pred svećenikom. Recite mi što mi imate reći posve jednostavno kao da sam vam sestra.

— Jako sam uzbuđena, gospođice...

— A zašto?

— Teško je to reći... Odjednom, kao da je smogla snage, nastavi:

— Sada imam 33 godine. Udala sam se već pred 10 godina za profesora liceja (rekla mi je i ime); imam troje djece; najstariji ima 8, a najmlađi 3 godine. S mužem smo si bili uvijek dobri i bili smo sretni.

Nenadana šutnja i to dosta duga.

— Bili ste sretni...? Zar sada više niste? — Znala sam dobro, da je to moje pitanje suvišno, tà već sam na samom početku razgovora mogla vidjeti na njezinom licu kakav će biti odgovor.

— Već nekoliko mjeseci može se reći da niti ne razgovaramo više, živimo kao dva stranca...

Ponovo je zašutjela, a tupi joj pogled počivao na sitnim ručicama koje su mehanički otvarale i zatvarale poklopac na torbici.

— Kako to? — upitah je nježno. Nisam je ni pogledala, nego sam se radije zabavljala žeravicom na ognjištu da joj povjerenje bude lakše. Osjećala sam naime da su u pitanju posve delikatne i intimne stvari.

— Krivnja je moja, gospođice... U sva tri porođaja toliko sam trpjela i tako sam bila blizu smrti, da sam konačno rekla mužu: »sada dosta« Neko je vrijeme išlo sve u redu: bila sam zabavljena njegom djeteta, a on je bio prema meni tako nježan i ljubežljiv da me je to krijepilo više nego svi lijekovi. Zatim se sve izmijenilo. Više sam puta primjetila da me promatra s takvim izrazom boli da sam bila duboko potresena. Popustila sam, ali uz uvjet da ne bude više djece. Tako smo nastavili kroz dvije godine. Prošlog Uskrsa pošla sam na ispovijed. Ostala sam bez odrešenja. Vrativši se kući s užasnim nemirom u duši. Ispripovijedala sam mužu sve što mi je svećenik rekao i savjetovao. On me je mirno poslušao i smiješeći se rekao: »Pa to je ono što ja želim! Ti se sada dobro osjećaš, izgledaš kao da si se vratila u proljeće tvojih dvadeset godina i ja bih bio sretan da imam jednu kćerkicu.

Gospođa je rukama pokrila lice i zašutjela.

— Draga gospođo, čemu dakle sav taj nemir? — upitam je ja, ne mogavši shvatiti, zašto se toliko uzrujava. — Što vam je mogao ljepše odgovoriti? Mogu vam reći ja koja sam već toliko godina misionarka da je vaš muž zlatan čovjek i da vam hiljade i hiljade žena mogu zavidati.

— Gospođice, gospođice, — prekinu me ona — nije u pitanju on, nego ja. Ja se bojim, shvaćate li? Strašno se bojim da ću u jednom novom porođaju umrijeti. Ne bojim se trpljenja, pa bilo ono još dva, tri puta veće, nego dosada; ja se bojim da neću moći izdržati i to mi oduzima svaki polet, svaku toplinu, da, čini mi se da mi zaleđuje čak i ljubav prema mužu.

Umukla je u neizrecivom uzbuđenju.

— Jeste li pitala za savjet liječnika?

— Jesam.

— I što vam je rekao?

— Da nije tako velika opasnost, ali tko mi može to zajamčiti? Posljednji sam put imala tako užasne boli, pa bi mi moglo jednostavno srce podleći.

Šutjele smo obadvije: ona je pokušavala umiriti se, a ja sam vapila k Majci dobroga Savjeta.

Prva sam progovorila ja.

— A što zapravo želite od mene, gospođo?

Ponovo si je rukama pokrila lice.

— Ne mogu više ovako. Ako nastavimo kao dosad, muči me savjest; ako pak njemu otkrijem svoju duševnu muku, imat će doduše obzira prema meni, ali će, siromah, trpjeti; postat će nemiran, nervozan i nestrpljiv čak i sa djecom, i bojim se da će se jednog dana posve udaljiti od mene i od njih. Ovih posljednjih dana došlo je među nama do takve napetosti da malne niti ne govorimo više, jer planemo za svaku sitnicu. Jedini bi izlaz bio taj da se ja podvrgnem četvrtoj trudnoći, ali šta, kad se tako strašno bojim, da ću umrijeti i da će moje troje dječice ostati bez mene.

Prekinuo ju je žestoki plač.

— Jeste li te svoje jade ikada povjerila nekom svećeniku? — upitah milujući joj kestenjastu kosu.

— Ne, otkada mi je bilo uskraćeno odrešenje, ja sam, se sramila i više se nisam vraćala.

— Nije to dobro. Ako se držite daleko od Gospodina, posve je razumljivo da ćete upadati u ovakve tjeskobe. Vi ste se ponijela kao vojnik koji odbacuje oružje usred najljuće borbe, baš kad mu je ono od najveće potrebe.

— Bit će da imate pravo. Istina premda sam ranije mnogo trpjela i prije poroda i u porodu, bila sam mirnija i hrabrija. Pjevala sam i zabavljala se s djecom tako da mi je muž često dobacio: »Mislio sam, da sam se oženio sa ženom, a sada vidim da imam u kući ptičicu«. Sada sam posve drukčija.

— Do toga je nužno moralo doći, draga gospođo, — nadodah ja, nježno se nagnuvši prema njoj. Bilo bi čudnovato, kad se to ne bi bilo dogodilo. Vi ne živite po jednostavnom vedrom i svetom zakonu naravi koja je svaku ženu obdarila ljubavlju i majčinstvom, pa zato i ne možete osjetiti radosti života. Sjećate li se one krasne slike iz Evanđelja? »Žena koja rađa žalosna je, jer je nastupilo njeno vrijeme; ali kad je detetu poklonila život, ne sjeća se više boli, jer je radosna što je došao na svijet novi čovjek«. Što da vam kažem? Straha će i slabosti živaca verojatno nestati, kada se budete mirno i s pouzdanjem predala u Božje ruke i kad Mu budete vjerno služila vršeći svoje dužnosti radosno, kroz opasnosti i ugodnosti vašeg staleža, kao prava kršćanka koja gleda u obitelji i majčinstvu svoje uzvišeno zva-

nje i ne teži za drugim, nego da ostvari svoju plemenitu zadaću s velikodušnom požrtvovnosti i bezgraničnim pouzdanjem u Boga.

Govorila sam joj još dugo i ona je napeto slušala, sve vrijeme nepomična, s rukama sklopljenim u krilu i nije me uopće prekidala.

Samo je na kraju, kad su joj odjednom suze zalile oči — ali joj je lice ipak nešto vedrije sjalo — milo zajaukala:

— A ako umrem?

Raskrilila sam zanosno ruke i rekla:

— Nadamo se da se to neće dogoditi! — Ali bojeći se da se nisam najbolje izrazila odmah sam dodala:

— Ne, nećete umrijeti. Samo budite posve mirna; predajte se u ruke Božje i ništa se ne bojte, kao što se i vaša djeca ništa ne boje, kada se nalaze u vašem naručaju, i vidjet ćete da će sve biti dobro.

Gospođa se digla,

— Hvala, gospođice! Razmišljat ću o svemu, što ste mi rekli. Možda imate pravo. Molite se za mene.

— Vrlo rado, ali vi idite sutra k ocu misionaru. Lijepo se ispovjedite, razotkrijte mu svoju savjest i pitajte ga za savjet. Zatim pođite na sv. pričest. Neka bude ta vaša sv. pričest žarka kao ona sv. Katarine, kad joj je Gospodin poput iskre sašao u srce i posve ga raspalio. A kad vam kćerkica dođe, nadjenite joj ime Marija Kristina u znak zahvale Mariji i Isusu.

Otpratila sam je sve do glavnog izlaza i vidjela sam, kako je zakoraknula u gustu kišu s najslađim osmjehom u lijepim tamnim očima.

Vidjela sam je i naredna tri dana, poslije podne, na sastanku žena, ali samo izdaleka. Svaki mi se put slatko nasmijala, ali mi se nije približavala. Držala sam da je pametnije ako je više ne ispitujem.

Ima duša u kojima odluke sazrijevaju samo u tišini i veoma polako. Valja ih čekati strpljivo.

Svanuo je posljednji dan, dan rastanka. Gomila naroda nas je otpratila do stanice. Ondje su do neba odzvanjali poklici: »Živio Isus!«

Gledala sam kroz prozor jednog kupe-a, usred drugih kolegica misionarki i odzdravljala desecima i desecima ruku koje su se po posljednji put protezale prema nama, kad primjetih kako se kroz mnoštvo mukom probija neki gospodin. Visok, crnomanjast, veoma elegantan. U rukama je nosio kitu cvijeća. Već su nad glavama vijorili rupčići i pozdravljale ruke, kad je taj gospodin, sav zadihan od trke povikao: »Gospođice Ragazzi, gospođice Ragazzi!«

— Evo me — odgovorih provirivši još jače kroz prozor da me uzmogne prepoznati u zbrci onih posljednjih minuta.

Dali su mu mjesta i on mi dobaci kitu cvijeća. Pogledah ga iznenađena. Tko bi to mogao biti? Zašto ovaj poklon? Munjevito pretražih svoje pamćenje. Ništa. Ne mogoh se sjetiti ničega.

Vlak je već odmicao. On je shvatio moju nepriliku i doviknuo mi jedno ime.

Tada mi je postalo sve jasno.

Devet mjeseci kasnije stigao mi je omot ružičaste boje s opaskom: Marija Kristina je stigla, stigla je sretno.

Tablete za grlo

Za vrijeme jedne kateheze koju smo održavali pred nekoliko godina u nekom gradu gornje Italije izgubila sam nenadano glas. Žalosna sam bila i zabrinuta — lako si je to zamisliti, kad je glas najvažnije oružje apostola. Potrčala sam odmah u potragu za jednom ljekarnom da si pribavim odgovarajuće tablete. Našla sam je na glavnom trgu, pokraj same katedrale, i uđoh.

— Dajte mi, molim vas najbolje što imate za grlo — rekoh apotekaru.

Nije me ni pogledao, već je odmah stupio k ormaru, uzeo neku kutiju i dao mi je.

Bio je to čovjek u poodmakloj dobi, sjede kose, suhih i naboranih obraza, velikog nosa, na kojemu je nosio debele naočale.

— Koliko je?

— Deset lira.

— Hvala.

Već sam htjela izaći, kad je otraga provirila sva radosna i nasmijana niska i debeljuškasta gospođa, oduzela mi bez komplimenata torbicu i glasno uskliknula:

— Kakve li časti da vas imamo u našoj kući, gospođice! Dođite, dođite sa mnom na čašicu dobroga; ugrijat će vam želudac, kada morate toliko govoriti od jutra do večeri.

Otimala sam se svom snagom.

— Hvala, gospođo, kao da sam uzela; ali ne uzimam nikad ništa izvan obroka.

— Bar čašicu gorkoga!

— Molim vas, draga gospođo, nemojte me siliti. Kada bih uzela sve čašice što mi ih dobre gospođe nuđaju, kad ih posjetim, bila bih već izgorjela. A sada pogotovo, kad mi je sve grlo upaljeno...

— Evo, baš zato, baš zato, jadna gospođice! Upala grla! Odmah dođite sa mnom.

Stisnuvši mi namjerno ruku dala mi je do znanja da se ne smijem više odupirati.

Pošla sam s njom. Prostorija u koju me uvela bila je spojena s ljekarnom jednostavnim lukom bez vrata. Tu je gospođa visokim glasom počela hvaliti naše kateheze, a između jedne i druge rečenice ubacivala je, posve tiho, svoje primjedbe i popraćivala ih mnogim gestama na račun muža, koji je iza pregrade nastavljao prodajom svojih lijekova.

— Divne vaše kateheze! (Ali on ne ide nikada.) Velim vam, da u 5 sati ne manjka ni jedna gospođa. (On neće ni u gradsku salu.) Nekoje su sa vašeg gledišta, veoma zanimljive. (Večernje govore ipak sluša sa balkona). Nekoje ću vam osobno predstaviti. (Molim vas govorite vi s njima.) Ali kako s vašim grlom, gospođice? (Sada ću ga pozvati s ovom izlikom; recite mu vi da dođe.) Vi previše radite, zato morate izgubiti glas! (Govorite s njime na dugo. Jednom je rekao, da će se ispovjediti, kad bude uvidio da je Krist zaista Bog, pa da mu može to narediti. Sada da ne vjeruje i zato da se ne ispovijeda.)

Na taj sam način kroz deset minuta saznala da je apotekar jako vrijedan čovjek, ali potpuni materijalista. Na sv. pričesti nije bio od svoje prve sv. pričesti. Kad bi mu tko govorio o Božjim stvarima, postao bi crven od bijesa, a ni govora o tomu da bi u ove dane prisustvovao katehezema. Morao ih je slušati, samo tako slučajno, kad se je u večer poslije večere rashlađivao na balkonu koji je okrenut upravo prema glavnom trgu.

I ja sam joj odgovarala na isti način:

— Previše se brinite! (U redu, govorit ću mu.) Bit će mi drago da upoznam one gospođe. (Pokazat ću mu grlo, ali vi mi pomognite).

Čim se je apoteka ispraznila, gospođa ga pozove.

— Mihovile, ovdje je ona gospođica od kateheze, znaš, ona koja govori svaku večer na trgu, pa je boli grlo. Budi tako dobar, pa dođi jedan časak ovamo.

I došao je. Gospođa mi ga je predstavila. Pružio mi je ruku, lagano se naklonio, ali bez riječi. Otvorila sam usta koliko sam mogla; on je gledao unutra jednu minutu. Zatim je izlanuo otresito:

— Ništa opasno. Ispiranje i inhalacije. Proći će. Uostalom, što žene manje govore, to je bolje! —

Rekavši to, okrene se i ode u svoju apoteku.

Ostasmo kao dvije guske, gledajući jedna drugu. Odjednom prasnem u smijeh, a ona brizne u plač.

Jadna moja gospođa. Čvrsto sam je zagrlila videći kako se žalosti radi mene.

— Ne, gospođo, ne uzmite si to k srcu. Pa mi smo na takve stvari naučene. Vaš je muž malko otresit, ali takvi su ljudi redovito najbolji. Sada su istom prvi dani kateheze. Govorit ću ja s mojim kolegama, s Don Giovannijem i Bog zna, nećemo li ujedinjenim snagama i Božjom pomoći ipak osvojiti tu tvrđavu.

Gospođa mi se umiljato nasmiješila i brzom kretnjom obrisala suze.

— O čudnog li čovjeka, čudnog li čovjeka! — žalosno je jadikovala.

Na rastanku smo si čvrsto stisle ruke i obećale da ćemo se i nadalje boriti rame uz rame.

— Ako trebate kakav lijek, idite k onom apotekaru na trgu i pokušajte mu se približiti, govorila sam kasnije jednom od svojih kolega koji je u općinskoj palači održavao konferencije za intelektualce.

Pitala sam ga kasnije, što je obavio.

— Ne pitajte!— odgovorio mi je on. Mogao sam pokupovati sve njegove lijekove... ali iz njega ne možeš izvući ni dvije cigle riječi.

Gospođa me je međutim svakodnevno potanko izvještavala o duhovnom stanju svoga muža.

— Sinoć je slušao od početka do kraja, sva tri govora na trgu. Rekao nije ni riječi.

— Sinoć mi je izgledao dirnut, kada je profesor govorio o izgubljenom sinu.

— Jedan njegov prijatelj uspio je sinoć odvesti ga na konferenciju za intelektualce. Nije dao doduše nikakova komentara, ali znam da ga je govor Don Giovanni-ja o Božanstvu Kristovu — u tome je Don Giovanni jak — duboko dojmio. Rekao mi je to njegov prijatelj.

— Jučer je također otišao na konferenciju za naobražene, a da ga nije nitko nagovarao. I dok je Don Giovanni dokazivao, ne znam tačno što, ali čini mi se, kako čitava talijanska povijest svjedoči za Božanstvo Isusa Krista, zaboravio se on i uskliknuo: »dobro« i to dosta glasno da su ga nekoji začuđeno pogledali. Noćas pak sam čula kako u snu uzdiše i stalno se prevrće. Da se led nije možda već počeo topiti?!

Da se nešto kod njega miče, moglo se primijetiti, ali o nekom stvarnom napretku nije se moglo još govoriti.

Nalazili smo se već u predzadnjem danu naših kateheza, a naš vrijedni apotekar nije davao ni najmanjeg znaka da kani makar i jednim korakom koraknuti preko mosta svoje tvrđave.

Tko da izbroji ženine uzdisaje!

— Sva moja nada bile su ove kateheze, gospođice! Kada prođu ovi dani... gotovo je! Nema više pomoći — govorila mi je klimajući glavom. — Tako sam strašno utučena, da me nije volja više ni moliti. Sav sam život molila Boga za tu milost... a postigla nisam nikad ništa. Valjda je tako suđeno.

Svaki put zalile bi joj se oči suzama.

Korila sam je.

— Gospođo, treba se strpjeti! Zar nije već to mnogo da je pošao na konferencije i da je ostao dirnut? Zadovoljite se time. Ispovijed će doći kasnije.

— Da, kasnije, kasnije! — navaljivala je na me, nemirna i nervozna. — Kada će biti to »kasnije«? Koja korist od toga da bude neko ganut, ako nema ni toliko snage da to pokaže? Zar ne vidite da je sve samo ljudski obzir? I ništa drugo, velim vam — čisti ljudski obzir. Strah ga je da mu se ona četiri glupana, što sjede s njim u kavani, ne narugaju!

— Imate pravo, gospođo, tako mislim i ja. Nastojala sam je umiriti, ali da se ljudski obzir uzmogne svladati, potrebno je jako uvjerenje, duboko poznavanje vjere, čvrsta volja i oduševljenje. Kada sve to dođe, doći će i ispovijed.

Govorila sam i govorila i nisam htjela popustiti, ali na dnu srca bilo je i meni teško. Događa se koji put da mi misionari naiđemo u svom radu na ljude opore, nepristupačne, neosjetljive, zatvorene, ali ovakvog šutljivca nisam srela još nikada u svom životu. To nije bio rijedak, nego upravo jedinstven slučaj.

— Ako vi želite, gospođo, mogu pokušati još jedanput — rekla sam joj, samo da je utješim, kad smo se vraćale onog petka koji je bio predposljednji dan naše kateheze od večernje konferencije — ali se ozbiljno bojim, da će i sada biti sve uzalud. Tà, vidjeli ste i sami. Neće da progovori ni riječi; a neće ni da sluša! Trebalo bi, da nam sam Bog priteče u pomoć, da učini neko čudo.

Na te je moje riječi žena smrtno problijedila tako da me je srce zaboljelo. Razmišljala sam u sebi jedan čas, zatim sam joj rekla:

— Gospođo, učinimo ovako: Mi ćemo danas, večeras i ovu noć mnogo, mnogo moliti. Sutra poklonite nešto više milostinje kojoj dobrotvornoj ustanovi; zapalite nekoliko svijeća pred oltarom, gdje je izložen Presveti Sakramenat za vječno klanjanje. Onda sutra navečer, kada bude trebalo započeti noćno klanjanje gradskih muževa, vi ćete govoriti s vašim mužem. Odvažite se i recite mu da pođe na ispovijed. Znati ćete pronaći izravan put do njegova srca, vi ga poznate već toliko godina i čvrsto se nadajmo, da će i Bog učiniti svoje.

Gospođa me pogleda kao prestrašena; htjela je nešto reći, ali joj je glas zatajio.

Poslije kraćeg razmišljanja reče: »Razmislit ću,« i smjesta se udalji žurnim korakom, sva uronjena u mračne misli.

Čitavu subotu nisam je vidjela; nije je bilo ni na sastanku za žene u 5 sati. Prošla je i polovica nedjelje da je nisam nigdje srela. Tek u 2 sata poslije podne, evo je, dolazi u zavod, gdje smo stanovale, ali kakva! Sva zadihana, sva zaplakana, potpuna ruševina.

— Sve je propalo, gospođice, sve je propalo! stenjala je i posve shrvana srušila se na stolicu.

Spopao me strah.

— Za Boga miloga, gospođo, što se je dogodilo?

— Pustite me, pustite me! U 40 godina odkad smo vjenčani, nikada, nikada mi se nije dogodilo nešto slično.

— Ali što se to dogodilo?

— Sinoć sam se držala vaših uputa: prije večere progovorila sam mu iz svega srca i... molila sam ga, da se ispovjedi... neka učini to za ljubav kojom smo se uvijek ljubili... pokušala sam ga umekšati govoreći mu o smrti koja će nas zauvijek rastaviti. Oh, da nisam to nikad učinila! Najprije me je slušao, ali je zatim pobjesnio kao nikada u životu i stao proklinjati, urlati i razbijati sve što mu je došlo pod ruku. Napokon se je zavukao u sobu, legao u krevet i više se nije maknuo cijelu noć, dug, tvrd, skamenjen, kao od mramora. Pričinjao mi se kao mrtav, kao...! Oh, strašne li noći! Nisam se usudila progovoriti ni riječi. Ali kad su u pola noći, gotovo iznad naših glava, zabrujala zvona i stala pozivati muževe na klanjanje, kad sam se sjetila da će svi poći, a moj neće, tada sam stala plakati, plakati, plakati. Čudo je što se nisam sva rastopila u suzama. Ali on se nije maknuo. Tvrd, kao hrid. Jutros je ustao bez riječi, izašao je, a da me nije ni pogledao. O podne, tako su mi rekli, pošao je jesti u hotel. Nisam ga više vidjela, gospođice! U 40 godina, to je prvi put da mi je nanio tu krivicu...!

Ponovo je potekla rijeka suza.

Kakve li muke! A što da joj kažem? Nisam smogla ni riječi utjehe. Bilo je i meni da zaplačem; a povrh toga nisam joj mogla dati ni prigode da se izjada. Morali smo krenuti već u 4 sata. pa mi je jedva preostalo vremena da na brzinu spremim kovčege i poletim u Biskupski dvor, gdje su već bili kolege na okupu za posljednji pozdrav biskupu.

Rastale smo se ovako obadvije u suzama.

Sat vremena kasnije, pošto smo se bili oprostili s biskupom, silazili smo niz stepenice dvorca prema automobilima koji su nas trebali prebaciti na stanicu. Tražeći među ostalima svoj kovčeg, ugledala sam dolje na uglu... koga? Apotekara. Ostadoh kao skamenjena.

Što traži ondje?

Najradije bih bila poletjela do njega, ali bilo je već kasno, trebali smo krenuti.

Tražeći dalje svoj kovčeg, u sto muka, što ga ne mogu pronaći, ponovo digoh oči. Apotekar je još uvijek stajao ondje na uglu i zirkao prema nama. Upravo u onaj čas silazio je niz stepenice Don Giovanni s biskupom.

Samo jedan tren. Potrčala sam k njemu i sa nekoliko riječi razjasnila mu stvar. Njemu je bilo već sve poznato iz ženinog i mog pripovijedanja. Zamolio je biskupa da pričeka te je smjesta požurio prema uglu na dnu ulice.

Vidjela sam izdaleka, kako je uhvatio apotekara ispod ruke i vodio ga toplo mu govoreći prema nama.

U biskupovoj palači ušli su u vratarnicu na desnoj strani i moglo se vidjeti sa strane čovjeka, kako kleči, a Don Giovanni drži u ruci misijski križ.

Kada su izašli, Don Giovanni se je sjajio od radosti, a apotekar je izgledao ganut. Podali su si ruke i toplo se zagrlili kao stari prijatelji. Časak iza toga stupili smo u vozila praćeni velikim pozdravima s desne i lijeve strane.

Još nekoliko časaka i automobili krenuše. Tada pogledah još jednom prema biskupovom dvorcu. Apotekar je još uvijek stajao ondje, gledao za nama i pozdravljao nas uzdignutom rukom.

Činjenice govore

Kada održavamo naše kateheze u gradovima, gdje postoje ustanove i zavodi, ne propuštamo nikada zamoliti ravnatelje da nam dozvole održati nekoliko konferencija o vjeri i moralu za njihove pitomce i odgojitelje.

Tako je jednom jedan moj kolega bio zadužen da pođe u neki veliki laički zavod da izmoli od ravnatelja takvu dozvolu. Dok je razjašnjavao razlog svoga posjeta, ravnatelj ga je pažljivo slušao. No, njegovo namršteno čelo i nemirna ruka koja je otkucavala po pisaćem stolu neki nečujni valcer, jasno su pokazivali da se u gospodinu ravnatelju nešto buni. Nešto ga je moralo ozlojediti.

Na kraju upita:

— »A o čemu im kanite govoriti?

— Prvi dan o Bogu i našim dužnostima prema njemu; drugi dan: o spasenju duše i o našim dužnostima prema bližnjemu; treći dan: o ispovijedi i sv. Pričesti.

— U redu, u redu — otsječe ravnatelj suhoparno. — Možeti doći. Nemam ništa protiv toga. Ali... zar ne biste mogli malko izmijeniti sadržaj vaših konferencija? Ono o duši i Bogu..., neka bude; ali jedan čitav govor o ispovijedi... to mi se čini neumjesno.

Moj je kolega odgovorio posve mirno:

— Mogli bismo, ako vođa naših kateheza to dozvoli. Ali...

— Oh, to velim radi vas, znate, ne radi mene. Pitomci viših razreda — to su vam već pravi momci, pa se bojim da neće shvaćati ozbiljno... Ispovijed! Što se mene tiče, ponovo vam velim, možete govoriti; ali da se ovakovi derani nauče pameti, treba nešto drugo. Tko bi rekao...

Instinktivnom gestom bio je izvukao pretinac pisaćeg stola, pogledao u nj, pogledao mog kolegu i promrmljao kao za sebe:

— Evo, ovdje. Sinoć sam bio ovdje ostavio hiljadarku, danas je nema. Ne mogu se ni u koga pouzdati. Zatvor, jedino zatvor bi mogao privesti ljude njihovim dužnostima, a ne ono šaputanje na uho svećenicima u ispovijedaonici...

Mahnuvši rukom dao je znak mome kolegi da može otići.

Tri dana kasnije bili smo na okupu u biskupskom dvorcu radi dnevnog rasporeda rada. Uđe biskupski podvornik i javi Don Giovanniu da ga u predsoblju čeka ravnatelj onog zavoda i želi mu nešto reći.

— Pričekajte malo — reče Don Giovanni i ode u sobu za razgovor.

Čekali smo dobra pola sata i sve to vrijeme veselo razgovarali među sobom. Kad se je Don Giovanni konačno vratio, svi smo ga pogledali, a nitko se nije usudio pitati ga što je razgovarao. Reče nam on sam — a lice mu je pri tom sjalo od unutarnjeg uzbuđenja. —

— Djeco moja. zahvalimo Gospodinu! Znate što se dogodilo gosp. ravnatelju? Kada smo ga pred nekoliko dana zamolili za dozvolu da održimo konferencije i za njegove ljude, bio je jako loše volje, jer su mu bili one noći ukrali hiljadu lira. I zatražio je od mene da ispustimo govore o ispovijedi. »Nisam je mogao nikada podnijeti«, — priznao mi je sada iskreno. Vi znate što sam mu odgovorio. Poručio sam mu da mu o tom ne mogu udovoljiti, jer je ispovijed za nas od bitne važnosti. Jučer smo ondje održali posljednji govor. Prisustvovao je i on; i čitavo pola sata nismo govorili drugo nego o ispovijedi. Poslije govora, kao što ste dvojica-trojica vas mogli vidjeti i sami, svi su pitomci zajedno sa odgojiteljima pristupili k sv. ispovijedi.

Don Giovanni zašuti za časak; zatim nastavi:

— Znate što se jutros dogodilo?

— Ne znamo.

— Dogodilo se ovo: jutros je gosp. ravnatelj u pretincu našao hiljadarku.

— Oh!!! — uskliknuli smo svi kao jedan. Toliko smo se čudili da su nam uzmanjkale riječi.

— Malo prije rekao mi je ravnatelj: »Došao sam da se odužim. Taj me je slučaj potresao više, nego sve konferencije koje sam slušao. To će biti kruna svih govora. Neka kaže što tko hoće: riječi su riječi, ali djela su djela. Bit će, da imate vi pravo. Izgleda da je ispovijed doista snažnija od samoga zatvora. Zatvor ponizuje život, ispovijed ga naprotiv obnavlja iz najdubljih temelja do kojih može sići samo Bog. Da, pravo je na vašoj strani. Ne može biti drugo nego djelo Božje. Pustite da još razmislim. Strpite se. Ali nadam se da ćemo se opet vidjeti u subotu u noći.

Kad je Don Giovanni zašutio, nitko se od nas nije usudio dirati u jeku njegovih riječi u dubini naših srdaca. Šutjeli smo svi.

Dva tajanstvena ploda milosti, oba jednako velika, zablistala su pred našim očima, u vrijeme od dva sata. Dvije duše opterećene grijehom, ali ipak plemenite, prihvatile su u poniznosti Božji dar pokajanja, tek što im je bio pružen. Što smo drugo mogli učiniti, nego da priklonimo glavu te mu se klanjamo u tišini.

Sjeverni pol

Prigodom jedne kateheze u nekom ovećem gradu Sjeverne Italije držali smo iza općeg sastanka na trgu specijalizirani sastanak za činovnice u kinosali X. Na te sastanke dolazilo je vrlo mnogo mladih, veoma elegantnih i našminkanih gospođica. Bile su borbeno raspoložene za diskusije koje su se znale protegnuti duboko u noć.

Među redovitim je posjetnicama jedna naročito privlačila moju pažnju. Dolazila bi uvijek posljednja, sjela bi u najzadnju klupu i ne bi skidala s mene svog tajanstvenog, nepomičnog pogleda, sve dok konferencija ne bi bila završena.

Te oči, tako oštre, hladne, zagonetne na tom licu kojemu ni bol ni radost nisu mijenjale crta, kad bi njima pogledala, stavljale su me u takvu nepriliku da mi je riječ zamirala na usnama.

U sebi sam je bila prozvala »Sjeverni pol«. Nekoliko sam je dana puštala na miru, a četvrti sam je dan, ne mogavši se više strpjeti, pričekala na izlazu i prijazno joj se nasmiješila kao kakvoj staroj prijateljici.

— Dobar dan, gospođice! Zar i vi tim putem? Onda možemo zajedno...

I pošle smo zajedno.

Gledajući je izbliza bila je simpatična. Pravilno lice, nosić lijep i ravan, boja svježa i zdrava, kosa u prirodnim uvojcima, zubi sjajni; a one neprodorne oči, gledane ovako izbliza, blistale su u svom plavetnilu kao morska voda pod sunčanim zrakama.

Govorila sam neprestano samo ja. Na moja pitanja odgovarala je doduše uglađeno ali odsječeno i bez trunka topline. Pravi pravcati »Sjeverni pol« u punom ledu.

Na rastanku — na uglu neke ulice — doznala sam ipak da je uposlena u knjigovodstvu nekog velikog gradskog poduzeća i da nema roditelja, da je siroče.

Sutradan sam je vidjela opet na njezinom običnom mjestu, tačnu i zagonetnu.

Nasmiješila sam joj se izdaleka i kratkom gestom toplo je pozdravila. Odgovorila mi je malenim naklonom glave i jedva primjetljivim osmijehom koji je nestao prije, negoli bi uspio baciti bar malo svjetla na njezino lice.

Kad sam za vrijeme govora pogledala prema dnu dvorane, često bi se moje oči srele s njezinima. Tada bih i ja, za koji časak, čvrsto uronila svoj pogled u njezin kušajući da je privučem, ali uzalud. Bila je neosjetljiva za sugestiju kao i zid. Konačno sam napustila borbu i prepustila je samoj sebi.

U večer drugoga dana stigla sam u kinodvoranu sa 10 minuta zakašnjenja. Žureći kroz tamni hodnik u predvorju skrenem na desno da stignem što brže do djevojaka koje su me čekale, kad eto, paf, naiđem na dvije ljudske sjene, koje su u tami žestoko raspravljale. Muški glas, simpatičan i snažan, premda tih, odgovarao je ženskom glasu koji je odzvanjao čudnovato nisko i zasićen strašću i tjeskobom.

— Oprostite! — uskliknem i odskočim u stranu; zatim podigavši tešku baršunastu zavjesu uniđem u bogato osvijetljenu dvoranu. Pola minute kasnije zavjesa se ponovo rastavi. Ulazi »Sjeverni pol« i zauzima mjesto kao svaku večer u najzadnjim klupama.

Lice joj je bilo blijedo kao kreda, ali neprobojno. Tada mi bljesne u duši jedna pomisao. Da nije to ona žena iz hodnika? Ali onaj topao i stravstven glas bio je odviše dalek onomu iz našeg usiljenog razgovora od prije nekoliko dana da bih mogla to vjerovati.

Ne, sigurno, to nije ona.

One večeri naši su se razgovori protegli dulje nego obično, pa nas je nedelikatan gest našeg vratara koji nam je jednostavno, po svom običaju, ugasio svjetlo, zatekao u najvećem žaru diskusije.

U guranju i smijehu velika se je masa djevojaka bučno probijala kroz tamu prema izlazu. Ja sam izašla posljednja, zajedno s onima najborbenijima i otpratila ih dobar komad puta. Napokon sam ih morala ostaviti i uputila se sama prema zavodu, gdje sam imala svoj konak.

Učinila sam bila jedva kakvih 100 koraka, kada sam primijetila, dosta daleko ispred sebe, ali ipak dovoljno jasno, dvije osobe koje su se polako stupajući žestoko prepirale. Noćna tišina donosila bi mi u prekidima njihov razgovor. Bili su bez sumnje ono dvoje, što sam ih vidjela prije. I žena... bila je doista »Sjeverni pol«!

Napela sam oči. Možda se varam... Ali ne, nema varke. Bila je ona; eno plave haljine s gustim naborima; eno bijele torbice, vanmodne cipelice s odviše visokim petama. Krv mi je udarila u lice. Kako sam mogla nasjesti onoj njezinoj hladnoći! Trebala sam ipak shvatiti da je njezino držanje namješteno. Očito je da se nalazi u nekoj veoma neugodnoj i opasnoj prekretnici svog života; treba joj pomoći. Sutra, odmah sutra, treba da ispravim svoju grešku. Ako joj se približim što je više moguće nježno, obazrivo, strpljivo, a naročito s velikom ljubavlju, možda ću je skloniti da mi se povjeri. U tom sam bila već kod njih. I kad sam ih već htjela mimoići, jedna me njezina riječ tako pogodila da sam sva zadrhtala.

— Pusti me! Večeras još ne! Sutra.

Osjetila sam, kao da mi taj vapaj prodire do dna duše; i nošena instiktom koji je bio jači od razuma snašla sam se pred njima i glasom, koji mi je zvučio kao glas neke druge osobe, upitala sam okrećući se sad njemu, sad njoj:

— Oprostite! Oprostite, izgubila sam put k svome zavodu. Ne biste li vi, draga gospođice, pošla malo sa mnom?

Djevojka je buljila u me izbezumljenim pogledom čovjeka koji visi nad smrtonosnim ponorom; i osjetila sam da mi čita u duši sve one rieči, jednu po jednu, što bih joj bila doviknula da sam smjela: »Hoćeš, da ti pomognem?«

Htjela je nešto reći, ali ju je on predusreo. Bio je smrtno blijed. Vjerovatno me je prepoznao.

— Veoma rado, gospođice, — reče. — Nije daleko. Dođite s nama.

No, ja se ne makoh. Htjela sam imati djevojku samu.

— Hvala — odgovorih, tražeći munjevito neku ispriku da ga udaljim bez uvrede — vi ste veoma ljubezni...,

ali... ja bih voljela da me otprati samo gospođica, tà, znate, kakve su časne... Što bi rekle da me vide u to doba noći u pratnji jednog kavalira.

Rekla sam to u smijehu da ne bi moj odgovor zvučio pretvrd; ali njima nije bilo do smijeha.

On ju je gledao kao da će je svladati očima punim vatre i čežnje; ona je gledala u tlo, sigurno zato da izbjegne onom nijemom i požudnom zovu koji joj je srce stavljao na muke.

Iznenada da nije ni podigla oči reče ona: — Zbogom — i energično se uputi prema nekoj bučnoj ulici. On joj ne odgovori, niti se ne makne. Gledao je za njom kao skamenjen, začaran, očajan, pa nije odgovorio ni na moj pozdrav. Nije me ni čuo.

Hodale smo prilično dugo, jedna pokraj druge, bez riječi. Ona je bila još uvijek jako uzbuđena, a mene je bila zahvatila neka čudnovata neodlučnost. Nisam imala snage da prekinem tu šutnju; a i bojala sam se da neću naći pravog puta do te uznemirene duše. Neka se oluja sama polako stiša.

Kad smo stigle do zavoda, primila sam je pažljivo pod ruku i upitala:

— Želite li da vas otpratim kući?

Vidjela sam, kako joj se lice steglo. Zaklopila je oči, prošla rukom preko čela kao da će pasti u nesvijest i nekoliko puta duboko uzdahnula, a zatim klimnula glavom u znak da želi. Krenule smo polako nekom uličicom, stisnutom među kuće, koja mi je bila posve nepoznata: ne sjećam se da sam ikada tuda prolazila. Možda je htjela tako zametnuti trag.

Odjednom mi je grčevito stisla ruku. Obje smo primijetile iza nekih vrata sjenu nekog čovjeka. Sreća, što nije bila sama. Zaustavila se ispred nekog velikog bloka kuća. Ni sada me nije pogledala, nego je samo tiho prošaputala: »Hvala!« Još je malo postala kao da mi želi još nešto reći, a zatim se okrenula i brzo nestala po stepenicama.

Počekala sam još malo, dok nisu u noći umuknuli njezini koraci. Tada se vratih. Srce mi je nabijalo. No srela nisam nikoga.

Sutradan sam je potražila u poduzeću gdje je radila. Onaj, »danas ne, sutra«, što ga je djevojka bila izgovorila tako bolno, ali i tako strastveno, stajao mi je u srcu kao trn i nije mi davao mira. Koliko sam puta vidjela da u povijesti jedne duše čas prije ili čas kasnije povlači za sobom fatalne posljedice.

Kad me je ugledala ušavši u čekaonicu, bilo joj je kao da mora pobjeći. Međutim svladala se i prišla mi bliže.

— Vi želite razgovarati sa mnom, gospođice... Razumijem... Ali ne ovdje... Izađimo...

Imala je pravo; ondje nije bilo mjesto za intimne razgovore. Još su dvije, tri osobe čekale nekoga.

— Možda biste došla k nama u zavod X?

Malo je promislila i zatim pristala.

— U jedan sat?

— U jedan sat, dobro.

U jedan sam sat već bila spremna za razgovor; čekam i čekam... Čekala sam do tri sata, ali nje nema.

Potražit ću je u uredu, rečem. U uredu su mi odgovorili: — Poslije podne nije došla.

Bilo mi je strašno pri srcu. Da se ono tjeskobno »sutra« nije možda već dogodilo? Ali napokon taj »sutra« — Što?

Jadno stvorenje. Treba je odmah potražiti, odmah joj pomoći i spasiti je od onog čovjeka ili možda od nje same!

Ali gde je njezin stan? Nisam se mogla više orijentirati.

— Ne biste li mi mogli dati njezinu adresu? — upitah. S adresom u ruci bila sam se već uputila, ali tada vidjeh da su već četiri sata. Prekasno. Od 4 i po pa do 10 sati ne ću biti slobodna ni pola sata. Morala sam se odreći.

Zaokupljena raznim sastancima, što su se redali jedan za drugim, zaboravila sam na djevojku. Sjetila sam se ponovo tek kad sam u kinodvorani primijetila da je njezino mjesto prazno.

Nije još došla — govorila sam u sebi — a neće ni doći više. Ali gdje je sada? Što radi?

Bila sam tako uznemirena da sam iza završene konferencije prekinula sve diskusije i poletjela što sam brže mogla prema djevojčinoj kući. Bilo je kasno. U 10 sati sva su se vrata zatvarala.

Stigla sam na sreću upravo u trenutku, kada je vratarica htjela zasunuti mala vratašca.

— Molim vas, gospođicu X.

Pogledala me ružno, ali mi je ipak odgovorila:

— Četvrti kat, prva vrata lijevo.

Na četvrtom katu da mi srce iskoči... Pozvonila sam, ali sa strahom. Kako će me primiti u ovo doba noći?

Netko je otvorio. Na vratima se pojavila neka debela i prljava ženska figura. Možda gazdarica, tko bi znao, možda služavka ili tko.

Rekoh koga tražim sa smiješkom skrušenim i umiljatim. Ona odgovori srdito:

— Ona je već legla. Tko ste vi?

Odahnula sam. Kolika utjeha, što je bar u kući, na sigurnom.

— Kažite joj da je traži jedna prijateljica. Danas nije bila u uredu, pa bih htjela znati kako se osjeća.

Još me je jednom puna nepovjerenja promjerila od glave do pete, a zatim promumljala:

— Da pogledam.

Časak zatim doviknula mi je iz dna hodnika: »Naprijed!«

Stupila sam oprezno. Nije baš ugodno ulaziti po noći u intimne odaje neke nepoznate kuće.

Na dnu hodnika, otkud je bio dopro onaj glas, otvorila su mi se vrata i ja sam se našla u jednoj sobici u kojoj je vladao savršeni red kao u samostanskoj ćeliji. Samo je krevet bio razbacan; djevojka se je bila digla onaj čas da me primi.

Sada je stajala ondje nasred sobe, sva zaogrnuta u noćnu haljinu ružičaste boje, u kojoj je izgledala još mnogo mlađa i upirala u mene svoj smeteni pogled. Kako je bila sićušna bez visokih peta svojih nastranih cipelica. Prava djevojčica, hiljadu puta udaljena od Sjevernog pola.

— Draga gospođice — žurila sam da je pozdravim što sam toplije mogla. — Oprostite, molim vas lijepo, oprostite! Možda ste već spavali...

Nije mi dala da dovršim. Bez i jedne riječi priskočila je bliže, uhvatila mi ruku, prinijela je ustima i prije nego sam mogla shvatiti što se to događa, počela mi ju je ljubiti

briznuvši u plač. Tada sam je privukla k sebi i, budući da su stolice bile zauzete njezinim haljinama, položila sam je kraj sebe na rub njezinog željeznog kreveta.

Plakala je tako žestoko da je čudo, kako joj prsa nisu pukla pod udarom muklih jecaja.

Nagovarajući je posve lagano i posve nježno pošlo mi je za rukom da se je vratila u krevet. Lijepo sam je pokrila, otrla joj suze i milujući joj kosu strpljivo čekala da dođe do riječi. Bilo mi je jasno da toj djevojci ne treba drugo, nego nešto nježnosti da bude manje nesretna.

Konačno je progovorila pokrivši si oči rukama.

— Da znate, gospođice, što proživljavam ovih dana... pakao mi je u duši... Ah, Bože, Bože! Jeste li ga vidjeli one noći? Jadnog li stvorenja! Otkad mu se već suprotstavljam!... ali sada je već odlučeno... dosta... sve je pripravno... Bože, Bože, kakve li muke!...

Nenadano se okrenula i uronila lice u jastuk da zaguši novi val jecanja. Za koju minutu nisam vidjela od nje drugo osim šume razbašurene kose.

Na stolčiću kraj kreveta ugledala sam neku fotografiju. Lijepo muško lice, puno izražaja, dubokog i ozbiljnog pogleda iz kojeg je odsijevao tračak miline.

— Zar se ne biste mogli vjenčati? Upitala sam tiho, kad se malko smirila.

Okrenula se prema meni; lice joj je bilo satrveno od boli.

— Ah, kad bismo mogli. On je oženjen... žena mu je u ludnici... već tri godine... On je sam, jadan... nesretan... a tako dobar... Upoznali smo se pred godinu dana... razumjeli se... zavoljeli se... A koliko smo se borili, gospođice... oboje... kunem vam se!... Nismo se nikada zaboravili, nikada... dosta nam je bilo da se volimo... da se viđamo... Katkada se budila savjest... naročito kad se on vraćao odanle... od nje... satrven od boli... uznemiren... katkada na rubu očaja... Tada bi prošao po koji dan da se nismo vidjeli... Ali zatim... bivalo je još gore... Sad ne možemo dalje... Sve je već spremno... Pred 5 do 6 dana trebali smo se vjenčati... tako... bez Crkve... bez ikoga... mi sami... Bog bi nam oprostio... mi se tako volimo, gospođice, tako volimo...!

Uhvatila je sliku sa stolčića i ljubila je dugo...

— Jadniče moj — šaptala je — jadniče moj!

Vratila je sliku na stolčić.

— Jedne večeri prolazila sam trgom, kad je govorio onaj svećenik... Sutradan trebali smo ići zajedno... Njegove su mi riječi preokrenule dušu... Vidjela sam poslije, kako sve djevojke hrle prema kinodvorani. Kao začarana pošla sam i ja... Vraćala sam se svaku večer. Vaše riječi razapinjale su mi dušu, ali nisam mogla odoljeti da ne dođem... Sjedila sam kao ukočena... bunila sam se... ali sam ipak dolazila... kao da me nešto tajanstveno vuče... On me je međutim čekao uzalud... zaklinjao me... ja sam mu uvijek govorila »sutra«... Došao je po mene u ured... bilo mi je kao da ću umrijeti... Onu večer, kada ste nas srela... kada je to bilo? Sinoć? Čini mi se, da je od toga prošlo sto godina... bio je došao za mnom u kino i htio me odvesti sa sobom. Što sam tada pretrpjela, gospođice... bolje je da to nikada ne znate!... Danas nisam izlazila... niti da dođem k vama... sigurno me je čekao dolje... Ako ga još jednom vidim, gospođice, ako ga još jednom vidim, neću se moći više obraniti... Nemoguće mi je živjeti bez njega!... O majko moja, zlatna majko moja!... zašto si me ostavila ovdje tako samu... tako samu...

Izvan sebe od boli nesretna si je djevojka pokrila lice plahtom; kao mahnita pritiskivala si ju je na lice i sva se grčila od silnih jecaja. Napokon se počela malko smirivati i nenadano se ispravila na krevetu.

— Pomozite mi, gospođice. Neću popustiti. Ta znam, da ne bih nikada imala mira, ni po danu, ni po noći. Ona nesretna žena stajala bi mi uvijek pred očima, da me optužuje... a savjest bi me pekla i strah da će me Bog kazniti, izjedao bi mi dušu, kao ove posljednje noći koje su bile strašne. Čemu da se zavaravamo. Oboje bismo bili nesretni. Zato je bolje da smo nesretni ovako; bit ćemo barem bez krivnje.

Govorila je isprekidano i izlagala više za sebe nego za mene svoju dugotrajnu nutarnju bol.

— To je užasno teško. Ali Bog će nam pomoći. Samo da ga više ne vidim. To je dovoljno. Ne smijem si dušu pogubiti, pa ni radi njega. A ni on, dragi, dragi, — ne smije se pogubiti radi mene. Bože... Bože...

Utrnula sam svjetlo.

— Dosta, sada je dosta suza, dosta patnje; ne mislite više na njega. Sada, dušo draga, lijepo zaspite. Sutra... vidjet ćemo.

Nježno sam joj zaklopila oči. Osjećala sam prema njoj pravu majčinsku ljubav; tako bi je bila ljubila jedino njezina pokojna sirotica majka.

Odgovorila mi je dubokim uzdahom i tiho mi zaželjela »laku noć«.

Izašla sam tiho hodajući po prstima i tapkajući po tamnom hodniku. Stigla sam konačno u sobu kraj ulaza. Pojavila se ponovo iz kuhinje okrugla vratarica, i otvarajući vrata, zaželjela mi na svoj način »laku noć«.

— Idite polako po stepenicama. U toj tami može si čovjek polomiti kičmu.

Jedva sam joj uspjela odgovoriti »hvala«, kad su se već vrata za njom bučno zatvorila.

Ne znam da li je djevojka mogla zaspati one noći. Ja nisam ni zaklopila oči. Najoprečniji osjećaji, misli i nacrti redali su se u mojoj duši i pojavljivali mi se kod svakog udarca sata u novom svjetlu, sada privlačivom sada opet odbojnom. Već je svitala zora, kad sam u jutarnjem polusnu zaključila: »Poslat ću k tomu čovjeku nekoga od naših«. Tako sam usnula. Spavala sam malo, to se razumije, jer misionarski sat ne vodi računa o neprospavanoj noći.

Odmah poslije sv. mise potražila sam kolegu, koga sam smatrala najprikladnijim za takav slučaj. Ispripovijedala sam mu na dugo i široko svu žalosnu povijest tog dvoga i zamolila ga, da njega odmah posjeti. Ja ću međutim pripaziti na djevojku.

— Ne miči se iz kuće — pisala sam joj. Doći ću večeras i donijet ću ti vijesti o njemu. Budi mirna i moli se Bogu da ti pomogne.

Opodne sam sa zebnjom potražila kolegu.

— Što je? Jeste li ga vidjeli?

Zamahnuo je rukom u znak sažaljenja.

— Velika žalost! — usklikne. — Tako mi ga je žao da vam ne mogu reći. Sav sam još uzbuđen.

— Je li vas loše primio?

— Ne, naprotiv... Stalno mi je govorio: »Imate pravo. Ali križ, što mi ga je Bog dao, pretežak je za mene. Ne može tražiti da ga nosim!« Govorio je bez gorčine, više sebi, nego li meni; vidio sam da se u njegovoj nutrini vodi borba između napasti i savjesti, između ljubavi prema djevojci i samilosti prema ženi.

— A o njoj, što je rekao?

— Ništa. Nije mi je ni spominjao.

— Žar vas nije pitao što radi, što kani učiniti?

— Ne. Ja sam bio skrenuo razgovor i na nju, kao što ste mi vi bili savjetovali, ali on nije rekao ništa.

— Nije li vas pitao za njezine nakane?

— Nije. Zakazali smo samo ponovni sastanak za sutra u isti sat i tako smo se rastali.

Ja sam smjesta poletjela k djevojci. Našla sam je svu shrvanu na krevetu s krunicom oko prstiju. Kad sam unišla, uprla je oštro u mene svoj pogled. Pitala nije ništa, ali one podbuhle oči, oni upali obrazi dosta su jasno pričali da su joj časovi čekanja morali biti dugi kao čitava vječnost. A bila je možda i natašte od onog prvog dana.

Veoma oprezno ispričala sam joj sve što sam znala.

Ah, kakvo klupko ništarija je ljudsko srce! Kada sam joj govorila da se je on, jadnik, nekako već pomirio sa sudbinom, postala je blijeda kao krpa, bojeći se da je on ne ljubi, koliko si je ona zamišljala; ako sam joj pak rekla ispravljajući se da je on ipak morao biti u duši duboko uzbuđen, tonula je sva u samilosti; a kad sam joj napokon završavajući svoj izvještaj izjavila da on nije donio još nikakva zaključka, duboko je odahnula kao da joj se nešto veoma teško odvalilo od srca.

Trebat ću još mnogo obrađivati... rekla sam sama u sebi promatrajući je i sjetivši se da će se na večer onog istog dana davati na trgu »Život Isusa Krista« s tumačenjem evanđeoskog teksta, uz pratnju starih crkvenih hvalospjeva. Obećala sam joj da ćemo ići zajedno, samo da joj se duša oslobodi od tolikih turobnih misli. Pa neka Gospodin i tebi progovori — dodala sam u sebi — pružajući joj ruku na pozdrav.

Na večer, u određeni sat, našla sam je već pripravnu. Jedva je čekala da izađe. Bila je nervozna. Lice joj se pro-

duljilo, oči su izgledale plavije i veće nego inače, kao da ih je neka unutarnja nezadrživa čežnja proširivala.

To me je zabrinjavalo. »Valjda se nada da će ga vidjeti — pomislih — A ako jest... što onda?«

Žurile smo prema trgu, gdje se je imala održati projekcija. Gotovo sva su mjesta bila već zauzeta. Smjestile smo se ipak nekako, stisnute jedna uz drugu, na malim stepenicama koje su vodile u neku kuću, hermetički zatvorenu. Trg se kupao u punoj mjesečini. Noćnu tišinu prekinuo je glas koji je stao iznositi, polako i razgovjetno, povijest čovječanstva: od obećanja Spasitelja palim praroditeljima, sve više i više, iz vijeka u vijek, od proroka do proroka, sve do onog zlatnog doba, kada su se ispunila sva proročanstva dolaskom Gospodina i Spasitelja našega Isusa Krista, Sina Božjeg.

Od vremena na vrijeme bacala sam pogled na djevojčino lice, uprto u svijetle slike na ekranu, lice hermetički zatvoreno, kao sve one večeri u kinodvorani; lice koje nije odavalo ni trunka osjećaja. No sad mi je ta ledena hladnoća bila već poznata i nije me više mogla varati.

Glas je nastavljao tumačeći slike koje su se polako redale, jedna za drugom na ogromnom platnu: Isus među bolesnicima, Isus i djeca, Isus na olujnom moru, Isus i gubavci, Isus u razgovoru sa Samaritankom, Isus sa preljubnicom. Pred nama na platnu, u čarobnom svjetlu, prekrasan Isus, veličanstven i ljubežljiv, pruža svoju slatku, božansku ruku nad glavu žene koja klečeći u prašini prigiba svoju glavu do zemlje, a u potpunoj tišini čuje se glas: »Nitko te nije osudio, ženo? Ni ja te ne osuđujem. Idi u miru i nemoj više griješiti«.

Lagano okrenuh glavu prema djevojci i vidjeh pri mjesečevom svjetlu, kako se niz njezino zaneseno lice zakotrljaše dvije velike, kao biser blistave suze.

Prošla je slika... Dolazile su druge, ali je njezino lice, pokraj moga, ostalo do kraja zaneseno, sjajno, kao preobraženo, a suze koje su joj stalno zalijevale lice nije ni pokušavala više otirati.

Došao je Krist obliven krvavim znojem u Maslinskom vrtu, zatim pribijen na križ pa na križu umirući, kada prignute glave, posljednji puta zove svoga Oca. Na kraju je zbor

zapjevao jednu nadasve dirljivu pjesmu oplakujući grijehe kojima je čovječanstvo razapelo svoga Spasitelja. Upravo tada ugledah između publike, samo nekoliko koraka od nas, njega, čovjeka, koji je kao ukočen stajao kraj mog kolege profesora i kao začaran gledao svijetle slike na platnu.

Moj kolega i ja prihvatili smo se bili posla s istom nadom. Jao meni! Kako da im se sada uklonim?

Sva sreća, što djevojka nije ništa primijetila: ni mog drhtanja ni njegove blizine.

Pustila sam je na miru sve do kraja. A kad je završila posljednja slika u kojoj nastupa Krist u svojoj konačnoj slavi kao pobjednik nad svijetom okružen slavospjevom nepreglednog mnoštva i kad se na platnu pokazala tama, uhvatih je za ruku.

— Idemo!

Slijedila me je bez riječi, umiljata, poslušna, kao u snu; a kad smo prolazile mimo katedrale koja je bila osvijetljena kao po danu zaželjela je da uniđemo. Klekla je pred Presvetim, pokrila lice rukama i tako ostala nepomična dugo, dugo. Podigle smo se tek, kad je sakristan više puta prošao kraj nas snažno zvoneći ključevima.

Otpratila sam je do stana, ali nisam ulazila. Znala sam da joj je potrebna samoća, da mogu dozreti duboki utisci one vanredne večeri.

Sutra za rana potražila sam ponovo moga kolegu.

— Ima li novosti?

— Ima. Sinoć na povratku s trga zaustavili smo se u katedrali. Dugo smo se molili zajedno. Na izlazu mi je izjavio da će se je odreći.

— U katedrali?

Sjetila sam se taj čas djevojke koja kleči pred Presvetim i roni suze. Nije ni slutilo to jadno stvorenje da se nalazi tako blizu njega i da se upravo u taj čas odlučuje njezina sudbina. Ona je samo molila svim snagama svoje duše, za sebe i za njega, pa je njezina molitva postala bez sumnje onaj zlatni uteg koji je privukao Božju tezulju na stranu milosrđa i podigao u neopisivoj gorčini žrtve njihove živote, za uvijek, do zvijezda.

— A što će sada učiniti? — upitah u strahu.

— Što će učiniti? On je rekao da će otići. Zamolio je svoje poglavare u banci da ga premjeste i poći će daleko. Tà, ovdje, osim lude i bolesne žene, nema nikoga. Jedini lijek u takvim slučajevima jest bijeg i on to dobro zna. Pokušajte da se i ona o tomu uvjeri.

Doista, nisam trebala utrošiti mnogo riječi da je uvjerim. Jadna moja djevojko! Slušala je moju osudu pognute glave, bez suza. Spremila se bila i ona ono veče u katedrali sa svom odlučnosti.

Prošlo je mnogo vremena. Ne sjećam se tačno koliko, ali svakako više od godine dana. Govorila sam jednog dana u nekoj bolnici grupi bolničarki. U razgovoru mi je jedna od njih spomenula i odjeljenje za živčane bolesti u onom gradu.

— Da li ste poznavala bolesnicu X? — upitah.

— Kako je ne bih poznala! Bila je među najgorima, nesretnica.

— Bila...?

— Dà, jer je umrla, bit će tome nekoliko mjeseci.

Stalo mi srce.

— Ah — znate li što o njezinu mužu?

— Dà, govorilo se, da se je odmah iza toga vjenčao.

Dalje nisam ispitivala. Vidjela sam samo, kao u snu, kako dva preobražena lica, usred tisućglavog mnoštva na velikom gradskom trgu, obasjanom sjajnom mjesečinom, dižu svoja lica prema preobraženom Kristu... i smiješe se.

Vitez Kristov

Kršćanske misije u gradu X primicale se kraju. Onog jutra skupilo se oko oltara u crkvi u predgrađu mnogo žena želeći da prime sv. pričest.

Kako je recitirana misa bila već pri kraju, spremala sam se klečeći kod pričesne ograde, da predmolim na glas molitve u zahvalu za sv. pričest. Kad eto, otvorivši mali misal ugledam među stranice stisnut mali listić koji sigurno nisam ostavila ondje. Dok su me žene slijedile opetujući molitve, otvorih ga i jednim letimičnim pogledom pročitah: »Nini X, ul. Y, br. 10, 3 god. univerze, krštenje. Idite odmah. Sutra putuje.«

Vjerojatno mi je koja od onih žena koje su se tiskale oko oltara stavila u knjižicu na pričesnoj klupi taj dragocjeni listić.

»Idite odmah... Sutra putuje.«

Mlada studentica čeka krštenje! Tu se ne smije izgubiti niti minutu.

Nakon pola sata nalazila sam se u ulici Y. br. 10. pokazivao je na priprostu, ali veoma ukusnu vilu koja se sva nasmijana i svjetla smjestila usred malenog vrta. Žureći po samotnoj ulici ugledala sam već izdaleka na prozoru plavokosog mladića u samoj košulji. »Bit će to djevojčin brat, pomislih. Ona vjerojatno više voli da se sastanemo nasamo; a to želim i ja.«

Posve polako, korak po korak, približih se vili, ali mladić neće da se makne od prozora. Usporih još jače svoj korak. A kad stigoh do samih vrata, odlučih pozvoniti. Mladića je nestalo s prozora, ali časak zatim, eto ga preda mnom. Sada je imao haljetak na sebi i prijazno se smiješio. Lijepo mu se lice sjalo od vedrine.

— Što želite, gospođice?

— Tražim gospođicu Ninu X.

Pogleda me začuđen.

— Nini X... to sam ja — odgovori, te se nasmije. Nasmiješila sam se i ja.

— Oprostite... mislila sam, da je Nini žensko ime.

Mala nesuglasica nas je odmah sprijateljila, pa sam mu bez oklijevanja rekla tko sam i zašto sam došla:

— Došla sam, jer znam da sutra putujete, pa bi mi bilo veoma krivo, kad biste morali otići bez krsta.

Od jednom se je uozbiljio. Htio me je već uvesti u kuću, ali se je iznenada predomislio.

— Vi dolazite zato? No ovdje nije mjesto za takove razgovore. Bože sačuvaj. Morat ćemo se sastati negdje vani...

Bilo mi ga je žao. Vidjela sam da je jako uzrujan.

— U redu! Kada želite?

— Poslije podne u tri sata.

Odredili smo mjesto, koje bi bilo povoljno za oboje i ja sam otišla. Čitavo jutro mi je stajalo pred očima lice toga mladića i onaj njegov pogled u kojem je sjevnuo tako čudan blijesak, kad sam govorila o krštenju; u dnu duše doista sam sumnjala da će se vratiti. Možda mi je zakazao sastanak izvan kuće baš zato da me se riješi i da otiđe, a da me ne vidi.

Ja sam ipak tačno u tri sata bila na određenom mjestu. Ondje su me već čekala dva mladića: onaj isti i još jedan. Pozdravili smo se.

— To je moj dobar drug s univerze — reče— u njega imam potpuno povjerenje i želim da prisustvuje našem razgovoru.

Taj je razgovor bio dosta dug.

— Vaš me je prijedlog, gospođice, veoma iznenadio. U mojoj duši već odavna zapažam neku promjenu. Moji kod kuće uvijek su se žestoko protivili svakoj religioznosti. Ja sam međutim mnogo razmišljao o sv. Evanđelju koje sam dobio upravo od ovog mojeg prijatelja zajedno sa dva-tri »Života Isusa Krista« i nekoliko »Povijesti Crkve«. pa me se je lik onog Velikana, kakav se javljao bilo prije bilo za vrijeme svoga zemaljskoga života kao i kroz povijest Crkve, duboko dojmio. Reći ću još više: u početku sam bio zbunjen i potresen; kasnije me je pojava Isusa Krista silila da se uvučem u se, da mislim, da razmišljam o sebi, o svijetu, o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Obraćao sam se istočnim religijama kojima se dive mnogi moji kolege i tražio u njima ono »nešto« za čim mi je duša žeđala. Mučio sam se mnogo u tom traženju. Konačno ste stigli vi... Sve ove dane nije mi izbjegla ni jedna konferencija za naobražene. S vašim sam kolegama imao zanimljivih razgovora o povijesnoj i božanskoj ličnosti Kristovoj. Vaše me izlaganje Evanđelja naprosto zadivilo... Ne, ne bih imao ništa protiv krsta. Ali sutra odlazim.

— Nažalost! — upadnem mu u riječ. — Pa baš zato treba da se krštenje obavi odmah. Inače, prođe li ova zgoda, Bog zna...

On se nasmiješio.

— Imate pravo. Najbolje odmah.

Predložila sam mu da pođemo do biskupa; on će najbolje prosuditi. Biskup mu je stavio nekoliko pitanja i ustanovio da može primiti sv. Sakramenat.

Primit će ga sutradan, prije odlaska. Sav je sjao od radosti.

Kad se sutra vratio u biskupiju u pratnji svoga prijatelja koji mu je trebao biti kum i kad sam ga vidjela s kakvom radošću i sabranošću i s kakvim žarom prvih katekumena obavlja podugi obred krštenja za odrasle, nisam imala što kazati.

Preostalo mi je samo to da se ondje na dnu kapele bacim na koljena, da sa svom dušom zahvalim Gospodinu, i da u slatkom maštanju gledam, kako se taj mladić preobražen u Kristovog viteza svim žarom svoje mlade duše baca među sivu, Bogu otuđenu svjetinu i punim je pregrštima zasipava talentima svog života koji se je pod udarom Svemoći Kristove pretvorio u svjetlo, u sol, u kvasac nove kršćanske Ere u povijesti svijeta.

Mučenica

Tragajući po selima neke seoske župe za bolesnicima i starcima kojima bi trebalo donijeti sv. Pričest kući naišla sam jednog jutra na jednu seosku kućicu u koju su vodile izvanjske drvene stepenice.

Pogledam popis, što sam ga prvu večer dobila od župnika. Dà, i ovdje ima jedna bolesnica. Pokucam na vrata...

Nakon velike galame i rušenja stolica vrata se konačno otvore. Šest ručica svađalo se koja će uhvatiti kvaku; a ja ugledah pred sobom petoro djece: ona tri veća do samih vrata, oni manji otraga. Deset očiju upre se u mene, a čim me vidješe... svi pobjegoše osim onog najmanjeg koji se je na svojim gegastim nožicama zavukao pod stol i ondje pokrio glavicu pregačom.

Stupila sam u sobu. Soba je bila prostrana i dosta svjetla. U sredini veliki bračni krevet, a oko njega nešto pokućstva. Kakvog li reda. Moj prvi dojam bio je porazan. Komadi odjeće razbacani amo-tamo, a svagdje užasna prljavština. Na tlu vidjela sam u najboljoj slozi jedno pokraj drugoga: olupine od krumpira, korjenje od cvjetače, brdašca posušenog blata, poderane cipele, u škafu neoprane posude, u kutu iza ormara prazne boce, u drugom kutu naručaj drva, a na krevetu, gdje je ležala žena, svakog dobra pod nebom, pa čak i jedno dijete od nekoliko mjeseci koje je, kad me je ugledalo, na sav glas stalo derati se.

Približila sam se bolesnici. Bila je još mlada, sudeći po svemu; ali joj je lice bilo žuto, nos zašiljen, uši prozirne kao u čovjeka kojemu svršetak nije daleko. Ipak mi se nasmiješila.

Kako su joj lijepe oči, pomislila sam, prignuvši se da je pozdravim.

Imala je doista krasne crne oči; malo zategnute i proširene od boli, a iz njih je odsijevala tako nježna i spokojna tuga da mi je u srcu budila poštovanje. Iza takovih očiju mogla se skrivati samo plemenita duša.

Da uspostavim neku vezu, kazala sam joj tko sam. Ali budući da nisam znala, je li ona voljna primiti sakramente ili ne, morala sam prilaziti tome pitanju veoma oprezno.

— Jesu li vaši svi ovi mališani?

— Dá, gospođice. Šest...

— Mnogo! A vaš muž?

— Umro je prošle godine prije nego se ovaj rodio...

Pomilovala sam joj ruku.

— Kako možete s tolikom djecom?... Pa zar ih ne biste mogli smjestiti nekud, recimo, u koji zavod? Ako želite, mogu se ja zauzeti.

Potresla je glavom bez riječi i oborila oči.

— Mama! — netko je zvao s ulice. — Idem k Josipu.

— I ja idem — čuo se još drugi glas.

Žena je zadrhtala.

— Dobro, idite, ali vratite se brzo! — doviknula je povišenim glasom, ali očito ju je stajalo muke.

— Bila su to ona dva veća koja su poput strijele izletjela, kad sam unišla. Druga su dva igrala mirno u kutu ispod prozora. Jedan se je čas prije s protivne strane približio majčinu krevetu i stao zadirkivati malog bracu u povojima koji je, crven kao mak od silnog plača, hvatao svojim malim prstićima za plahtu.

Vidjet ćeš da će tu prljavu plahtu turati u usta. Još nisam dobro ni pomislila, kad je već čitav onaj žuti ugao nestao u nezasitnim ustašcima djetetovim.

Instinktivno skočih na noge, zaobiđoh krevet, podigoh dijete te mu bez samilosti izvukoh iz gladnih usta onu prljavu krpu.

Ali jao! Mališan se bijesno okrene prema meni, stao lamati sitnim ručicama i derati se u sav glas kao razjareni vrapčić i tako se snažno otimati da sam ga morala smjesta odložiti na njegovo mjesto, ako nisam htjela da mi ispadne iz ruku.

— Ovo dijete je gladno — rekla sam gotovo nehotice.

Bolesnoj se je ženi lice zamračilo... osjetila sam, da su je moje riječi ranile, ali je ona ostala i dalje nepomična, zaogrnuta u svoj šal i rukama prekrštenim na grudima.

Gotovo zbunjena sjela sam do nje.

— Možda nemate hrane, kad ste bolesna... pokušala sam tihim i mekanim glasom izgladiti prijašnju neumjesnu primjedbu.

Nije mi odgovorila, samo sam primijetila da nešto oklijeva, ali samo za čas... zatim je otkrila grudi.

— Majko Sveta! — kliknula sam i odskočila. Njezine su grudi bile jedna sama strahovita rana.

Ponovo, polako, bez riječi povukla je šal preko grudi. Mirna i jaka mi reče:

Još samo nekoliko mjeseci, to znam. Baš zato neću da idem u bolnicu... a ne dam ni djece... Već je uređeno sve da ih oduzmu, ali poslije. Međutim, kroz to vrijeme neka budu sa mnom... nisam zarazna...

Pogled na onu strašnu ranu, bezgranična samilost, što mi je stiskala srce, mahnito urlanje gladnog djeteta i ove potresne ženine riječi, sve je to tako djelovalo na mene da sam skoro pala u nesvjest. Da to spriječim, podigoh se.

— Dozvolite, da malo pospremim... kad sam već ovdje... Dok sam oslobođala stol od stotinu stvari, što su se nalazile na njemu, upitam:

— Zar nemate rodbine? Tko vas pomaže, tko vam pazi na djecu?

— Nemam svoje rodbine. Mi smo ovdje stranci. Ali ima ovdje u blizini dobrih žena koje mi mnogo pomažu. One mi prate djecu u obdanište čč. sestara. A jedna od njih mi doji dijete... kada dospije... Danas je u zakašnjenju.

Mališan iscrpljen od glada nije više vikao; bio je usnuo držeći šakice na usnama. Usprkos svemu, to je jadno dijete bilo ipak debelo i crveno.

— A tko vam sprema hranu?

— Jedna starica tu iz blizine, a neka druga uređuje sobu.

— Sreća! — pomislih u sebi, dok sam po sobi skupljala ogriske cvjetače.

Možda je pogodila moje misli, jer je rekla:

— Bijedna starica čini što može; ali ovi moji derančići sve razbacaju, a ja — šta mogu?

Glas joj je podrhtavao.

Brzo sam svršila svoj posao i ponovo sjela kraj nje.

— Je li prošlo mnogo vremena otkad ste se ispovjedila? — upitah milujući joj ruku.

Žena se nasmiješi.

— Ne! Malo.

— Možda biste se željela ponovo pričestiti sada dok traju misije zajedno s ostalim bolesnicima?

Lice joj zasjalo nekim neizrecivim blaženstvom.

— Oh, da, — reče — vrlo rado.

Bila je tako lijepa u onaj čas, tako nježna, tako preobražena da mi je u taj čas u srcu niklo pitanje samo od sebe:

Vi ljubite Gospodina, zar ne?

Stavila je ruku pod jastuk kao da nešto traži. Izvukla je sliku Srca Isusova svu zgužvanu i oguljenu. Poljubi je i pruži je meni.

— Što bi bilo sa mnom, kad ne bih bila uvjerena da će se poslije moje smrti On brinuti za moju djecu! — a čelo joj se nabralo od napora da se izrazi. — Koliko puta u noći, kad sve šestoro mirno spava kraj mene, a ja ne mogu zatisnuti oka, pritištem ovu sliku na grudi te satima i satima ponavljam: »Srce Isusovo, ti znaš, Srce Isusovo, ti vidiš, Srce Isusovo, ti možeš; Srce Isusovo pomozi! U toj je molitvi sva moja snaga gospođice! Inače... inače... bila bih već odjednom ispila onu bocu lijeka za spavanje.

— Bila je umorna, a možda i ganuta. Odgurnula je jastuk na koji se naslanjala, ispružila se i zatvorila oči.

U taj su se čas otvorila vrata; sva zadihana i mokra od znoja unišla je u sobu neka žena koja nas je sve prijazno pozdravila i u velike se izvinjavala.

— Zakasnila sam. Oprostite. Moj muž danas nikako da izađe. Moj mali vrapčiću, moj mali, lijepi vrapčiću! Amo, amo, odmah.

Podigla je mališana koji je na njezin dolazak ponovo započeo svojim deranjem i privinula ga na grudi, a on, požudno vukući, smjesta se stišao. Ja se tada okrenuh prema majci hoteći se od nje oprostiti. U njezinom tamnom oku koje je promatralo svoje dijete na grudima druge žene vidjela sam blijesak oštre boli.

Približila sam joj se, poljubila je u čelo; oči joj se ispuniše suzama i tihano mi prošapta:

— To me najviše boli da ne mogu sama dojiti ovo moje posljednje dijete... da ga ne mogu ni na grudi privinuti!

Obrisala je oči i pokušala nasmiješiti se.

— Kako Bog hoće, kako Bog hoće. Molite za me — reče i zatvori oči kao da želi zaspati.

No ja je nijesam mogla ostaviti onako. Sagnula sam se nada nju — srce mi je lupalo od silnog uzbuđenja — i tiho sam joj prošaptala:

— Ne žalostite se, što ne možete sama dojiti svoje dijete i njegovati ga. Vi ga hranite i odgajate vašim trpljenjem i vašim svetim primjerom strpljivosti i kršćanske hrabrosti; a to ima, budite uvjerena, neizrecivo veću vrijednost. Na ovom krevetu, kao na oltaru, danomice prikazujete Bogu u zajednici s Isusom čistu žrtvu vašega trpljenja, pa zar mislite, da se On tome ne raduje i da neće On tu vašu žrtvu pretvoriti u kišu milosti za vašu djecu?

Nasmiješila se, ali oči nije otvorila.

Tada sam posve tiho pozdravila dadilju i djecu i nečujno, hodajući po prstima, izašla iz one neuredne i prljave sobe kao iz crkve.

Magdalena

Jutranji je zrak bio zasićen oštrim mirisom mora. Krasnog li proljetnog jutra na ovom otoku ovjenčanom valovima i nebom!

Da me posao nije tjerao, bila bih se malo zaustavila na obali mora da mi sve ono bogatstvo vode preplavi dušu.

Bilo je katkad i potrebno... da se ne ugušimo u truleži ovog izranjenog svijeta kroz koji nas neprestano provlači naše zvanje.

Onog sam jutra već posjetila desetak obitelji, jednu nesretniju od druge, pa mi je srce bilo već puno. Zato sam uživala u tihom promatranju i polako stupala po kamenitoj obali, bogatoj spiljama, u kojima su tražili sklonište oni najsiromašniji otočani.

»Bog zna, kakav život provode ti bijedni ljudi! — govorila sam sama sebi tražeći okom ta skloništa. — U tim spiljama nema valjda ni prozora...« Na ulazu u jednu od tih spilja vidjela se zavjesa od stare zakrpane vreće.

— Je li netko ovdje? Smijem li unutra? — upitah glasno.

Odazvao se neki sitan glasić:

— Naprijed.

Podignem vreću i pogledam unutra. Naviknuta na jako vanjsko svjetlo nisam u prvi mah ništa zapažala. Poslije sam tek vidjela... Bože dragi, kakvog li prizora!

Na tlu, na smrdljivoj i poderanoj slamarici iz koje je sa svih strana provirivalo veliko kukuruzno lišće ležala je žena. Pogledala sam bolje. Bila je još djevojka, sasvim mlada, a lijepa, lijepa kao anđeo. Bujna, kovrčasta kosa krasila joj glavu, a na prozirnom mršavom licu sjala su dva velika plava oka.

Teško je disala; gušio ju je katar koji joj je hroptao u grlu. Bila je sama.

Pristupivši joj bliže, nasmiješim se da je moj neočekivani posjet ne zbuni. Zatim sam joj pomogla sjesti da se lakše oslobodi one nečiste materije. Podržavajući je rukama vidjela sam da je užasno mršava, sama kost.

Ova djevojka umire — pomislih i kleknuvši posve do nje upitah je:

— Jeste li sama ovdje? Imate li koga?

Ona ne odgovori. Malo podalje primijetila sam na tlu jednu zdjelicu, a u njoj limenu žlicu.

— Tko vam donosi hranu?

— ... susjedi ...

— A tko vas dvori?

— ... boje se ...

— Zar niste vi odavle?

— ... da ...

— Kako onda, da nemate ovdje nikoga od svojih?

Djevojka se okrene prema zidu.

Ponovo sam je upitala:

— Zar nemate nikakvog bratića, nijedne sestrične? — Okrene se prema meni. U očima joj suze.

— Imam oca ... majku ... braću ... sestre ...

Prođoše me srsi.

— Što?

— ... dà ...

— Gdje?

— ... ovdje ...

— Ovdje na otoku? — Snebivala sam se od čuda. Imati obitelj u blizini i umirati ovdje, na ovakav način. Gore od garavog psa!

Prignuh se posve do nje.

— Kažite mi gdje stanuju.

Djevojka je više puta otklimala glavom. Ne, ne, ne, ne, ne treba ići k njima.

Novi izlijev krvi ponovo je zaprijetio da će je zagušiti.

— Zašto — upitah tužno podupirući joj glavu.

— Oni me mrze ... izreče jedva čujno.

Ustadoh odlučno.

— Nema mržnje koja bi se ovdje mogla opravdati, draga moja. Tebi je potrebno sve, a nemaš ništa. Vratit ću se brzo. — Duša mi je bila, kao uzburkano more. Letjela sam naprosto. Nisam vidjela ni mora, ni sunca, ni blistavog neba. Ljudi su bili previše okrutni. Previše. I nisu bili dostojni da posjeduju, da uživaju taj komadić raja.

Propitala sam se u okolici za onu sirotu i doznala sam da je bila najljepša djevojka na otoku. Rodila se u dobroj obitelji. Pohađala je škole u nekom gradu na kopnu do svoje osamnaeste godine. Tek se vratila kući ili možda koji mesec kasnije pobjegla je od kuće s nekim strancem za kojega joj roditelji nisu dozvolili udati se. Nastanili su se bili u Parizu: ali on se podao igri i svakakvom nemoralu i brzo svršio u zatvoru. Tada je ona — tuberkulozna u posljednjem stadiju — zatražila da je vrate u domovinu. Pošla je odmah k svojima i na koljenima ih molila da joj oproste, ali su je oni potjerali. Budući da na otoku nije bilo bolnice, zavukla se je u onu spilju. Tà znala je da neće za dugo.

Prekinuvši sve komentare i saznavši za adresu potrčah odmah k njezinoj obitelji, tjerana nekim nezadrživim gnjevom.

Pred vratima sam ipak za čas stala. Nisam smjela unići u onu kuću bez ljubavi. Samo ljubav ima ključ do srca. Trebala sam donekle shvatiti i te nesretne roditelje koji su ostali tako duboko pogođeni u svojoj ljubavi i svojoj časti. Trebala sam unići u kuću kao služavka, a ne kao tužiteljica, kao poslanica Kristova, a ne kao sudac. Za čas se sabrah u molitvi, zatim pokucah.

Netko mi je odgovorio: »Naprijed.«

Uniđoh. Neka je žena sjedila za stolom i čistila salatu.

— Gospođo — rečem nježno približujući joj se — trebala bih s vama nešto govoriti, ako vam ne smetam.

— Samo izvolite — odvrati ona prijazno pokazujući na hrpu salate, što ju je držala na krilu, kao razlog zašto ne ustaje.

— Radi se o nekoj veoma žalosnoj stvari ...

Njezino se čelo namrštilo.

— Dolazim sada od vaše hćerke ...

Ne mareći više za salatu koja joj je sva popadala na tlo skoči žena na noge oštro me motreći.

— Ako ste zato došla, znajte da trošite vrijeme uzalud. I o tome dosta.

— Gospođo draga — nastavila sam mirno, kao da me uopće nije prekidala — ne bih se zato zanimala da je vašoj kćeri dobro. No, ona je sada bolesna... Dà, više nego bolesna, Nisam liječnik, mogla bih se varati... ali mislim da je s njome jako loše...

— Nemojte mi je spominjati! Nemojte mi je spominjati! Ne ću da čujem ništa o njoj. Za me je ona mrtva, mrtva već odavna. Tako nas osramotiti! Pred čitavim svijetom! Jadne njezine sestre... Besramnica! Ne ću da čujem više o njoj!

Pokušavajući da je pogodim u srce govorila sam toj nesretnoj majci smireno i dugo i ispripovijedala sam joj sve što sam malo prije sama vidjela. Tek kada sam se uvjerila da ona tvrdoglavo ustraje u svome, izravno sam joj odbrusila:

— Gospođo, vi imate pravo, imate potpuno pravo. Ali vaša kći je na umoru i traži vas. I ona ima pravo da joj se oprosti, jer se kaje za ono što je učinila.

Uhvatila se grčevito za stolicu blijeda u licu kao zid. Pomogla sam joj da sjedne; pružila sam joj čašu vode.

No ona je uporno opetovala:

— Ne, ne. Njezin otac to neće. Kad je pobjegla od kuće, njezin otac i njezina braća učinila su na vratima veliki križ i zakleli se: »Kroz ova vrata je prošla, kroz ova vrata ne vraća se više!«

Upadoh joj u riječ:

— Što se toga tiče, neće ni trebati da se vrati, jadna djevojka! Nitko ne zahtijeva da je primite u kuću, ali dajte da vas barem vidi prije nego otide za uvijek.

U taj se čas otvore vrata i u sobu uđu tri čovjeka: jedan stariji i dva mlađa.

Odmah potrčah do njih i sklopljenim rukama stadoh zaklinjati onoga koji je po svoj prilici bio otac:

— Gospodine, dolazim s obale... od vaše kćerke... kojoj je jako zlo... Ona vas moli da joj oprostite... Zaklinjem vas u ime njezino... Dođite sa mnom!

Čovjeku se lice nagrdilo od unutarnje boli. Naglom me je kretnjom zaobišao i sjeo za stol, a oči si prekrio rukama. Ona dva mlađa, po svoj prilici braća, dobacivši si upitni pogled, izađoše lupnuvši snažno vratima za sobom.

Ostadosmo u sobi nas troje, bez riječi. Pristupih ponovo čovjeku s istom prošnjom. Kao odgovor izvadi iz novčarke 100 Lira i pružajući mi ih reče:

— Kupite, što joj treba.

To me je ranilo. Htjela sam mu odgovoriti, ali sam se uzdržala, dok se nisam smirila.

— Hvala vam od svega srca... No, vaša kći ne treba lijekova. Shvaćam vaš jad, vaše razočaranje, vašu bol, vašu mržnju, ako hoćete. Shvaćam sve. Ali ona sirota umire i očekuje sada samo jednu stvar: a to je vaše oproštenje. Zar ne vidite da bi bila užasna okrutnost, ako joj to uskratite?

Sve uzalud. Nakon što sam gotovo čitav sat molila, zaklinjala, uvjeravala, dà, skoro i plakala, morala sam otići pobijeđena. Ni on ni ona nisu htjeli poći sa mnom.

Staza od kuće do obale izgledala mi je beskrajno duga i ruke su mi podrhtavale, kada sam podizala vreću na ulazu u špilju.

Kad su me one velike, plave oči umiruće bolesnice koje su u iščekivanju zurile u zavjesu na vratima ugledale samu, polako su se zaklopile, a nova navala kašlja ponovo je prekrila crvenilom one mrtvačke, blijede usne.

Tog trenutka neću moći nikada zaboraviti.

Otirući joj onu bijednu zaraženu krv koja je tekla preko brade došaptavala sam joj što sam ljubežljivije mogla:

— Doći će, doći će, znaš!... Ne odmah... ali za koji čas, za koji čas!

— Oh!... Hvala!... šaptale su one blijede usne trudeći se da se nasmiješe.

Mislila sam da će mi srce puknuti.

— Kako se zoveš? upitam je.

— Magdalena.

— Onda slušaj, Magdaleno! Mi ćemo sada zajedno moliti Gospodina da nam oprosti naše grijehe, hoćeš li?

Dva, tri puta je glavom i očima odgovorila: da, da...

Pružih joj raspelo.

Poljubi Isusa, Magdaleno, i moli Ga svim srcem da ti oprosti. Kad si bila daleko od Njega, kad si Ga vrijeđala, on te je još uvijek ljubio, ljubio te još više, pratio te na sva-

kom tvom koraku, vukao te iz grijeha i doveo te ovamo da se zauvijek vratiš k Njemu. Kako je dobar Gospodin, Magdaleno. Evo, On je mene iz daleka, preko mora poslao ovamo da te upoznam, da te zavolim, da ti pomognem u tvojoj boli.

— U mojoj smrti — doda ona tiho.

Zagrlila sam je svom dušom.

— Dà, Magdaleno, u tvojoj smrti! No ti nisi sama u času tvoje smrti. Za koji čas će doći ovamo sakriven u bijeloj Hostiji onaj isti Isus koji je prolazio Palestinom i svima navještao spasenje pružajući svoj zagrljaj svima: grešnicima, bijednicima, bolesnima i svima koji su nesretni; i sići će u tvoje srce i učinit će da bude opet lijepo; i on će te povesti pred nebeskoga Oca odjevenu u bijelu haljinu nevinosti koju si iza toliko stradanja i patnja opet dobila kod Njega i neće te ostaviti nikada više, nikada više. Ljudi su te izdali i odbacili, moja mala Magdaleno. A on je dao svoj život za tebe. Pogledaj to raspelo. Poljubi ga, poljubi ga svim srcem!

— Da, da! — odgovorila je znakom glave.

Približila sam Ga njenim usnama i ona Mu je utisnula jedan dugi poljubac. Čula sam je kako je često izgovarala držeći Isusa na usnama: »Oprosti... oprosti...«

Kad sam joj ga oduzela, bio je orošen suzama i krvlju.

Kasnije sam joj dovela svećenika. Ispovijedila se i pričestila, mirno i spokojno i od časa do časa, zatvorenih očiju, kao u ekstazi, opetovala:

— Kakva radost — kakva radost... Takve radosti... nisam... okusila... nikada...

Sutradan, kad su kateheze bile završene, naš se parobrod bio već otisnuo od kopna, jedna je žena trčala prema obali i mahala rukama prema nama. Nekoga je tražila. Kad me je ugledala, stavila je ruku na usta poput trube i nešto dovikivala. Glas je bio dalek i slab, ali je ipak dopro do mene:

— Magdalena!

Prilijepila sam se uz ogradu, dala sam joj znak, da viče glasnije i napeto slušala:

— Umrla noćas. Rekla: hvala! Čeka vas gore. — Drugo nisam čula.

»Nek živi, nek vlada Krist Bog!«

Tek što smo stigli u neko selo Rimske Kampanje, župnik nas je obavijestio:

»Imajte na pameti da je s ovim ljudima veoma teško govoriti. Budite oprezni. Govorite s mnogo obzira, s mnogo takta, ne dirajte u opasne stvari, inače ne znam gdje bi mogli svršiti.

Nas troje (bilo nas je samo troje: svećenik — naš dobrovoljac, kolega i ja) pogledali smo se u oči.

— Pouzdajmo se u Gospodina — zaključili smo hrabreći jedan drugoga.

Prvi dan misija protekao mi je tako da sam čitav dan obilazila od kuće do kuće, od dvorišta do dvorišta i pozivala žene, muževe i djecu na propovijedi u crkvi, na stališke govore, na večernji zajednički sastanak u kinodvorani, ali ne mogu se pohvaliti da su me ljudi baš lijepo primali.

Jedna je žena baš hranila kokoši, kad sam došla. Ugledavši me navali na me kao kakva vještica:

— Maknite se odavle vi i vaše propovijedi! Što — nebo? Dajte mi one vaše cipele i onaj vaš kaput — i evo, gotovo je moje nebo.

Neka druga koja je zalijevala povrće u svom vrtiću, kad je čula zašto dolazim, nahuckala je psa na mene. Morala sam naprosto izletjeti napolje i munjevito zatvoriti vratašca vrta da me ta mrcina ne ugrize.

Neka strašna starica vitlala je nada mnom kuhinjskom metlom i prijetila mi sve dok sam silazila niz njezine stepenice.

Kad sam se približila skupini od 10 do 12 žena, koje su na potoku ispirale rublje, odjednom su podigle ton svojih razgovora. Bilo je očito da namještaju tu glumu samo da mogu na moj račun odaslati bujicu pogrda. A i bile su to pogrde tako proste, a nekoje i tako uvredljive, da sam odlučila nakon kratkog razmišljanja držati se kao da nisam ništa čula; i produžila sam svojim putem, a da nisam prihvatila izazov.

— Dobar dan i sretno — pozdravila sam, prolazeći kraj njih.

— Dobar daaaan! Sreeeetno! odgovoriše sve zajedno rugajući se.

Kako je zabavno u takvim zgodama praviti se glupanom!

— Hoćete li vi doći večeras u kinodvoranu na sastanak kateheze?

— Kako da neee!

— Lijepo! Dakle do viđenja večeras.

— Do viđenjaaaa!

Na propovijed u župnu crkvu došle su dvije starice i jedna djevojčica. Nijedna djevojka, nijedna mlada žena, a od muških ni sjene.

— A u kinodvorani, bogzna kakva će biti pustoš — nagađali smo — kada smo na večer izmijenili utiske o prvom danu kateheze. Moj je kolega prošao još gore od mene.

Kakvog li međutim iznenađenja, kada smo oko 8 sati navečer ugledali masu naroda ispred ulaza u kinodvoranu.

Poletjela sam do župnika:

— Vi previše crno gledate, gospodine župniče, na vaše ljude! Pogledajte, pogledajte, koliko ih se sakupilo tamo dolje. Pa i muževa, ima ih mnogo. Eno tamo na desno, sami muževi.

Gospodin župnik nije mi ništa odgovorio, samo je promatrao s prozora svoga ureda, a čelo mu je bilo namršteno.

— Nekoliko minuta prije osam sati i po uđosmo i mi kroz pobočna vrata; uzak i taman hodnik doveo nas je izravno na pozornicu. Ondje iza kulisa zaustavili smo se za čas

da si čestitamo na tako bogatom odazovu. A kada je sat na zvoniku otkucao osam i po, moj je kolega stupio pred publiku.

Još nije progovorio ni jedne riječi, kad se je dvoranom prolomilo urlanje, zviždanje i grohot. Prošli su me ledeni srsi.

Obazrem se naokolo. Župnika ni onog drugog svećenika nema. Zar su se bacili među buntovnike?

Za koji čas poprimio je taj prizor obilježje prave revolucije. Ali se je isto onako iznenada i stišao, pa je u dvorani zavladala grobna tišina; tišina koja je bila zloslutnija od prijašnje galame.

Zvonki glas moga kolege ponovo je prostrujio iznad glava smirene svjetine:

— Gospodo, došli smo...

Jedan tihi zvižduk... i dvorana je ponovo tutnjala od zviždukа, urlanja i grohotanja.

Kad je bila Božja volja, dvorana se je opet smirila, ali tek što je moj kolega pokušao progovoriti; netko ga je glasnim grohotom pokušao zaustaviti. No on se sada nije dao smesti. Kroz desetak minuta govorio je on nemirnom slušateljstvu, ali se njegov inače jaki glas gubio u galami. Nitko nije uspio shvatiti ni jedne njegove riječi. Ali na kraju, kad je govor završio, narod je mahnito pljeskao i urlao: »Bravo! Bravo!« Imala sam utisak kao da se kinodvorana ruši.

Kada se je pojavio iza kulisa, vidjela sam da mu je lice sve u vatri i oblijevao ga znoj. Prišla sam mu bliže; i meni je lice gorjelo od uzbuđenja i vrućine.

— Zar i ja da izađem...? Ima li smisla?...

— Van — vikne on zapovjednički.

Izašla sam.

Samo jedan pogled na onu razularenu svjetinu bio je dovoljan da istjera iz mog tijela svaki trunak straha. Osjećala sam se savršeno mirnom. Jadni moj narode! Tebi bi bio potrebn sv. Pavao da ti okrene glavu i srce! Verojatno se prije onih misija premalo molilo, pa zato krivnja za sve ono brutalno ispovijedanje mržnje mogla bi pasti prije na nas, nego li na njih.

Po primjeru moga kolege počela sam i ja i nastavila svojim govorom ne obazirući se na pravu vašarsku galamu koja ga je pratila. Na kraju, kad su i mene nagrađivali obilnim pljeskanjem, obratila sam se ženama i djevojkama i pozvala ih da dođu na sutrašnji sastanak.

Iza mene govorio je još i svećenik naše kateheze. Samo nekoliko riječi i sve je bilo gotovo. Dvorana se je ispraznila uz veliku buku. Nas troje pohitali smo u crkvu da nađemo utjehu kod Gospodina. Već smo bili obavili desetke i desetke kateheza — ali takve pljuske nismo još nikada primili.

Sutradan sam se ponovo stavila na posao da obilazim po kućama. Koliko muke me je to stajalo, zna samo Gospodin Bog. Voljela bih bila da me zakopaju u podrum, samo da se ne moram više s nikim susretati.

Na poslijepodnevnom sastanku izjadala sam ženama sve svoje jade. (Ako ih je bilo desetak, već je bilo mnogo). Ožalošćene još više od mene, pokušavale su me, sirotice, utješiti.

— Ustrpite se — savjetovale su mi. To nesretno selo je ovako stvoreno. Jao onome koji se usudi govoriti o vjeri. Svi imaju neke posebne ideje... Ali na dnu duše nisu zli. Bog zna neće li još prije svršetka stvari okrenuti na bolje.

Završetak? Prolaze me srsi, kad samo pomislim na tu riječ. Još desetak dana u tom paklu... Vratit ću se kući sa sijedom kosom.

Moj kukavičluk me je doveo dotle da sam gospodinu župniku i svojim suradnicima stavila svoj plašljivi prijedlog da se zajednički sastanci ukinu. Tà, i onako...

Oni su, međutim, moj prijedlog odlučno odbili. Bili smo na prijelomu: ili pobijediti ili pasti. Tako smo se one večeri ponovo našli iza kulisa, gdje smo najprije svoje duše preporučili Bogu, a zatim smo stupili na pozornicu da opetujemo slavlje prijašnjih dana, a kao dodatak da primimo od vremena na vrijeme po koji svježi ili suhi darak iz vrta.

Treću večer izašao je na pozornicu prije nas sam župnik. Izgledao je blijed i izmučen: valjda je cijelu noć probdio u molitvi.

Svladavajući masu gestom, pogledom i glasom, poviče:

— Djeco, molim samo jedan časak tišine.

Malo po malo buka se stišala.

— Molim vas samo jednu stvar: da ovi stranci koji su došli k nama ne bi mislili da smo neki divljački narod. Vi to sigurno niste, zato se ne pokazujte takvima. Onaj koji ne želi slušati, što oni govore, može slobodno izaći. Nitko nije prisiljen ostati ovdje. Ali, ako ostanete, budite dobri. Policija je već prve večeri htjela intervenirati i uspostaviti red, ali sam ja zamolio da se strpe. Založio sam svoju časnu riječ. Nemojte me siliti da se pokajem.

Kada je svećenik završio, mogla se čuti u dvorani i muha.

U onoj nenadanoj šutnji nastupio je moj kolega. U tolikim godinama apostolskog rada nisam ga nikada, nikada čula, da bi narodu govorio s toliko snage, s tolikim apostolskim žarom. Govorio je o ljudskoj duši i o njezinoj nezasitnoj čežnji za dobrotom, kreposti, veličinom, istinom i pravdom; a u dvorani su slušaoci poprimili sve više onu toplinom prožetu ukočenost, koja je izraz prave unutarnje sabranosti.

Kad je završio, nije nitko pljeskao, ali se nije nitko ni usudio zviždati ili bilo što pogrdno izlanuti. Jednako smo dobro prošli svećenik i ja.

Drugu večer govorili smo o Isusu Kristu. Svim smo se žarom zagrijavali za najpotresnije i najsnažnije odsjeke iz njegova života i nauke, pa su naši govori bili okrunjeni oduševljenim aplauzom koji je bio iskren.

Tada se je moj kolega ponovo vratio na pozornicu.

— Muževi, — poviče — sada će biti za vas kratka konferencija s divnim projekcijama u bojama. Projekcijama mogu prisustvovati i mladići iznad 16 godina. Sadržaj je ovaj: »Čovjek i moral.« Tko želi, neka ostane.

Ostalo ih je više od polovice.

Drugi sam dan imala ja na mojem sastanku oko 100 žena. Sastanak za djevojke bio je vrlo brojan, a kod onog za djecu bilo je sve puno.

U večer u kazalištu — pljesak i za vrijeme projekcija s predavanjem za muževe. Sva su mjesta bila zauzeta.

Kako je čudnovata i tajanstvena ljudska duša! Sav onaj narod koji nas je prije dočekao zviždukom i smijehom, bio bi sada išao za nas u vatru. A mi im nismo dali ni jedne

pare, ni jednog komada kruha, ni jednog odijela, niti smo im obećali neku olakšicu u budućnosti. Davali smo im samo riječi.

Pa ipak: Ti su se ljudi, usprkos svih predrasuda i surovih početnih namjera, sada predali slatkim i utješnim istinama, što ih je Gospodin objavio, jer su i usred tolikih svojih moralnih i materijalnih bijeda jasno uviđali da su one dragocjenije od bilo kojeg drugog zemaljskog blaga, i da su one jedine istinite.

Tako je nastupila i posljednja večer. Mnoštvo muževa, što se je bilo sakupilo u kinodvorani za projekcije o »Ispovijedi«, otišlo je poslije završetka sastanka u župnu crkvu, gdje je više od 20 ispovjednika, razmještenih po svim kutovima crkve, čekalo na njih.

— »Naši muževi neće tako lako zaboraviti te noći« — govorile su mi drugi dan žene.

S otvorenom liturgijskom knjižicom u rukama oni su kroz dva sata, svi zajedno, glasno molili, poput dobre djece koja se spremaju na Prvu sv. pričest. A za mnoge je ona sv. pričest bila i prva u životu ili bar prva iza one primljene u djetinjstvu, prije toliko godina.

U kasnoj noći, kada je već čitavo selo mirno spavalo, probudio me je iznenada snažan zbor muških glasova: »Nek živi, nek vlada, neka kraljuje Krist Bog!«

Bio je to zbor muževa, koji su pod vodstvom moga kolege marširali od noćne sv. mise prema spomeniku palih junaka da ondje u žaru vanrednih časova milosti završe svoje noćno bdijenje.

»Nek živi, nek vlada, neka kraljuje Krist Bog!«

U dubokoj noći glasovi su odjekivali poput trublje koja navješta blagdan, a jeka se njihova prenosila od ulice do ulice.

Prozori su se otvarali, radoznale glave su provirivale.

»Nek živi, nek vlada, neka kraljuje Krist Bog!«

Glasovi su zamirali u daljini, dok nisu posve zamrli, ali je u čitavom zraku još titralo:

»Nek živi, nek vlada, neka kraljuje Krist Bog!«

Svršetak

KAZALO

Predgovor 5
Uvod 7
Jedan dan kateheze 9
Godinu dana kasnije 41
Obilan lov 53
Čovjek na stablu 61
Korisno obrezivanje 81
Ruža 91
Vuk iz Gubbija 101
Marija Kristina 107
Tablete za grlo 113
Činjenice govore 121
Sjeverni pol 125
Vitez Kristov 139
Mučenica 143
Magdalena 149
Nek živi nek vlada Krist Bog 155

~~Filipovic~~ Filip

Bol Brac